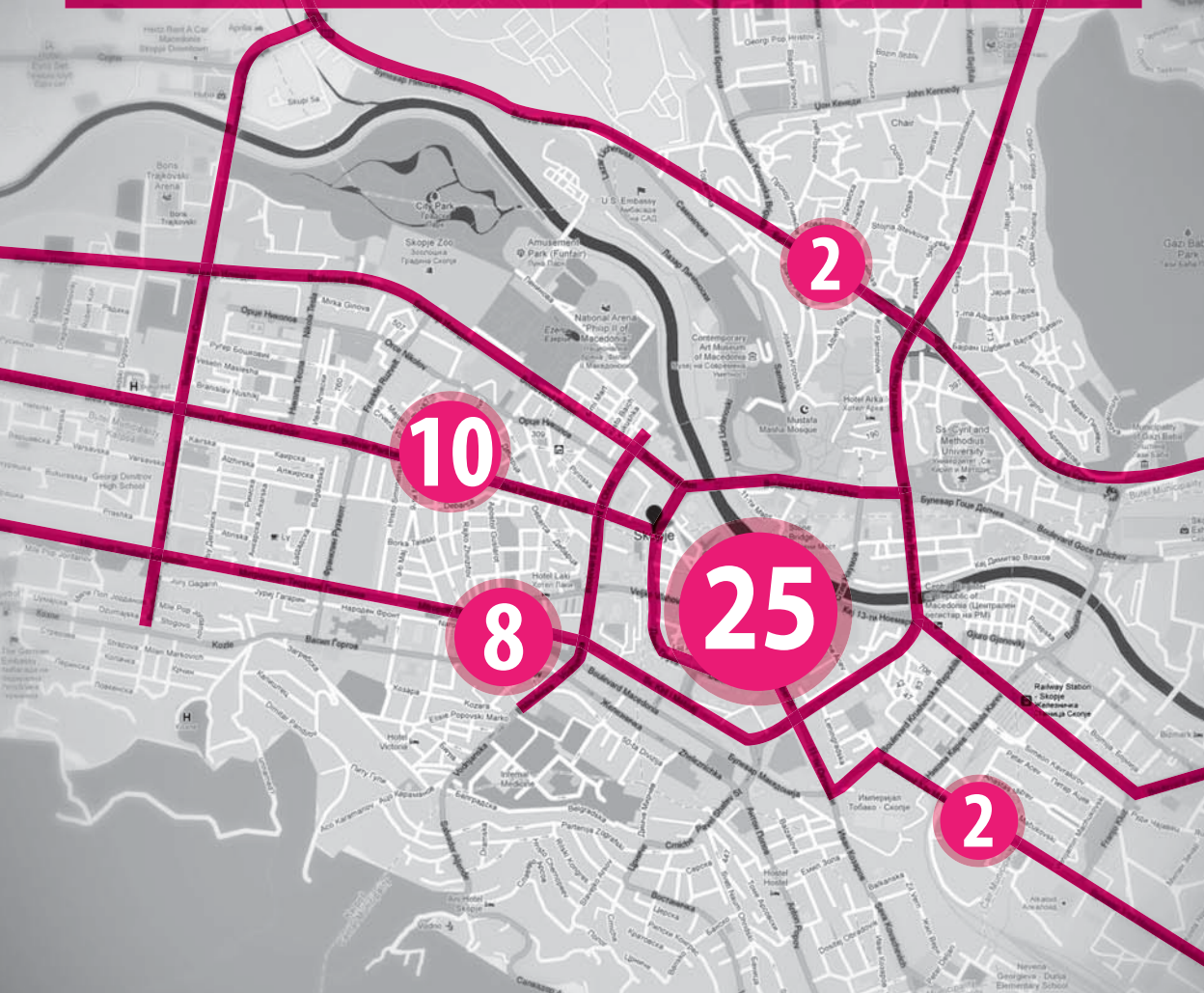

ИСТРАЖУВАЊЕ НА ОПСЕГОТ НА РОДОВО-БАЗИРАНОТО НАСИЛСТВО ВРЗ ЖЕНИТЕ И ДЕВОЈКИТЕ НА ЈАВНИТЕ МЕСТА ВО СКОПЈЕ

Реактор - Истражување во акција, 2012

Проект поддржан од страна на UN Women и имплементиран од страна на аРеактор - Истражување во акција и Консалтинг за стратешки развој

ИСТРАЖУВАЊЕ НА ОПСЕГОТ НА РОДОВО-БАЗИРАНОТО НАСИЛСТВО ВРЗ ЖЕНИТЕ И ДЕВОЈКИТЕ НА ЈАВНИТЕ МЕСТА ВО СКОПЈЕ

Реактор - Истражување во акција, 2012

Проект поддржан од страна на UN Women и имплементиран од страна на
аРеактор - Истражување во акција и Консалтинг за стратешки развој

Издава:

Реактор-Истражување во акција, Скопје

За издавачот:

Неда Корунувска, Претседателка

Концепт за дизајнот:

Ана Ристеска

Ликовно-графичко обликување:

Александар Ивановски

Печат:

Про Поинт

Тираж:

100 примероци

Бесплатен/Некомерцијален тираж

Оваа публикација е подготвена со поддршка од агенцијата на Обединетите нации за родова еднаквост и зајакнување на жените (UN Women). Мислењата и ставовите искажани во оваа публикација ги претставуваат мислењата и ставовите на авторите и тие не се мислења и ставови на UN Women, на ООН или на други нивни придружни организации. Повеќе информации можете да добиете на www.unwomen.org

CIP - Каталогизација во публикација

Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

364.63-055.2(497.711)(047.31)

ИСТРАЖУВАЊЕ на опсегот на родово-базираното насилство врз жените и девојките на јавните места во Скопје. - Скопје : Реактор - Истражување во акција, 2012. - 70 стр. : илустр. ; 25 см

ISBN 978-608-4684-03-9

а) Насилство врз жени на јавни места - Скопје - Истражување
COBISS.MK-ID 92754442

СОДРЖИНА

12	ВОВЕД
14	СОСТОЈБАТА ВО МАКЕДОНИЈА
15	Македонскиот правен контекст
16	Национални механизми за спречување на насилството врз жените: Законодавни и стратешки документи
19	Насилство на работа
19	Насилство во училиште
21	Насилство против деца и девојчиња
22	Јавниот ред и јавните места
23	Здравствени услуги
24	МЕТОДОЛОГИЈА
25	Методи и собирање на податоци
25	Улична анкета
26	Полу-структурирани интервјуа со засегнатите актери
26	Прошетки за оценување на безбедноста
28	Фокус групи
28	Податоци добиени преку интернет страницата (“Crowdsourcing”)
29	Обсервации
29	Состанок за валидација на податоците и експертско ревидирање
30	РЕЗУЛТАТИТЕ ОД СТУДИЈАТА
31	СЕВКУПНА ОЦЕНКА НА БЕЗБЕДНОСТА НА ЖЕНИТЕ ВО ЈАВНИТЕ ПРОСТОРИ
31	Перцепции за безбедноста и влијанието врз мобилноста на жените
34	Ранливоста на жените
35	Медиумите како конструирачи на перцепциите за безбедност
37	ФОРМИ НА НАСИЛСТВО
40	Институционално и структурно насилство
44	Насилство на работа
45	Насилство кај младите
46	Сексуално насилство од страна на партнер
47	МАРГИНАЛИЗИРАНИ ЖЕНИ
48	Сексуални работнички
49	Кориснички на дроги
49	Деца и возрасни со посебни потреби
50	Жени жртви на семејно насилство
51	Припаднички на етничките малцинства

52	НАСИЛСТВОТО СО ФОКУС НА ОПШТИНИТЕ ЦЕНТАР И ЧАИР
53	Перцепција на безбедноста во општина Центар
54	Перцепција на безбедноста во општина Чаир
56	Општа оценка од прошетките за оценување на безбедноста
57	МЕСТА И ПРОСТОРИ
59	Градски парк
59	Паркот околу Природно-математичкиот факултет (ПМФ)
60	Подвозници
60	Мали и скриени патеки околу кои има дрва и џбунови
60	Паркинзи
60	Градилишта
60	Кафулиња и дискотеки
61	Јавен транспорт
62	РЕАКЦИИ НА НАСИЛСТВОТО
64	Пријавување на насилство врз жените
66	Механизми за самозаштита
69	Институционална заштита
70	Полиција
75	ГЛАВНИ НАОДИ, ЗАКЛУЧОЦИ И ПРЕПОРАКИ
76	Главни наоди
79	Заклучоци
80	Препораки
80	Промени во законодавството
81	Политичка и институционална посветеност
82	Развој на капацитети на институционални и интерни системи
85	Невладините организации
86	Донаторски агенции и меѓународни организации
86	Ограничувања на студијата
87	БИБЛИОГРАФИЈА

Листа на кратеници употребувани во студијата

ГТЦ	Градски трговски центар
ЕСЦП	Европски суд за човекови права
ЈСП	Јавно сообраќајно претпријатие
МВР	Министерство за внатрешни работи на Република Македонија
МКЦ	Младински културен центар организации
МОБ	Македонската опера и балет
МПГПП	Меѓународен пакт за граѓански и политички права (ICCPR)
МРТВ	Македонска радио телевизија
МЦМС	Македонски центар за меѓународна соработка
НВО	Невладини организации
НПАРР	Националниот акционен план 2007-2012 за родова рамноправност
ООН	Организација на Обединетите нации
ПМФ	Природно-математички факултет
Реактор	Реактор-Истражување во акција
РМ	Република Македонија
CEDAW	Конвенција за елиминација на сите форми на дискриминација на жените
УНИЦЕФ	Детски фонд на Обединетите нации
UN Women	Агенцијата на Обединетите Нации за родова еднаквост и зајакнување на жените

Резиме на студијата

Насилството врз жените вклучува физичка, психичка и сексуална штета која е насочена против жените поради нивниот род. Оваа студија е обид да се обезбеди увид во родово-базираното насилство врз жените во јавните простори во градот Скопје во целина, но исто така вклучува продлабочена анализа на две општини, општините Центар и Чаир. Студијата го разгледува степенот и различните димензии на насилството врз жените во јавниот простор, фокусирајќи се првенствено на перцепциите на жените за нивната безбедност и влијанието што го има врз нивните животи, како и облиците на насилство кои тие ги доживуваат и на крај, стратегиите кои тие ги имаат развиено за да се справат со насилството.

Наодите се базирани на резултатите од 780 интервјуа со жени на јавни места (390 од секоја општина), 28 структурирани интервјуа со релевантни чинители (јавни претпријатија, невладини организации, владини претставници и др.), 8 прошетки за оценка на безбедноста во општините (4 по општина) со 29 учесници, 7 фокус групи со 51 учесници потенцијални сведоци или жртви на насилство (таксисти, сексуални работници, келнерки, новинари, возачи на автобус и контролори, корисници на дрога), податоци од 296 посетители на посебно дизајнирана веб-страница (www.reagiraj-bidibezbedna.mk) и 70 планирани обсервации на јавните локации во општина Центар. За дополнителна проверка на наодите и заклучоците како и за приоритизирање на препораките, беше одржан состанок со 19 претставници на невладини организации, локалната самоуправа, Народниот правобранител и Центарот за социјална работа.

Студијата покажува дека постои ниска јавна свест и разбирање на прашањето за родово-базирано насилство, кои не соодветствуваат со реалниот степен на насилство кое се доживува од страна на жените. Насилнички дејства против жените и девојчињата на јавните простори (особено сексуално насилство) се уште претежно не се пријавуваат.

Изминатава деценија, притисокот од групите за човекови права, за права на жените и меѓународната заедница имаа влијание врз политичката посветеност во Македонија за справување со родовата не-еднаквост и насилството врз жените. Сепак, овие напори главно имаа ефект врз унапредување на законската рамка за семејно насилство, додека родово-базираното насилство не е вклучено како посебен вид на насилство во законодавството. Остануваат области кои не се доволно опфатени во политиките, како што е интеграцијата на родовите прашања во урбанистичкото планирање, како и постоење на слабости и пропусти во системите за поддршка на жртвите и насилниците.

Перцепциите на жените за нивната безбедност се исто така под влијание на физичкиот изглед на урбаната средина, па така подобро одржувана, широка, и добро осветлена урбана околина ги прави жените да се чувствуваат побезбедни. Тие, исто така, имаат зголемено чувство на сигурност во текот на денот, во споредба со ноќта.

Жените имаат тенденција да ги сметаат отворените простори како најмалку безбедни, додека познатите и затворени јавни простори, како што се нивните автомобили, работни места или училишта, ги сметаат како побезбедни. Оттука, не зачудува што ги истакнуваат следниве места во градот како небезбедни: паркови, подвозници, мали и скриени патеки, паркиралишта, градежни локации, кафулиња и дискотеки и јавен превоз. Многу испитаници потврдија дека паркот околу Факултетот за природни науки и математика (ПМФ) во општина Гази Баба се смета како еден од најмалку безбедните места во градот.

Жените ги препознаваат родовите како фактор во нивната перцепција за безбедноста и насилството. Да се биде жена, сама, и да се носи одреден тип на облека, од страна на жените, се сметаат како најважни причини за насилство врз нив. Пристапот до јавните простори за жените е ограничен поради ширењето на наративи дека тие се повеќе ранливи и резултира во страв од потенцијални злоупотреби. Таквите наративи се оформени од тоа кој го користи јавниот простор (на пример, корисници на дрога), како и видот на активностите/акциите кои се одвиваат во специфични простори (на пример, давање на комерцијални сексуални услуги), контекстот (изливи на јавно насилство), сензационалистичко известување за брутални случаи на насилство од страна на медиумите, лични искуства со насилни напади и општото чувство на ранливост. Оттука, реакциите на жените на насилството во јавните простори се воздржување или само-рестрикција на мобилноста (ограничување на места/простори каде тие се чувствуваат безбедно) како еден од главните механизми на самоодбрана, кои тие го комбинираат со разни други механизми дискутирани во рамки на оваа студија.

Насилството врз жените на јавни места се манифестира во следните форми: груби коментари, несакано сексуално внимание, зјапање, свиркање, допирање, стискање, физичко насилство, сексуално насилство, малтретирање, вознемирување, силување, итн. Некои жени јасно го идентификуваа родово-базираното насилство во сите негови форми, а други не го препознаваат, а понекогаш дури и ги оправдуваат некои форми на насилство со обезбедување алиби (однесување на жените, изглед или облека која, според нив, провоцира насилство). Поради тоа што редовно се предмет на најраспространетите форми на родово-базирано насилство (како на пример, зјапање, свиркање, сексуални коментари), многу жени го прифаќаат ваквиот тип на насилство како неизбежен дел при користењето на јавните места.

Загрижувачки е тоа што жените испитанички можноста да и се случи нешто на жена низ градот, ја оценија како многу веројатна. Иако физичкото насилство, генерално не се очекува, сепак е загрижувачки дека речиси една од пет жени оцени дека постои веројатност да бидат жртви на сексуално насилство.

Студијата покажува дека ставовите и верувања кои преовладуваат во општеството имаат тенденција да го презентираат насилството врз жените како не толку важно или уште полошо, како поттикнато од жените и ова можеби е и причината зошто некои форми на насилство се толерираат и ретко се санкционираат. Родово-базираното насилство не се препознава во институциите (како што се болници, училишта, полиција) и на тој начин се потхранува или оддржува системот на нееднаквости и толеранција кон одредени форми на насилство.

Родово-базираното насилство меѓу учениците и средношколците е широко распространето. Поголемиот дел од наставниците, директорите и учениците не ги препознаваат специфичните и различните форми на насилства (на пример, силеџство) и вработените во училиштата не успеваат да ги признаат „внатрешните“ причини за насилството, туку тоа го гледаат како негативно влијание од „надвор“. Родово-базираното насилство меѓу младите зема форма на насилство меѓу партнери, каде девојките не се во можност да направат разлика меѓу љубов и љубомора. Како резултат на тоа, девојките имаат тешкотии да препознаат сексуално

насилство, и не ги земаат предвид и психолошката принуда и уцена од страна на интимните партнери или момчињата кои ги познаваат.

Психолошката агресија, заканите и навредите на работа сеуште се сметаат главно како нарушување на личните односи помеѓу колегите и претпоставените, со што не се успева да се признае општествениот и политичкиот контекст на работните односи, кои не се имуни на негативните стереотипи, сексизам и родово-базираните борби за моќ.

Сексуалните работнички, корисниците на дрога, жените со попреченост и жените кои припаѓаат на малцинствата се во групата на женски лица особено погодени од насилство поради природата на нивната работа/попреченост/националност, а исто така, тие се повеќе ограничени во можностите да избегнат насилство и да имаат пристап до услуги за поддршка. Жените од етничките малцинства се соочуваат со недостаток на основни услуги, особено во областите каде што тие се мнозинство, како што е недостатокот од гинеколог со полно работно време во општината Шуто Оризари.

Одбранбените механизми што жените ги практикуваат за да се заштитат од насилство се разликуваат. Тие се особено развиени меѓу маргинализираните групи и вклучуваат (но не се ограничени на избегнување на користење на одредени јавни простори) избегнување да се излегува во текот на ноќта, избегнување на контакт преку поглед, како и носење одредена облека како форма на заштита од потенцијални напади.

Жените реагираат на насилството со воздржување од користење на институционалните механизми поради недостаток на доверба кон институциите на системот. И покрај фактот што за повеќето жени полицијата е клучна во институционалниот одговор на насилството врз жените, постои висок процент на незадоволство од начинот на справување со пријавените случаи од страна на полицијата. Како резултат на тоа, жените имаат тенденција да го избегнуваат овој механизам во случаи на насилство (односно да не пријавуваат). Дополнителна причина за непријавување на насилството е и фактот што жените се срамаат или пак се плашат дека луѓето ќе создадат предрасуди за нив или нивните семејства.

Поради фактот што насилството врз жените е повеќеслојно, пристапот во справувањето со ова комплексно прашање изискува сплет од акции. Ова вклучува соодветно законодавство, превенција, инклузивни системи за поддршка на жртвите, и брза акција против сторителите кои ќе обезбедат целосна заштита на жртвите и нивните семејства. Студијата предвидува низа препораки за различните засегнати страни кои треба да придонесат во подобрувањето на институционалниот одговор на насилството врз жените на јавните места.

ВОВЕД

Родово-базираното насилство ретко се дискутира во Македонија, особено меѓу креаторите на политики и одлучувачките органи. Во овој контекст, насилството врз жените на јавни места е тема која нема добиено речиси никакво внимание во дискусиите за родово-базираното насилство во земјата. Иако притисоците од групите кои ги застапуваат правата на жените и меѓународната заедница придонесоа за значителни подобрувања во законската рамка за семејното насилство, насилството и заканата од насилство надвор од приватната сфера во голема мера остануваат недоволно истражени и поради тоа во голема мера и остануваат нерешени.

Секој обид насилството врз жените и девојките, да се приоритизира во јавните политики кои имаат за цел да го елиминираат насилството врз жените генерално мора да биде базиран врз цврста рамка на квантитативни и квалитативни податоци. Земајќи го ова предвид, целта на оваа студија беше да се соберат податоци кои ќе го информираат дизајнирањето на можни идни проекти или интервенции за подобрување на безбедноста на жените и девојките на јавните простори во градот Скопје. Студијата, исто така, дава увид во користењето на јавните простори од страна на жените и девојките, како и за вредноста и важноста на овие простори за нив. Покрај тоа, очекуваме дека студијата ќе придонесе за подигнување на јавната свест по ова прашање и ќе инспирира понатамошни истражувања во областа на родово-базираното насилство и јавните простори.

Конкретните цели на оваа студија се следниве:

1. Да ги идентификува конкретните локални манифестации на насилство против жени и девојки, а особено во одредени јавни простори во избраните општини (Центар и Чаир).
Поконкретно:
 - o Да утврди со какви форми на насилство/вознемирување се соочуваат жените на јавните простори во избраните општини;
 - o Да утврди кои фактори играат улога или придонесуваат за создавање на поголема безбедност и вклучување на жените;
 - o Да утврди како жените реагираат на вознемирување и на недостаток на безбедност;
 - o Да испита дали полицијата има капацитети да го препознае родово-базираното насилство како прекршување на женски човекови права, како и подобро да го разбере пристапот на жените до полицијата, и нивната перцепција за улогата на полицијата во заштитата на правата на жените; и
 - o Да одреди кои видови на јавни простори се перцепираат како небезбедни или непристапни за жени, особено во избраните општини;
2. Да ги анализира политиките, плановите и релевантните иницијативи за локален развој, како и инфраструктурата за поддршка (да ги идентификува и оцени релевантните постоечки услуги и проекти);
3. Да ги утврди позициите и приоритетите на значајните засегнати актери; и
4. Да ги идентификува и објасни ставовите на целните групи, нивните позиции и приоритети, вклучувајќи лоцирање и оценување на потенцијални партнери за имплементација во спречувањето на насилството врз жените;
5. Да даде препораки за зголемување на превенцијата и заштитата на жените од насилство.

Овие цели се во согласност со мерките кои UN Women ги поддржува на глобално ниво за собирање на податоци за насилството врз жените и девојките и кои овозможуваат создавање нова база на потребни првични податоци за овој проблем.

Оваа студија ја користи дефиницијата за насилство врз жените којашто е признаена и дефинирана во меѓународните законски обврзувачки инструменти. Генералното собрание на ООН го дефинира насилството врз жените како “секој акт на родово-базирано насилство кој резултира, или може да резултира со, физичко, сексуално или психолошко повредување

или страдање на жените, вклучувајќи и закани за такви акти, принуда или произволно лишување од слобода, без разлика дали се случуваат во јавниот или во приватниот живот” (Член 3 од Конвенцијата на Советот на Европа за спречување и борба против насилството врз жените и семејното насилство ја повторува оваа дефиниција).

Длабинската студија на Генералниот секретар на ООН за сите форми на насилство врз жените го истражуваше родово базираното насилство врз жените, со користење на класификација на различните форми на насилство. Ова истражување е реализирано на основа на таа класификација, со фокус на насилството врз жените во заедницата. Родово-базираното насилство се разликува од другите видови на насилство во тоа што родот на жртвата е примарниот мотив за актот на насилство. Со други зборови, "родово-базираното насилство подразбира каква било повреда нанесена врз жена која е истовремено и причина и резултат на нееднакви односи на моќ врз основа на перцепирани разлики помеѓу жените и мажите кои доведуваат до подреден статус на жените во приватната и јавната сфера. Овој вид на насилство е длабоко вкоренет во општествените и културните структури, норми и вредности кои го регулираат општеството, и често е засилено со културата на негирање и премолчување." (CoE, 2011b)

СОСТОЈБАТА ВО МАКЕДОНИЈА

Република Македонија генерално се смета за безбедна земја кога станува збор за насилство. Извештаите од Министерството за внатрешни работи¹ покажуваат дека кога станува збор за општите стапки на криминал, бројот на кривични дела се зголемил во периодот помеѓу 2001-2005, достигнувајќи го својот врв во 2003 година. Стапката на криминал доживеала незначително намалување во 2006 година, по што нагорниот тренд продолжил.

Графикон 1. Стапка на криминал 2001-2009 (стапка на криминал на 100.000 жители)

Графиконот 1 ги покажува општите стапки на криминал. Кога зборуваме за насилство на јавни места во оваа студија, тие претежно се однесуваат на напади, злоупотреба и насилно однесување и учество во и/или иницирање тепачки во јавни простори. Сите овие инциденти (освен последното) покажуваат постојан пораст во текот на годините, и покрај фактот што општиот тренд на прекршоците во областа на нарушување на јавниот ред и мир се намалува. Според Министерството, најчести прекршоци се физички напад и учество во и/или поттикнување на јавни тепачки.

¹ <http://www.mvr.gov.mk/DesktopDefault.aspx?tabindex=0&tabid=392>

Убиството, што се смета за најтежок вид на криминал е во пораст до 2003 година, по што постои тенденција на континуирано намалување, а тоа исто така важи и за обидите за убиство. Сепак, бројот на тешки телесни повреди, загрозување со опасно оружје за време на тепачка, киднапирање, силување, сексуална експлоатација на немоќно лице и сексуален напад кон малолетни лица го достигнува својот врв во 2006 година и почнува да опаѓа по 2007 година, а потоа повторно забележува пораст во 2010 година.

Статистика за 2011 година покажува покачување на бројот на кривични дела спроведени во контекст на семејното насилство во Република Македонија, со зголемување од 23,3% во споредба со 2010 година, особено во Струмица, Скопје и Битола, а зголемувањето главно се однесува на телесни повреди.

Треба да се земе предвид дека сите овие бројки се однесуваат на пријавени кривични дела. Како што студијата покажува, постои значително непријавување на насилството врз жените, што отежнува да се процени точниот број на насилства врз жените во овој момент. Дополнителна пречка е недостатокот на систематско собирање на податоци за насилство врз жените во јавните простори во Македонија. Постојат податоци собрани за конкретни прашања, како што се насилството во училиштата (УНИЦЕФ, Народниот правобранител), кое ги покрива насилствата врз девојчињата на училиште. Државниот завод за статистика исто така не спроведува истражувања за перцепцијата на јавната безбедност. Други институции и организации имаат одредени податоци за жртвите на насилство, меѓутоа генерално, постои потреба за значителни подобрувања во собирањето податоци.

Друг важен аспект е перцепцијата на криминалот и несигурноста што таа перцепција ја предизвикува во споредба со реалната стапка на криминал. На пример, општината Чаир е јавно перцепирана како несигурна и "поопасна" област, особено од 2001 до последното заживување на Старата скопска чаршија, и покрај фактот што злосторствата почесто се случуваат во општина Центар во повеќето фреквентни области, како на пример, Градскиот трговски центар (ГТЦ), Градскиот плоштад и Градскиот парк. Како што студијата покажува, перцепцијата на безбедноста е директно поврзана со тоа како жените ги користат јавните места.

Македонскиот правен контекст

Во согласност со член 9 од Уставот на Република Македонија (1992), граѓаните имаат еднакви слободи и права, независно од полот, расата, бојата на кожата, националното и социјалното потекло, политичкото и религиозно убедување, имотната и општествената положба. Уставот беше подложен на значителни измени за да се приклучи на Охридскиот рамковен договор во 2001 година, кога уставните одредби за политичките, граѓанските и социјалните права беа ревидирани и беа проширени да ги штитат правата на малцинствата, но не успеаа да ја вклучат родовата компонента експлицитно. (Стојановска, 2008)

Република Македонија е потписник на голем број меѓународни документи кои се однесуваат на родовата еднаквост. Неодамна, во мај 2011 година, Македонија ја потпиша Конвенцијата за спречување и борба против насилството врз жените и семејното насилство (СоЕ, 2011), но таа се уште не е ратификувана. Ова е важен чекор, бидејќи Конвенцијата е првиот меѓународен правно обврзувачки документ кој конкретно се однесува на насилството врз жените и ги поставува стандардите за спречување на насилството врз жените (вклучувајќи го и семејното насилство), заштитата на жртвите и гонењето на сторителите. Конвенцијата пополнува

² Како на пример, Центрите за социјална работа во делот на семејно насилство

огромен јаз во заштитата на човековите права на жените, а во исто време ја проширува заштита на сите жртви од насилство врз жените.

Покрај ратификацијата на меѓународните документи кои се занимаваат со прашањето на родовата рамноправност и насилството врз жените, Собранието на Република Македонија усвои и Декларација за борба против насилството врз жените (2006), вклучително и семејното насилство, истакнувајќи ја решеноста на пратениците да ги исполнат преземените обврски од страна на државата. И покрај тоа што е потписник на CEDAW, Македонија известува напредок само во борбата против семејното насилство, исклучувајќи ги другите видови на родово насилство, како што е прикажано во 4тиот и 5иот од периодичните извештаи во Делот 5, кој се однесува на отстранувањето на родовите стереотипи и предрасуди.

Еднаквоста помеѓу мажите и жените дополнително се имплементира во рамките на голем број од законските прописи на земјата, усвоени од 1992. Прописите и подзаконските акти кои всушност се занимаваат со ова прашање ги има на сите нивоа. Иако не постои закон кој укажува на нееднаков третман на жените (не постојат законски обврзувачки привилегии или бенефиции за мажи), постојат многу области во пракса во кои законот не се спроведува и жените сеуште се соочуваат со нееднаквост. Ние ќе се фокусираме само на релевантната легислатива која ја регулира или може да биде основа за овозможување средина за stereotypes and prejudices.

Национални механизми за спречување на насилството врз жените: Законодавни и стратешки документи

Нагласувајќи ја важноста на процесот на донесување одлуки за родово еднаквост, Собранието на Република Македонија донесе Декларација за родово рамноправност во процесот на донесување одлуки во 1998. Националниот механизам за родово еднаквост е претставен од страна на Секторот за еднакви можности при Министерството за труд и социјална политика. Понатаму, првиот Национален акциски план за родово рамноправност, кој произлезе од Конференцијата во Пекинг во 1995 година, беше усвоен од страна на Владата на Република Македонија во декември 1999 година, и голем број цели и дефинирани правци на активности беа оттогаш проследени и се проследуваат и денес, вклучувајќи го и Националниот акциски план за родово рамноправност 2007-2012 и стратегијата за родово еднаквост 2013-2020 која се подготвува во времето на пишување на оваа студија.

Општото законодавство кое ја утврдува интеграцијата на родовата еднаквост е Законот за еднакви можности на жените и мажите (2012), кој беше донесен во 2006 година и изменет во 2012. Законот обезбедува рамка за родово еднаквост и има за цел да ја надмине сегашната неповолна социјална положба на жените и мажите, која е "резултат на систематска дискриминација или структурна родово нееднаквост произлезена од историски и социо-културни услови". Таа предвидува посебни мерки (предносни, охрабрувачки и програмски мерки) за постигнување на родово еднаквост. Сепак, законот не се справува со насилството експлицитно, иако конкретно забранува дискриминација, вознемирување и сексуално вознемирување.

Законот за антидискриминација (2010) беше усвоен во 2010 година и влезе во сила на почетокот 2011 година. Законот ја дефинира дискриминацијата по деветнаесет различни основи, вклучувајќи пол и род, а посебно истакнува аспекти кои се важни кога станува збор за родово-базирано насилство, вклучувајќи ги малтретирањето и сексуалното вознемирување како дискриминаторски практики, а виктимизацијата како дискриминација.

Новина воведена со овој закон е формирањето на Комисијата за заштита од дискриминација како независно тело финансирано од државата. Во 2011 година Комисијата имаше вкупно 60

случаи, од кои четири врз основа на пол и пет врз основа на род. Податоците од Комисијата во врска со разрешувањето на случаите доведува до заклучок дека механизмот е уште нов и релативно непознат, што е веројатно причината зошто Комисијата е недоволно искористена од страна на граѓаните. Во прилог на ова, фактот дека обработката на случаите трае многу долго време укажува на тоа дека овие видови на предмети не се лесни за справување, и ова е дополнително засилено со недостатокот на институционалните и капацитетите од човечките ресурси на Комисијата, поради која таа беше критикувана главно од страна на граѓанскиот сектор (Најчевска и Имери, 2012).

Во македонскиот правен систем, сите закони каде се уредува родовото насилство се однесуваат на семејното насилство. Во Кривичниот законик (1996), семејното насилство не е определено како посебен криминал, туку преку своите специфични форми се води под постојните кривични акти.

Кривичниот законик под насилство дефинира малтретирање, грубо навредување, закани по безбедноста, спроведување на насилни напади и преку тоа, создавање кај јавноста чувство на несигурност, загрозување или страв (член 385). Постои посебен дел во Кривичниот законик кој дефинира злосторства против сексуалните слободи и сексуалниот морал и кој обезбедува последователни казни. Такви кривични дела се дефинирани како напади врз животот или телото, со употреба на сила, принудени сексуални односи, како и закани за нив. Казната е повисока ако принудениот однос е врз личност со попречувања или малолетно лице. Законот предвидува казна за непристојно однесување пред други и е особено строг ако ова се случува пред деца. Подведувањето, исто така, е вклучено како казниво насилство, како и претставувањето на порнографски материјал на малолетници. Дополнително, родител, посвојувач или старател кој злоупотребува дете, вклучувајќи и принудување на работа, просење или вршење други активности кои се штетни за малолетникот, се казнуваат со затвор.

Сексуалниот напад како што е дефиниран во Кривичниот законик подразбира употреба на сила како еден од елементите на кривичното дело. Ова беше потврдено во нашата анализа на судски случаи. Сите одлуки се посебно фокусирани во своите расудувања за употребената сила, времетраењето на употребената сила и дали може да се заклучи дека таквата сила може да се оцени како вистинско форсирање на жртвата на кривично дело. Ова не е во согласност со Истанбулската конвенција и јуриспруденцијата на Европскиот суд за човекови права и беше дополнително посочено како недостаток во прегледот на извештајот на МПГПП (ICCPR) за земјата. И покрај тоа, РМ не го измени Кривичниот законик за да ја одрази оваа загриженост. Сепак, според последниот извештај на Министерството за правда кој треба да се поднесе до ООН во врска со спроведувањето на МПГПП (2012), Министерството објави дека е формирана работната група во рамките на Министерството која работи на изготвување на измените на Кривичниот законик, конкретно за измена на дефиницијата за силување. Овие измени ќе бидат базирани на јуриспруденцијата на ЕСЧП и Истанбулската конвенција.

Силувањето е адресирано со член 186 од Кривичниот законик. Она што е забележливо во овој член е дека силувањето е регулирано со специфични казни мерки само кога трето лице се обидува, се заканува или врши сексуално насилство врз поединец, додека слични дејства не се експлицитно кодифицирани во случаи на силување во рамките на семејството. Додека во случај на сексуална злоупотреба од страна на трети лица јавниот обвинител има право да започне случај, ова не важи за насилства во приватната сфера, каде што самата жртва е таа која треба да го иницира обвинението (Стојановска, 2008).

Додека одредени мерки се преземени за справување со семејното насилство, други форми на насилство врз жени не се систематски решени и остануваат неадресирани. На пример, еден новитет што е воведен во тековниот Закон за семејство е воведување на правото на

жртвата на семејно насилство да поднесе барање за привремени заштитни мерки³, или директно до надлежниот суд или преку Центрите за социјална работа. Овие мерки треба да бидат донесени од страна на Судот во рок од 7 дена од приемот на предлогот, но ако постои сомневање дека постои сериозна закана по животот и здравјето на членот од семејството, судот е должен да донесе одлука во рок од 3 дена. Непридржувањето кон обврските утврдени во Законот за семејство резултираат со казни. Ваквите мерки не се достапни за жртвите на други видови на родовото насилство.

Заедно со амандманите на законите, насилството е адресирано и на ниво на политиките во два стратешки документи. Првиот е Националниот акционен план 2007-2012 за родова рамноправност (НПААР, 2007), кој меѓу другите приоритети е посветен на отстранување на сите форми на насилство врз жените, вклучувајќи го и семејното насилство. Сепак, специфичните мерки повторно се фокусиранни на семејното насилство и трговијата со жени. Во однос на насилството врз жените, некои од целите наведени со НПААР овозможуваат обезбедување на релевантни статистички податоци за распространетоста на насилството врз жените, вклучувајќи го и семејното насилство; подобрени информации, зајакната јавна свест и едукација по прашањата на сите форми на насилство, подобрување и ефикасно спроведување на законодавството, институционалната заштита и координација и соработка во борбата против насилството и сузбивање на семејното насилство. Сепак, малку е направено во овој поглед и останува да се види како новата стратегија за родова еднаквост 2013-2020 ќе се соочи со овие недостатоци.

Друг значаен документ е Националната стратегија за заштита од семејно насилство (2008-2011), која предвидува збир на општи цели и стратегии за интервенција во областа на превенција, заштита и меѓусекторска координација. Извештајот од Националната анкета за семејно насилство (Поповска и др., 2011) потврдува дека жртвите на семејно насилство се свесни дека семејното насилство е кривично дело и се свесни за постоечките политики, но сепак тие се помалку свесни за конкретните чекори кои им стојат на располагање, што од друга страна, ни дава увид во ефикасноста на достапните механизми.

Економско јакнење на жените жртви на семејно насилство е составен дел на Националниот акциски план за вработување (2008-2011) и неговата главна цел е реинтеграција на жените кои се жртви на семејно насилство на пазарот на трудот. Сепак, нема мерки кои се дизајнирани да ги адресираат жените кои се жртви на други форми на насилство.

Пристапот до правдата за жртвите на насилство е едно од најважните прашања кога зборуваме за насилството врз жените. Законот за бесплатна правна помош им овозможува на жртвите на семејно насилство и жртвите на трговија со луѓе да бидат вклучени лицата на кои им се обезбедува бесплатна правна помош, но до јули 2011 год., само на шест случаи им се дозволени такви бенефиции. Повторно, жените кои се жртви на други видови на насилство не се опфатени со овој закон. Овој закон, исто така, овозможува обезбедување на бесплатна правна помош за заштита на децата и малолетните лица, но практиката покажува дека поголемиот дел од случаи кога тоа се користи, се случаи на спроведување на изнудена изддршка/алиментација на дете или плаќања од страна на родителите во случаи на развод.

³ Заштитните мерки се: 1) забрани за закани за вршење на семејно насилство; 2) забрани за злоупотреба, малтретирање, телефонски повици, контакт или комуникација на кој било друг начин со членот на семејството, директно или индиректно; 3) забрани за приближување до локацијата на живеење, училиштата, работното место или определеното место кое го посетува другиот член на семејството редовно; 4) отстранување од домот без оглед на сопственоста до конечната пресуда донесена од страна на надлежниот суд; 5) забрани за сопственост на огнено оружје или кој било друг вид на оружје или одземање на било какво оружје; 6) барање да се вратат сите објекти потребни за задоволување на дневните потреби на семејството; 7) доделување задолжителна семејна алиментација; 8) наредби тужениот да добие соодветно советувашиште; 9) наредби за задолжителна терапија доколку сторителот е зависник од алкохол и други психотропни супстанции или има некоја болест; 10) наредби за надомест на медицинските и другите трошоци настанати како резултат на семејното насилство и 11) донесување на која било друга мерка која судот смета дека е потребна со цел за да се обезбеди сигурност и добросостојба на другите членови на семејството.

Насилство на работа

Според Уставот на Република Македонија, секој граѓанин има право на работа, слободен избор на работа, заштита при работењето и финансиска поддршка во случај на невработеност, што значи дека не постои експлицитно полова дискриминација во пристапот до работни места.

Насилство на работа исто така се третира во Законот за работни односи (2010), но тука насилството главно се однесува на дискриминацијата, како на пример, забраната за сексуално малтретирање (член 9). Во последните измени на овој закон е вклучен и мобингот - психолошко насилство на работното место – кој е дефиниран како "секое негативно однесување од страна на поединец или група која често се повторува (за времетраење од најмалку 6 месеци) и претставува наштетување на достоинството, интегритетот и честа на вработените, кое создава страв или создава непријателски, понижувачки или навредлив однос, чија крајна цел може да биде запирање на вработување или напуштање на работното место" (член 9а). Олеснителните околности во законот се тоа што товарот на докажување на мобингот (или подобро неговото отсуство) се на обвинетиот и работникот не може да трпи какви било реперкусии во текот на судска постапка (член 11). Кривичниот законик (1996) во членот 143 ја уредува и злоупотребата на работничките права како и злоупотребата спроведена при извршување на работните обврски, дефинирајќи ја како закани, навреди или третирање на некого на начин кој ги понижува неговото достоинството и личност.

Сеуште не постојат случаи на мобинг на жени пријавени кај Народниот правобранител. Во интервју со Реактор, одговорниот заменик народен правобранител извести дека тие идентификувале еден случај на мобинг против жена (во рамките на јавно претпријатие), но жртвата не сака да се жали по основ на мобинг, бидејќи таа не била свесна за мобингот и инсистирала жалбата да се поднесе како дискриминација врз основа на етничка припадност.

Загрижувачки за CEDAW Комитетот на ОН е недостатокот на случаи на родово-базирана дискриминација изведени пред суд.. Во својот најнов извештај за заклучоците за земјата (2006), овој извештај повика Македонија да ги подобри обуките за правници и судии за Конвенцијата и за комуникациите и процесите на барања предвидени во Факултативниот протокол на Конвенцијата. Тој, исто така, побара земјата да се заложат за подигање на свеста меѓу жените за нивните права под Конвенцијата и за градење на капацитетите на жените да си ги бараат своите права од постоечките институции.

Насилство во училиште

ТЗаконите за основно (2008) и за средно образование (2002), како и законот за високото образование (2008), не содржат одредби кои промовираат родова нееднаквост. Недискриминирачкиот третман на родовите во процесот на образование е јасен и експлицитен. Задолжителното основно и средно образование се однесува на сите деца во Македонија, без оглед на нивниот пол. Сепак, уделот на женските ученици во вкупниот број на ученици без образование останува повисок. Денес, едно од десет деца не се запишани во основно образование, а секое петто дете не е запишано во средно образование иако тоа е задолжително (Државен завод за статистика, Жените и мажите во Македонија, 2012). Натомошната анализа ќе покаже дека недостатокот на образование ги прави жените поподложни на насилство и е момент кои треба да ги засега понатамошните политики.

Табела 1. Нето стапки на запишување и на рано напуштање на основно и средно образование

Година	Нето запишување % Основно образование		Нето запишување % Средно образование		Стапка на рано напуштање %	
	Женски	Машки	Женски	Машки	Женски	Машки
2009	91	91	69	71	19	14
2010	91	91	70	72	17	14
2011	92	92	80	81	15	12

Извор: Државен завод за статистика

Што се однесува до насилството во училиштата, во првичните верзии на Законите за основно и средно образование воопшто не се споменуваше насилството во училиштата и мерките за негово спречување. Меѓутоа, измените на Законот за основно образование од февруари 2011 година (член 64-а) вклучуваат една новина со која решавањето на проблемите со насилни ученици се решава со испраќање на родителите (или старателите) на советување и предвидува училишниот педагог и психолог да ја пратат Програмата за советување подготвена од страна на Педагошкиот факултет и донесена од страна на министерот за образование. Доколку родителите го избегнуваат советувањето, може да се поведе прекршочна постапка против нив. Сепак, во измените не беше вклучено предвидувањето на процедури за систематско справување со насилството во училиштата и обезбедување поддршка за своите жртви.

Ова загрижува поради тоа што во нашата студија училишта беа идентификувани како места со висока стапка на насилство. Во 2007 година, Народниот правобранител подготви посебен Национален извештај кој се фокусираше на појавата на физичко, психичко и сексуално насилство врз децата во училиштата, во кој заклучи дека насилството врз децата во Македонија во училиштата е огромен проблем и дека физичките казни се во пораст. Една третина од учениците (34,39%) пријавиле физичко насилство од страна на наставниците, најчесто со шлаганци (25,56%) и кубење или тегнење на уво (24,28%), додека повеќе од една третина од учениците (37,6%) пријавиле психичко насилство од страна на наставниците. Иако овие податоци не можат да се разгледуваат посебно по општина или род, бидејќи родот на детето не е дел од прашалникот кој се користел во истражувањето, сепак се валиден показател и причина за загриженост за девојчињата на училиште. Позитивно е тоа што во интервју за оваа студија Заменничката народен правобранител одговорна за правата на децата се согласи да го вклучат родот како демографски индикатор во слични претстојни истражувања.

Иако немало прашање за родот на учениците, ако се земе предвид дека повеќе од две третини од жртвите на семејно насилство се жени и жртвите на обљуба врз децата се девојчиња, можеме да претпоставиме дека односот помеѓу девојчињата и момчињата како жртви на сексуално насилство е слична. Затоа, загрижува тоа што извештајот на Народниот правобранител покажува дека сексуалното насилство е исто така широко распространето во основните училишта, па секој четврт ученик во Македонија бил жртва на некоја форма на сексуално насилство (25,92%). Половина од нив никогаш не го пријавиле сексуалното насилство (50,5%) поради срам. Една третина (31,8%) го пријавиле насилството, најчесто дома или во училиште, но во загрижувачки 70% од случаите ништо не било направено по пријавувањето. Во останатите 30% од случаите, наставникот бил санкциониран.

Годишниот извештај за 2011 на Народниот правобранител покажува особена загриженост за тоа што децата се често насилни едни со други преку вербални и физички напади, со често користење дури и оружје, што понекогаш може да има фатални последици. Затоа, Народниот

правобранител изрази загриженост за општата безбедност во училиштата, што резултираше со зголемен надзор и редовни полициски посети. И покрај овие напори, насилството во училиштата продолжува, па неодамна е започната национална кампања против насилството во училиштата од страна на Министерството за образование и наука, поддржана од УНИЦЕФ. Кампањата насловена „Училишта без насилство“ (www.beznasilstvo.mk) дава поддршка за наставниците, учениците и родителите, и дава насоки за локалните заедници во нивните напори да воспостават локални услуги за поддршка. Сепак, кампањата нема посебно да се фокусира или занимава со родово-базираното насилство.

Насилство против деца и девојчиња

Македонија ја ратификуваше Конвенцијата на ОН за правата на детето на 2-ри декември 1993 и оттогаш е обврзана да креира политичка и институционална рамка во согласност со трите групи⁴, и да обезбеди слободно учество во донесувањето на клучни одлуки на децата и младите (ЦРПМ, 2007). Во однос на заштитата на децата од насилство, Законот за заштита на децата (2010) во член 9 многу конкретно и опширно ги забранува сите форми на дискриминација (директна или индиректна) и особено ги забранува сите форми на сексуална злоупотреба и насилство врз децата. Државата и сите институции на системот се обврзани да ги преземат сите мерки за обезбедување на правата на децата и спречување на сите форми на дискриминација. Законот не ги вклучува експлицитно правата на децата во заштитата и учеството. Не се донесени подзаконски акти (правилници, регулативи) кои ќе ги дорегулираат прашањата за постапки и протоколи кои треба да се пратат во случај на сексуална злоупотреба на деца и млади. Во овој контекст, треба да се постави систем со кој ќе се собираат податоци за ваквите случаи (пријавени, истражени, прогонети и осудени), како и соодветни услуги за грижа и третман на жртвите на таквите кривични дела.

Во овој контекст, Законот за малолетничка правда (2007) има за цел да ги заштити малолетниците од криминал, насилство и која било форма на загрозување на нивните права и слободи, вклучувајќи ги и случаите кога тие се сторителите на кривичното дело. Овој закон, исто така, обезбедува заштита на посебните права во согласност со Конвенцијата за правата на децата и други ратификувани меѓународни договори.

Иако не постои систематско собирање на податоци за насилство врз деца и малолетници, делумни податоци можат да се добијат преку судските случаи и базите на податоци на МВР. Државниот совет за малолетничка правда во најновиот извештај заклучи дека:

Институции кои собираат податоци се полицијата, судовите и Центарот за социјална работа. За жал, овие податоци не се собираат во земјата, ниту се обработени и ова е многу важен индикатор кој треба да обезбеди информации за обемот и карактеристиките на малолетничката виктимизација

Државен совет за малолетничка правда, мај 2012

Од анализата направена од страна на Министерството за правда за судските случаи во 2008 и 2009 година и за податоците од Министерството за внатрешни работи за 2010 година, генерално може да се заклучи дека поголемиот дел од злосторствата извршени врз деца

⁴ Законодавство- обезбедување на правна рамка по мерка на децата, локални стратегии за правата на децата; проценка на влијанието врз децата и евалуација; буџет по мерка на децата; редовни извештаи за состојбата со децата во градовите, осигурување дека детските права се познати; независно застапување за децата. 2) Заштита – Единица или координативен механизам за заштита на правата на децата - развивање постојани структури во локалната самоуправа за да се обезбеди дека перспективите на децата се приоритетни и 3) Учество - промовирање на активно вклучување на децата во прашања кои влијаат врз нив; слушајќи ги ставовите на децата и земјајќи ги во предвид во процесите на донесување одлуки. (Канцеларијата на Високиот комесар за човекови права, 1989).

и малолетници потпаѓаат под „силување малолетник кој нема 14 години.“ Други почести злосторства се „сексуален напад против немоќно лице“, „полов напад преку злоупотреба на позиција“, „посредување во вршење проституција“, „прикажување на порнографски материјал на малолетник“, „производство и дистрибуција на детска порнографија“ и „родосквернавање“. Возраста на сторителите е помеѓу 30 и 55 години, а возраста на жртвите е меѓу 10 и 14 години. Министерството за внатрешни работи пријавило вкупно 89 кривични дела, извршени против 90 малолетници и 90 злосторства извршени против 75 малолетници, последователно за 2009 и 2010 година. Вкупно 196 лица биле под истрага за овие злосторства. Во половина од случаите (51%) сторителите ги знаеле своите жртви, од кои поголемиот дел биле девојчиња. Ситуацијата е обратна кога станува збор за прекршителите, каде што речиси сите се мажи. Најмладиот сторител имал 12 години, а најстариот 69. Најмладата жртва имала 3 години. Најголемиот дел од кривичните дела се случиле во затворени простори (куќи, неодржувани објекти, помошни простории, итн), додека останатите се случиле на отворен простор.

Јавниот ред и јавните места

Со оглед на тоа што Кривичниот закон се занимава со тешки кривични дела, голем дел од насилствата што се случуваат во јавни простори се опфатени со Законот за прекршоците во јавниот ред и мир (2007), кој го регулира однесувањето или активностите кои ги омаловажуваат, понижуваат и навредуваат граѓаните или да ја загрозуваат нивната безбедност, или создаваат несигурност, оневозможуваат непречено движење на граѓаните на јавни места или го нарушуваат нивното остварување на правата и обврските. Овој закон го дефинира јавниот простор како место до кое има слободен пристап за недефиниран број на луѓе без никакви услови (улицы, училишта, плоштади, патишта, излетнички простори, пристаништа, чекални, барови, кафулиња, ресторани, продавници и др.) или под одредени услови (спортски стадиони и игралишта, јавен превоз, кина, театарски и концертни сали, изложбени простори, градини и слично), како и други места, кои во одреден период се користат за такви цели (простории во кои се организираат јавни настани, натпревари, настапи). Сепак, законот се применува дури и кога делото се одвива во простор кој не се смета за јавен, но е достапен на јавниот поглед (балкон, тераса, дрва, скали и слично) или ако има последица врз јавното место. Непочитувањето на законот се санкционира со парични казни.

Јавните простори треба да бидат дизајнирани и изградени на начин кој ќе овозможи корисниците да се движат слободно и безбедно. Ова, како и создавањето на услови за живот и работа за граѓаните, треба да заема централно место во Законот за просторно и урбанистичко планирање (2011). Меѓутоа, законот е многу технички и не ги третира урбаните елементи од гледна точка на тоа како тие можат да влијаат врз благосостојбата на луѓето (особено жените) додека ги користат јавните површини. Законот повеќе се фокусира на решавање на имотните прашања поврзани со изградбата. На пример, сите планови содржат графички, нумерички (технички) и наративни објаснувања. Наративните објаснувања (за сите планови) вклучуваат стратешка проценка на нивното влијание врз животната средина, мерки за заштита на културното наследство и за заштита на природата, како и мерки за заштита од уништување. Сигурноста и безбедноста на луѓето не се споменати и се чини дека не играат улога во одлучувањето на тоа што ќе биде изградено, и покрај законската можност за создавање на советодавно тело од страна на општината кое би ги пренесувало ставовите, мислењата и потребите на граѓаните и правните лица и би овозможувало иницијативи, предлози, упатства за решенија во планирањето. Покрај експертите, ова тело би вклучувало граѓани и претставници од невладиниот сектор. Сепак, не постојат податоци за работата на ова тело и понудените препораки.

⁵ Достапна на www.moi.gov.mk

Здравствени услуги

Здравствените установи се важна алка во синџирот за заштита од насилство. За жал, лекарите често се посочувани како најслабата алка во спречувањето на насилството и пружањето поддршка, бидејќи голем дел од нив сакаат да избегнат да бидат судски сведоци и не ги исполнуваат своите обврски во смисла на јасно поврзување на здравствените проблеми со акти на насилство (семејно насилство, силување).

Една од обврските на лекарите предвидена со Законот за евиденции во областа на здравството (2009) е подготвување на поединечни евиденции. Овие документи се состојат од сите медицински податоци за пациентите, како што се дијагнози, третмани, анализи, мислења и други важни факти поврзани со здравјето на пациентите. Здравствените установи мора во евиденциите да вклучат податоци за насилство, домашни повреди, како и професионални болести и психози меѓу другото, кои потоа се праќаат до Институтот за јавно здравје. Овие податоци се обработуваат за да се добијат здравствени статистики кои ќе ги информираат политиките и плановите. Покрај тоа, граѓаните можат да ги користат своите лични евиденции за да ги остваруваат своите права. Според податоците од Министерството за труд и социјална политика за 2011 година, од вкупно 733 случаи на семејно насилство пријавени во центрите за социјална работа, само 7 биле пријавени од здравствениот сектор.

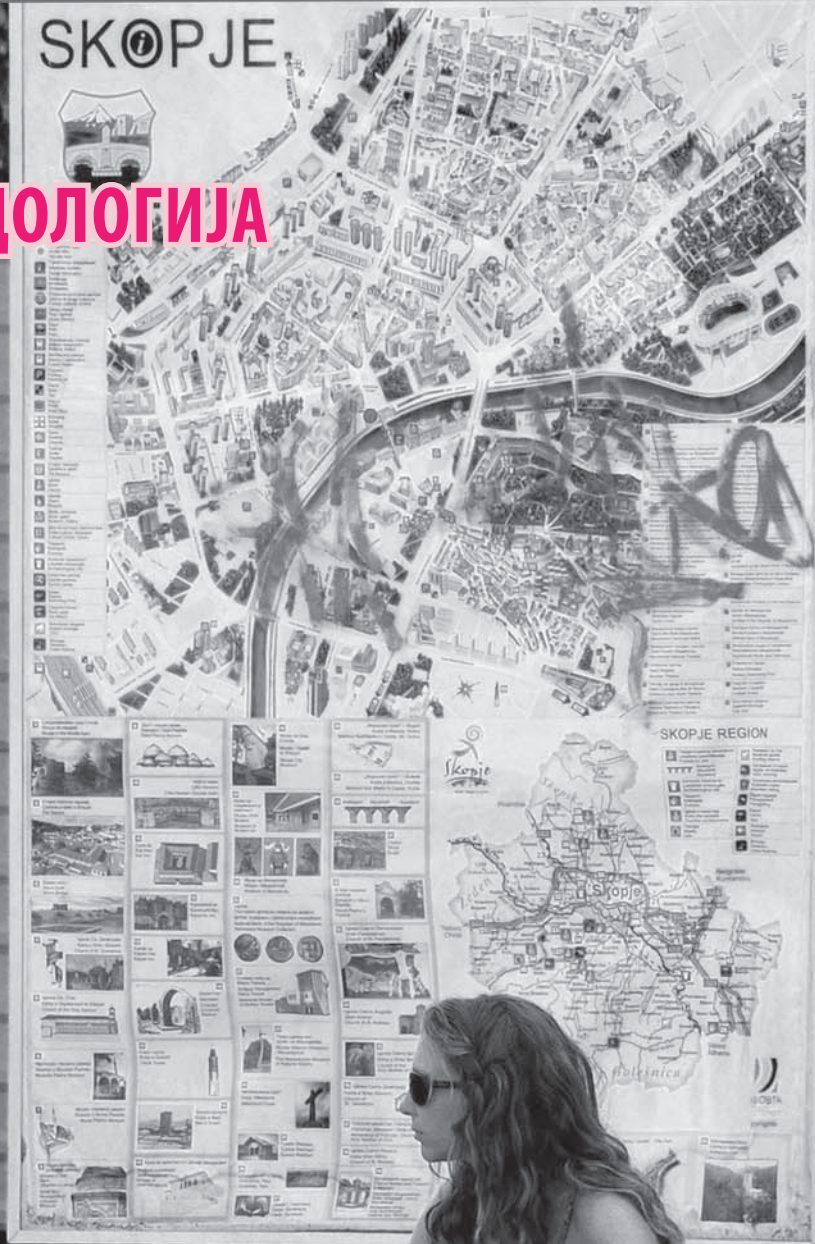
На ниво на политики, Законот за јавно здравство (2010) предвидува воспоставување на овети за јавно здравство на општинско ниво, кои се одговорни за анализа на проблемите и политиките во оваа област, како и за овозможување иницијативи или давање предлози до општинските власти. Меѓутоа, во пракса се чини дека советите имаат поопшт пристап кон јавното здравство, па се занимаваат со здравствени проблеми од општ интерес, како што се епидемии и катастрофи. Годишната национална програма за јавно здравје за 2012 година донесена од Владата во 2012 година дефинира активности за заштита на безбедноста и здравјето на работното место треба да се имплементираат од страна на 10-те центри за јавно здравство во државата, Институтот за јавно здравје и Институтот за медицина на трудот. Поголемиот дел од планираните активности за 2012 година се од областа на подигање на јавната свест, анализи и извештаи, едукативни активности во предучилишни установи, училишта, компании и здруженија, проценка на квалитетот на водата, воздухот и храната, итн. Годишната програма не предвидува активности или анализа во однос на здравствените ризици и влијанието на насилството врз жените кои живеат и/или работат под насилство, оценка на улогата на лекарите во поддршката за жртвите на насилство, потребите на жените (жртви на насилство) од здравствениот сектор, проценка на употребата на протоколите за лекарите во случаи на насилство, итн.

Прегледот на правниот контекст во државата покажува дека постои правна рамка за обезбедување на родова еднаквост и за санкционирање на насилство, без оглед дали тоа се врши јавно, на работа или во домот. Кривичните дела извршени како семејно насилство носат дури и повисока правна последица (казна) за сторителот. Иако ова покажува дека постои систем за заштита на жртвите на насилство, родово-базираното насилство не е признаено како посебен вид на насилство и со тоа не се предвидуваат посебни последици. Поконкретно, родово-базираното насилство на јавни места не е земено предвид во постојното законодавство за насилство врз жените. Прашањата за јавната безбедност на жените и мажите не се земени предвид во законите кои го уредуваат урбаниот развој, а законите кои го регулираат јавниот ред и мир содржат конкретни казни за различни видови на прекршоци (но без навлегување во причините за прекршоците, како и последиците). Врз основа на прегледот на законската рамка можеме да заклучиме дека афирмирањето на еднакви економски и социјални права на мажите и жените во јавната сфера без да вклучува справување со општествените и културните норми кои ги регулираат родовите односи, не може да гарантира суштинска еднаквост меѓу мажите и жените.

SKOPJE

МЕТОДОЛОГИЈА

Студијата беше подготвена врз основа на посебно подготвена методологија која беше ревидирана и одобрена од UN Women. Деталниот опис на методологијата е содржан во посебен документ, кој може да биде доставен по потреба. Во овој дел од извештајот ќе се осврнеме на методологијата што се користеше за собирање на примарните податоци. Покрај примарните податоци, во подготовката на методологијата користевме и анализа на постоечка литература, академска и научна, и преглед на законодавството.

За собирањето на примарните податоци беше комбиниран аналитичко-методолошки пристап, во кој беа вклучени:

1. Теренска анкета на жени кои ги користат јавните простори;
2. Полу-структурирани интервјуа со засегнатите актери;
3. Фокус групи;
4. Прошетки за оценување на безбедноста;
5. Структурни набљудувања;
6. "Crowdsourcing" (модел на анонимно прибирање на информации) преку веб страница и телефонски апликации.

Методи и собирање на податоци

Собирањето на податоци се одвиваше помеѓу март и август 2012. Податоците беа собирани на шест различни начини, во зависност од применетиот метод.

Улична анкета

Во јули и август 2012 година, 4 анкетарки спроведоа теренски интервјуа на пригоден примерок од 800 жени на возраст над 16 години (по 400 во секоја општина). Пред собирањето на податоци, анкетарките беа обучени за интервјуирање на тема родово насилство за да се подготват за задачата.

Анкетарките им приогаа на жените да ги замолат да учествуваат во интервјуата на најпосетените јавни места во двете општини опфатени во оваа студија: 39 различни улици, вклучувајќи автобуските станици, 5 различни пазари, 6 јавни установи, 2 болници, библиотека, 7 трговски центри и продавници, 2 дискотеки, 5 кафулиња, кејот, фризерски салон, фудбалски стадион, градскиот парк и градскиот плоштад. Овие се најпосетуваните јавни места во двете општини. Поради топлотниот бран во август, кога пешачкиот сообраќај беше намален, собирањето на податоци за време на тие неколку недели беше паузирано или забавено.

Просечното интервју траеше 15 минути, по што на сите испитанички им беа дадени информации за контакт на институции кои нудат помош при насилство. По првичните интервјуа, се одржуваа неформални сесии со жените во случаи кога интервјуата беа вознемирувачки, како и со анкетарките. Податоците од прашалници беа двојно внесувани во SPSS-систем за обработка на податоци од страна на двајца помлади истражувачи и беа проверувани за точност на внесувањето, како и за валидноста на одговорите.

Прашалникот беше валидно пополнет од страна на 780 женски лица над 16 годишна возраст. Средната возраст е 32,7 години, а најстарата испитаничка имаше 80. Возраста беше дистрибуирана во следниве возрастни групи: 6,6% имаа 18 години или помалку за време на интервјуто, 27,3% беа помеѓу 19 и 24 години, 29,2% помеѓу 25 и 34, 14,6% помеѓу 35 и 44; 16,1% помеѓу 45 и 54, а 6,2% имаа 55 или повеќе години. 57 испитанички, или 7,3% од примерокот не ја открија својата возраст.

Најголем дел од испитаничките живеат во Скопје повеќе од пет години (93,9%). Етничкиот состав на испитаниците беше претежно македонски во Центар (81,4%) и албански во Чаир

(80,6%). Вкупно 355 или 45,5% од нашите испитанички беа етнички Македонки; 344 или 44,1% етнички Албанки. Покрај Македонките и Албанките, имаше Ромки (0,5%), Србинки (2,6%), Турчинки (4,4%), Влаинки (0,6%), Бошњакињи (1,4%) и Хрватки (сите во многу мали проценти).

Примерокот имаше надпросечно ниво на образование, со тоа што 65,15% од испитаничките или студираат или имаат завршено високо образование. Само две или 0,3% од нашите испитанички беа без образование или со делумно основно образование; 26 или 3,3% беа со завршено основно образование; 217 или 27,8% со завршено средно училиште, а 515 или 66% од нашиот примерок студираат или имаат завршено високо образование. 20 или 2,6% од нашите испитанички не го открија нивното ниво на образование.

Просечниот приход на домаќинството на испитаничката исто така беше малку над просекот, но сепак, речиси една четвртина од испитаниците не ги открија приходите во нивните домаќинства. Најголемиот дел од испитаниците беа во брак или во врска (56,4%) и 39,9% исто така имаа деца.

366 или 46,9% од испитаниците живееле во населбата во која беа интервјуирани, 11 или 1.4% таму одат на училиште; 202 или 25,9% таму работат; 74 или 9,5% биле дојдени за купување; 102 или 13,1% беа на посета; 70 или 8,8% имаа друга причина зошто се наоѓаат во населбата. 491 или 62,9% се изјаснија дека често го користат јавниот простор каде што беше спроведено интервјуто; 150 или 19,2% го користат просторот само повремено; и 47 или 6,0% ретко го користат просторот.

Полу-структурирани интервјуа со засегнатите актери

Дваесет и три полу-структурирани интервјуа со клучни засегнати страни беа одржани меѓу март и јули 2012 година. Покрај тоа, пет дополнителни интервјуа се одржаа на крајот на август и почетокот на септември со претставници од клучните институции.

Сите интервјуа се одржаа на место избрано како најсоодветно од страна на засегнатите страни, што во сите случаи, освен во еден, беше во просториите на оние кои беа интервјуирани. Пред интервјуто, сите испитанички добија документ со податоци за проектот и формулар за согласност за учество, кој беше потпишан од страна на сите засегнати страни. 16 од 23 експлицитно побара целосна анонимност.

Интервјуата беа одржани од страна на две истражувачки и беше направен аудио запис, освен во случаите кога испитаничката не даде согласност за снимање. Сите интервјуа траеја помеѓу 60 и 90 минути, беа во слободен формат и само темата на разговорите беше одредена од страна на истражувачките. За време и непосредно по интервјуата се водеа белешки.

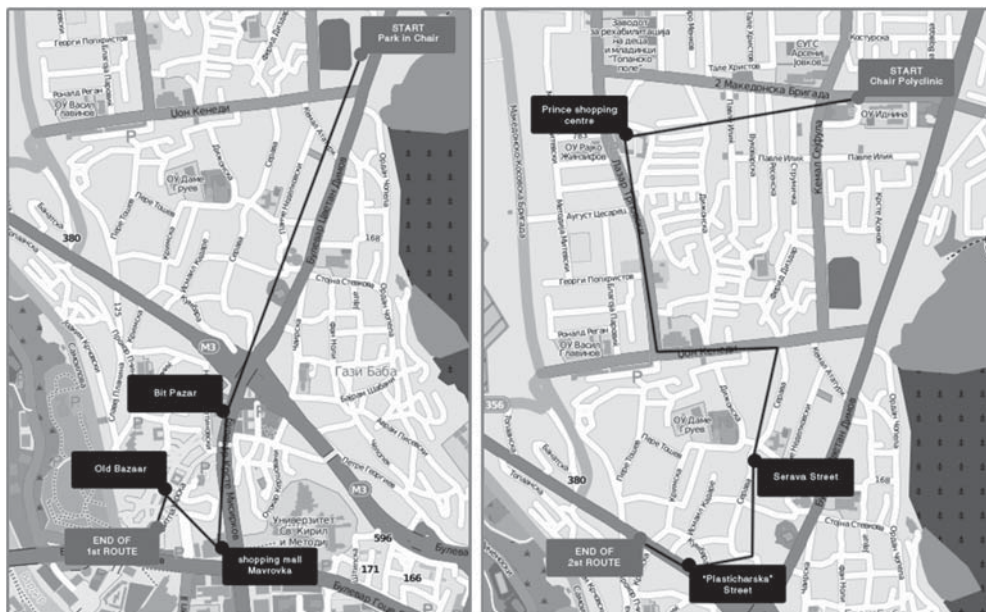
Учесниците во полу-структурираните интервјуа вклучија претставничка од Министерството за труд и социјална политика, началник на Секторот за спречување на насилството од Министерството за внатрешни работи, по една претставничка од секоја од општините, како и претставнички од релевантните НВО-и. За жал, не успеавме да договориме состанок со Министерството за здравство, како и Институтот за јавно здравје и покрај повеќекбројните напори од наша страна да се обезбеди нивното учество, па официјалните ставови на овие релевантни институции не беа вклучени во студијата. Една претставничка од меѓународна организација одби да ни даде официјална изјава и се согласи да зборува неофицијално, за што ни беше дадено објаснување.

Прошетки за оценување на безбедноста

Прошетките за проценка на безбедноста се одржаа на 3-ти и 6-ти јули 2012 во Центар и 11-ти и 13-јули 2012 во Чаир.

Во Чаир најпрво се одржа дневната, а потоа ноќната прошетка, која беше закажана за по 8 часот откако беше стемнето. Во Центар беше обратно. Во секоја општина истовремено се одвиваа прошетки на две однапред испланирани маршрути, за што учесниците беа поделени во две групи. Во Центар првата маршрута почна од зградата на МРТВ, па продолжи покрај МКЦ - Младински културен центар, МОБ - Македонската опера и балет, Камениот мост, плоштадот, кејот, а заврши во Градскиот парк. Втората маршрута почна од Општина Центар во Дебар Маало со прошетка до трговскиот центар Зебра во Капиштец, продолжи со Градски Сид, Зелен пазар, Градски трговски центар, и заврши во просториите на Општина Центар.

Слика 1. Прошекти за процена на безбедноста во Чаир

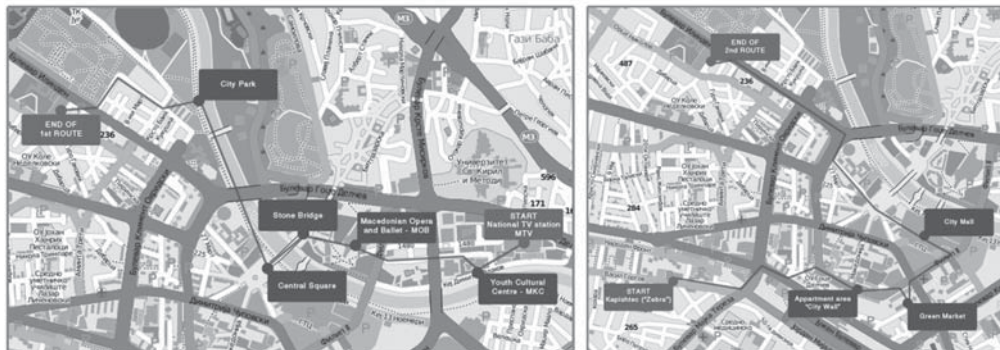

Во Чаир, првата маршрута започна во паркот во Чаир, па продолжи на Бит Пазар, трговскиот центар Мавровка, и заврши во Старата скопска чаршија. Втората маршрут-а започна од Поликлиника Чаир, продолжи кон трговски центар Принц и на улиците Серава, и заврши на Пластичарската улица. Пред првата прошетка беше одржан подготвителен состанок на кој беа презентирани и адаптирани методологијата и прашалниците за оценување на безбедноста на утврдените јавни простори. Коментари на учесниците беа земени во предвид и беа разјаснети преостанатите прашања. Сите учесници пополнуваа посебен прашалник за секоја од клучните локации одредени за прошетките. Времетраењето на прошетките беше помеѓу 2 и 2.5 часа.

Вкупно 69 прашалници беа пополнети во Чаир и 100 во Центар. Податоците од прашалниците беа двојно внесени во SPSS од страна на двајца помлади истражувачи.

По завршувањето на прошетките се одржа сесија за евалуација со групата учесници од Центар. Главна тема на дискусија беа факторите кои влијаат и придонесуваат за безбедноста на средината (негативни и позитивни аспекти на урбаната средина). Во Чаир евалуацијата беше направена телефонски поради топлотниот бран и недостапноста на одредени учесници поради летните одмори.

Во прошетките учествуваа вкупно 29 учесници. Четиринаесет од нив учествуваа во само една прошетка, додека другите во најмалку две, главно во истата општина за дневната и ноќната прошетка. Три набљудувачки учествуваа во прошетките и во двете општини. По еден полицаец и по една претставничка од општините учествуваа во секоја од осумте маршрути. Сите други учеснички беа претставнички од невладиниот сектор. Завршен состанок се одржа со пет претставнички во просториите на општина Центар по завршувањето на прошетките за оценување на безбедноста, на кој се разговараше за наодите и приоритетните препораки.

Фокус групи

Помеѓу 3-ти мај и 10-ти септември истражувачки тим организираше и одржа седум фокус групи со 6 ранливи групи (сексуални работнички и келнерки), како и со оние групи за кои постои поголема веројатност да бидат сведоци на насилство на јавни простори (таксисти, вработени во ЈСП Скопје, новинари од црна хроника и претставници од ХОПС). Сите фокус групи се одржаа во нашите простории, освен фокус групата со сексуалните работнички, која се одржаа во канцелариите на ХОПС, со цел да се обезбеди простор во кој учесничките се чувствуваат безбедно. Пред одржувањето на фокус групите, учесниците беа брифирани и од нив се побара да потпишат формулар за информирана согласност и дозвола. Сите учесници се согласија со условите и го потпишаа формуларот за учество. Сесиите трааа по 90 минути со секоја фокус група, а беа модерирани од страна на еден член на нашиот тим. Сите дискусии беа снимени, а за време на и непосредно по интервјуата се воде белешки.

Во фокус групите учествуваа вкупно 51 лице: 12 келнерки, 17 таксисти (7 од Центар, 10 од Чаир), 5 претставници од ХОПС; 5 новинари од црна хроника, 6 сексуални работнички и 6 возачи на автобус и контролори. Сите учесници беа контактирани преку невладини организации, социјални медиуми и лични контакти, освен вработените во Јавното сообраќајно претпријатие на градот Скопје. Освен занимањето на испитаниците и нивното место на живеење, немаше други критериуми за учество и штом ќе се постигнеше квотата за фокус групата, тие беа организирани и одржани.

Податоци добиени преку интернет страницата (“Crowdsourcing”)

Во мај 2012 нашиот веб тим (една веб програмерка и една веб дизајнерка) започна со адаптирање, преведување (на македонски и албански)⁶ и дизајнирање на платформата Ushahidi⁷, (софтвер со слободен код) со што се креираше Реагирај! - on-line платформа за споделување искуства и сведоштвата за насилство врз жените во јавни простори⁸. Покрај

⁶ Дополнително беа направени преводи за апликацијата Ushahidi за iPhone и андроид.

⁷ <http://ushahidi.com/>

⁸ <http://reagiraj-bidibezbedna.mk/>

платформата, беше создадена Word Press веб страница со графички и текстуални инструкции за користење на Реагирај! изградена во Word Прес и поставена на нашиот сервер. Пред објавувањето на платформата, нашиот тим постави 18 пријави на насилство (кои ги извлековме од извештаите објавени во пресудите на Основен суд Скопје 1 и 2) со цел да се информира платформата и да се даде поттик за пријавување на инциденти.

Веб страната беше пуштена во употреба на 15.08.2012 и промовирана на Фејсбук страницата на Реактор. Објавата беше проширена од страна на партнерски НВО-и, веб сајтови, како и електронски и печатени медиуми. Само 24 часа по лансирањето на Реагирај! платформата, сајтот доби 296 уникатни посетители. Повеќето посети беа од Македонија, но веб страната доби посети и од соседна Србија, Германија, САД, Грција, Франција, Хрватска, Австрија, Белгија, па дури и Бразил. После првиот месец имаше вкупно 5,932 посети, од кои 5,379 уникатни посетители, со вкупно 47.000 посети на страници. Повеќето посети беа од Македонија (88,8%), и уште поважно, од нив 72,84% беа од Скопје. Повеќето од посетителите се нови (78%), и речиси секој десетти е повторен посетител. 85,11% од сообраќајот беше упатување (најчесто од дневниот весник Вест, и www.fakulteti.mk, но исто така и од Фејсбук, Твитер и веб-страницата на Радио МОФ е); 12,83% беше директен односно посетителите го внесуваа името на веб-страната директно, а 2,06% преку пребарување.

Веб-сајтот генерираше вкупно 31 пријавен инцидент, 4 неодобрани извештаи, и 76 мапирани јавни места.

Обсервации

Од 14 до 26 јуни во општина Центар беа спроведени 70 обсервации на јавните локации од страна на двајца помлади истражувачи. Освен за оценување на приближниот сооднос меѓу присутните мажи и жени на овие места, и дали жените се забележани сами или во придружба на мажи, тие исто така набљудуваа за вознемирување или насилство. Пополнетените прашалници од обсервациите беа двојно внесени во SPSS. Предмет на набљудување беа сите мажи и жени кои ги користеле јавните простори за време на обсервациите.

Состанок за валидација на податоците и експертско ревидирање

Состанокот за валидација се одржа на почетокот на септември, кога првичните наоди од студијата беа презентирани пред 19 претставници од невладини организации, локалната самоуправа, Народниот правобранител и Центарот за социјална работа. Учесниците даваа коментари и препораки за студијата и овие го информираа последното поглавје од овој извештај: Заклучоци и препораки.

РЕЗУЛТАТИТЕ ОД СТУДИЈАТА

СЕВКУПНА ОЦЕНКА НА БЕЗБЕДНОСТА НА ЖЕНИТЕ ВО ЈАВНИТЕ ПРОСТОРИ

Перцепции за безбедноста и влијанието врз мобилноста на жените

Употребата на јавни места е форма на социјална активност, дури и кога се одвива од страна на едно лице. Затоа, прашањето на безбедноста, сигурноста и можноста за непречено користење на овие простори се во фокусот на интерес на оваа студија. Во рамки на студијата добивме различни реакции по однос на централно прашање за тоа колку безбеден жените го перцепираат градот и дали тие се плашат или не да ги користат јавните простори слободно. Од една страна, како што ќе видиме подолу, резултатите од анкетите на улица открија дека многу жени го доживуваат просторот „надвор“ како небезбеден: повеќе од една третина од нашите женски испитаници изјавиле дека секогаш или понекогаш се плашат да излезат сами во текот на ден и речиси 60% изјавиле дека се плашат да излезат сами ноќе. Од друга страна, повеќето од жените во интервјуата и фокус групите без двоумење одговорија дека се чувствуваат безбедно во Скопје. Ова и покрај фактот дека прашањата беа поставувани во период во кој во Скопје растеа етничките тензии и беа зачестени физичките пресметки. Тие вклучуваа напади и насилство на етничка основа особено во јавниот транспорт во кои учесници, жртви и напаѓачи во најголем дел беа момчиња и мажи. Важно е да се напомене дека ваквиот контекст може да влијае врз одговорите и ставовите, односно, тоа да биде причината што во овој конкретен момент, тие повеќе го врзуваа насилството за мажите, (како жртви и насилници) на јавните простори. Во оваа група, жените кои изјавиле дека се чувствуваат помалку безбедни или небезбедни во Скопје сметаа дека овој проблем нема родови специфики, т.е. намалувањето на безбедноста е резултат на модерните времиња, кои се карактеризираат со агресија која е насочена подеднакво и кон мажите и кон жените. Причината за ова несовпаѓање во резултатите најверојатно се должи на фактот што интервјуата и фокус групите беа спроведени во време кога постоеше вистински страв од насилство во јавноста, кога акти на насилство против група на момчиња и мажи се одвиваше на дневна основа, додека пак, анкетата на улица беше спроведена неколку месеци подоцна, кога тензиите значително се намалија, па оттука собраните одговори се со помала веројатност да бидат пристрасни кон актуелните настани.

Ако се вратиме на одговорите од интервјуата и фокус групите, иако првичната перцепција за градот како безбеден за жените беше огромен кај испитаниците, како што ги продлабочувавме прашањата за безбедноста, она што го сфативме беше фактот дека жените ги перцепираат безбедни само некои простори во градот. Со други зборови, откако ќе ги предизвикавме испитаниците да размислуваат за сите јавни простори во градот, наспроти само за оние што ги користат на редовна основа, стана јасно дека нивната генерална оценка на безбедноста на јавните места не ги вклучува јавните простори кои тие ги избегнуваат, туку само оние во кои се чувствуваат доволно безбедно за да ги користат. Ова беше потврдено за време на прашетките за оценка на безбедноста (спроведени во јули, откако тензиите се смирија) кога жените кои живееле и користеле одредени области, многу поверојатно нив ги проценуваа како безбедни, во споредба со оние жени кои за првпат ги користеа овие јавни места.

Во однос на интервјуата и фокус групите учесниците не го истакнуваа полот како фактор кој влијае врз нивната перцепција за безбедноста, а ваквиот став уште еднаш ги истакна разликите со резултатите од анкетата спроведена на улица. Една од најважните прашања во оваа анкета, во однос на идентификување дали жените го препознаваат родово-базираното насилство, беше прашањето за тоа кои фактори нашите испитаници сметаат дека придонесуваат за нивната општа слика за безбедноста, односно, кои се атрибутите за кои тие чувствуваат дека поверојатно ги прават да бидат нападнати. Двата најчести одговори кои ги добивме на ова прашање беа „да се биде жена“ (38,5%) и „да се биде сам“ (35,9%), каде „облеката“ ја сметаат за фактор повеќе од една четвртина од испитаниците.

Табела 2. Според ваше мислење, дали кој било од факторите наведени подолу влијаат на вашата лична безбедност кога се наоѓате на овој јавен простор?

Да си жена	38.5%
Да припаѓаш на одредена вера	6.7%
Да припаѓаш на одредена етничка група	10.0%
Да не си од градот	5.5%
Да си на одредена возраст (помлада или повозрасна)	25.2%
Да си сама (без придружник)	35.9%
Полова ориентација	5.6%
Облека	27.3%
Друго (наведи)	0.9%

Тоа што беше потврдено за време на интервјуата и фокус групите е дека, и покрај генералното чувство на сигурност, жените имаат тенденција да избегнуваат и да не користат одредени јавни места. Со следново прашање од истражувањето сакавме да дознаеме која специфична средина ја сметаат за повеќе небезбедна од нашите испитанички, како и да се идентификуваат разликите (доколку постојат) во нивните перцепции во зависност од тоа дали тие ги користат јавните места во текот на денот или ноќта.

Како што може да се види од табелата подолу, повеќе од една третина од испитаниците (36,6%) понекогаш или секогаш се плашат да излезат сами, дури и во текот на денот. Една од две жени (54,2%) се плашат да одат во одредени населби или да одат по одредени улици и малку под половината (45,3%) од испитаничките се плашат да ги користат јавните места каде нема голема фреквенција на луѓе. Како што се очекуваше, нашите испитанички изјавиле дека се чувствуваат уште понебезбедно во текот на ноќта, со тоа што дури 59,2% се изјасниле дека тие понекогаш или секогаш се плашат да излезат сами ноќе. Покрај тоа, четири од пет жени (80,3%) изјавиле дека се плашат да одат во одредени населби или да пешачат по одредени улици во текот на ноќта, а само една од пет, никогаш не се плаши да ги користи местата каде што има само неколку луѓе.

Табела 3. Како се чувствувате кога излегувате на разни места, било да е тоа дење или навечер.

Преку ден, дали се плашите	Да, секогаш	Да, понекогаш	Не, никогаш	Без одговор
Да излегувате сами?	10.3%	26.3%	62.2%	1.2%
Да поминувате низ одредени маала, улици?	15.5%	38.7%	42.3%	3.5%
Да одите на место каде има малку луѓе?	9.7%	35.6%	49.1%	5.5%
Навечер, дали се плашите	Да, секогаш	Да, понекогаш	Не, никогаш	Без одговор
Да излегувате сами?	13.2%	46.0%	38.5%	2.3%
Да поминувате низ одредени маала, улици?	29.7%	50.6%	13.7%	5.9%
Да одите на место каде има малку луѓе?	20.4%	51.3%	20.9%	7.4%

Како што може да се види од табелата подолу, стравот во врска со тоа да се биде надвор во различни контексти можеби се рефлектира врз реалното користење на јавните места од страна на жените. Кога беа запрашани колку пати биле сами надвор во изминатиот месец, само 16,3% се изјасниле дека тоа го прават на дневна основа. Една од десет жени не излегувала сама ниту еднаш во изминатиот месец, а повеќе од една третина од нашите испитанички (36,9%) излегле сами само неколку пати.

Табела 4. Дали имате излезено сами навечер во последниот месец?

Не, ниту еднаш	11.3%
Да, но ретко (само неколку пати)	36.9%
Да, многу пати	31.9%
Да, речиси секој ден	16.3%
Нема одговор	3.6%

Перцепцијата на безбедноста не е помалку важна од вистинската безбедноста на жените на јавни места, бидејќи овие перцепции ќе ја ограничуваат мобилноста на жените и нивното право да ги користат јавните простори во целина, како што потврдиме и со анкетата и интервјуата и фокус групите. Во својата книга „Културната политика на емоции“, Сара Ахмед (2004) зборува за стравот како емоција и нејзиниот однос кон телесното, но и на социјалниот простор, со акцент на ограничување на телесното/телесната мобилност во социјалниот простор. Ахмед тврди дека стравот како емоција не се јавува во телото, а потоа ја ограничува подвижноста на телото како ефект. Според неа, „стравот е условен и зависи од специфичните наративи за тоа кој и што е застрашувачки, а овие наративи постојат и пред доживувањето на емоции на страв во јавниот простор.“

Во прилог на овие главни наративи кои можат да покренат страв кај жените за користење на јавните простори, ние исто така гледавме како урбаната средина дополнително создава чувство на (не) безбедност меѓу жените. Очекувано, ние откривме дека учесниците се чувствуваат побезбедни во текот на денот, додека во текот на ноќта тие се чувствуваат најбезбедно доколку се во возило. Соодветно на тоа, тие се чувствуваат најмалку безбедни, ако се сами или со некого кој зависи од нив (дете, стари лица или лица со попреченост) и треба да пропешачат подолго растојание. Пешачење заедно со лице со попреченост се смета како небезбедно особено ноќе, бидејќи ограничената мобилност во овие случаи ги намалува можностите за справување во случај на напад. Улично осветлување беше потврдено како важен фактор, и многу испитанички изјавиле дека чувствуваат повеќе страв кога имаше рестрикции на улично осветлување во текот на зимата⁹.

Како што се очекуваше, знаењето за претходни напади врз жени, што се случиле на одредени локации го зголемува чувството на несигурност (особено во текот на ноќта) на тоа конкретно место. Покрај тоа, непознавањето на просторот, во комбинација со ниска видливост, создава чувство дека демне опасност во одредени простори. Една од учесниците во прошетките за проценка на безбедноста рече дека тоа е прв пат за неа да оди низ одреден дел на општината и дека таа се чувствува дека е во опасност дури и во текот на денот, бидејќи таа не ја знаеше трасата, а и видливост не беше многу добра.

Проценката на нивната безбедност, жените значително ја засноваат врз неколку клучни аспекти како одржување, осветлување, изолација, линија на видливост, итн. Како што покажаа прошетките за проценка на безбедноста, многу е проблематично тоа што јавните простори во Скопје преминуваат од многу безбедни во многу застрашувачки места, во рамките во

⁹ Во февруари 2012, Владата воведо рестрикции во јавното осветлување со цел да заштеди студија. За повеќе информации види: <http://www.utrinski.com.mk/default.asp?ItemID=66BB1453E02C634A8234A4F64D798F10>

кратко растојание. Оттука, многу е тешко изводливо континуирано да се оди низ безбеден пат; наместо тоа, жените мора да одат по алтернативни патишта за да стигнат до нивната дестинација, што бара повеќе време и планирање од нивна страна, а тоа ги прави повеќе ранливи. Како што некои испитанички изјавија, тие користат подолги рути за да стигнат до посакуваната дестинација само затоа што тие сметаат дека пократок пат е помалку безбеден. Споредувајќи ги двете општини, кои беа во фокусот на нашето истражување, ние заклучивме дека жените од Чаир е помалку веројатно да излезат во текот на ноќта, а уште поневројатно да излезат ноќе сами. Од друга страна, такси возачите од Центар (чии клиентки се претежно Македонки) потврдија дека мнозинството од нивните клиенти кои се возат во текот на ноќта (помеѓу 80% до 90% според нивните проценки) се жени. Жените кои користат такси превоз ги замолуваат таксистите да ги чекаат додека не влезат во влезовите на своите куќи/згради со цел да се осигураат за нивната безбедност. Чувство на страв главно е поврзано со нивната безбедност, односно, стравот е поврзан со веројатноста од сексуални напади. Една НВО активистка со која зборувавме потврди дека жените се обесхрабрани слободно да го користат јавниот простор, особено во текот на ноќта и особено простори како што се паркови, мали улици, недоволно осветлени места, поради страв дека ќе бидат силувани. Таа додаде дека овој страв е веројатно конструиран преку дискурс во медиумите, бидејќи жртвите на силување ретко го пријавуваат кривичното дело во полицијата. Затоа можеме да го перцепираме стравот како одговор на заканата од насилство. Според Ахмед, заканата себе се обликува преку наративите кои утврдуваат што се закани, а што не се и кои се или кои не се предмети на страв. Во таа смисла, пристапот до јавните простори за жените е ограничен поради ширењето на наративите дека тие се поранливи отколку мажите.

Ранливоста на жените

Како што веќе посочивме на почетокот од оваа анализа, голем дел од испитаниците во интервјуата и фокус групите не сметаат дека насилството во јавниот простор има свои родови карактеристики. Сепак, најголем дел од нив се согласија дека жените се поранлива категорија кога станува збор за различни форми на насилство. Многу од испитаниците потврдија дека насилниците прават проценка на жртвата пред да ја нападнат (дали таа може лесно да се совлада физички) и оттука жените, кои генерално се перцепираат како физички послаби од мажите, се најчеста мета. Дополнително, жените обично носат ташна во која ги чуваат своите пари и вредни работи, како и носат накит, а и двете можат лесно да се одземат. Претставник на Националниот совет за родова еднаквост сподели со нас случај каде жена која чекала автобус била нападна на автобуската станица и ограбена на сред ден, како и друг случај кога на нејзина колешка непознат маж и ја грабнал раката во обид да ја убеди да пијат заедно кафе.

Овие наративи за женската ранливост, смета Сара Ахмед, се повик за акција, тие сугерираат дека мора секогаш да бидат спремни за одбрана кога се надвор од домот. На тој начин она што се нарекува „надвор“ и е поврзано со јавната сфера е конструирано како опасно, но од друга страна пак она што е „внатре“ и поврзано со домот е конструирано како сигурно. Така се одржуваат дихотомиите машко/женско, надвор/внатре, јавно/приватно што ги поврзуваат жените со приватната сфера и домот. Оттука сигурноста (safety) станува прашање на отсуство од јавниот простор или уште повеќе прашање на одбивање на жените да се движат низ јавниот простор сами. Во Македонија, како и насекаде, жените е многу поверојатно да бидат жртви на насилство дома, од лица кои ги познаваат, со кои имаат блиски релации, отколку на јавни места (Поповска, 2011). Меѓутоа, преку овие наративи жените се одвлекуваат од населување на јавната сфера и повторно се втиснуваат во приватната сфера на домот и семејството под плаштот на грижа за нивната безбедност и сигурност. Со други зборови, обезбедување на безбедни јавни места и посветување на ефективни механизми за превенција и одбрана на жените од насилство исто така ќе резултира со зголемување на мобилноста на жените и нивно вклучување на јавните места.

Една од испитанички раскажа свое лично искуство на насилство на јавен простор. Имено,

таа не е од Скопје и во првите денови од преселбата во овој град не ги познавала улиците или местата кои се сметаат за помалку безбедни за движење на жени. Таа била нападната одзади од страна на маж. Оттогаш не ја користи таа улица. Но, она што беше особено индикативно во нејзиниот исказ е чувствата која ја обземаат после нападот. Таа сподели со нас дека веднаш после нападот и нејзиниот успех да избега почувствувала засраменост, но и вина. Имала чувство дека самата го предизвикала насилството, дека самата е виновна затоа што се движи по улица која била безбедна. Од таа причина никому не кажала за нападот, ниту на цимерките кои веднаш потоа ги видела, а ниту пак случајот го пријавила во полиција. Ова чувство на срам и вина за кое зборуваше испитаничката е токму тој механизам кој овозможува одредени тела (во нашиот случај мажи) да ги користат и да се движат низ јавните простори преку рестрикција на мобилноста на други тела на простори кои добиваат карактеристики на опасни, страшни, односно простори и времиња (особено ноќе) кои не се за жени. Овие наративи не се ексклузивни за одредени луѓе, тие се длабоко вкоренети во нашата традиција и култура и нивното оперирање добива особена моќ кога се користат од институциите на системот или полицијата која треба да биде главен извор на заштита од насилство. Сексуалните работнички, како и активистите за правата на сексуалните работници низ интервјуата и фокусните групи искажаа речиси идентични ставови за насилството врз припадничките на оваа маргинализирана група кое според нив е во огромна доза присутно токму поради фактот што овие жени работат и голем дел од своето секојдневие го поминуваат „на улица“. Тоа бидување „надвор“ вклучително и припадноста на маргинализирана заедница стануваат сериозна закана за безбедноста, а во исто време и алиби за полицијата и другите институции да не го сфаќаат сериозно барањето помош и заштита на овие девојки во случаи кога се жртви на насилство. Во разговорите со овие девојки, но и со активистите тие укажуваат на неадекватниот третман во полиција со кој се соочуваат овие девојки, а кој често вклучува оправдување на насилството врз овие девојки поради фактот што тие се „на улица“, „надвор“. Исказите на полицајците беа цитирани од некои од испитаничките: „сама си го бараше, што бараше ма ти таму?“ или „што не ја силуваат жена ми што си седи дома?“.

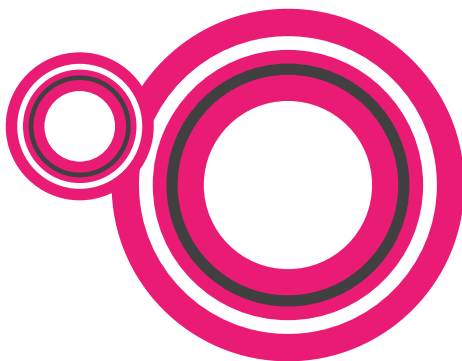
Медиумите како конструирачи на перцепциите за безбедност

Еден дел од испитаниците истакнаа дека перцепцијата за безбедност е во голем дел конструирана од медиумите. Тие сметаат дека медиумите се креирачи на реалноста или на перцепциите за реалноста и како такви не ја разбираат својата важна улога во општеството. Така, групната дискусија со такси возачи од општина Чаир укажаа дека медиумите создаваат слика за Албанците како насилници, а општините каде што живее мнозинско албанско население како безбедни места. Реферирајќи на актуелните етнички насилства овие луѓе изразија свесност за загрозената перцепција за безбедност која сметаат дека повеќе влијае врз жените. Токму овој контекст на страв и паника, велат, психолошки повеќе влијае кај жените кои заради својата безбедност решаваат порестриктивно да го користат јавниот простор. За таа цел во рамки на истражувањето направивме и групна дискусија со новинари кои работат на оваа проблематика (новинари од рубриката Црна Хроника или варијации на истата). Тие не го делат ова мислење. Нивната работа подразбира покривање на настани и случки најчесто преку соработка со Министерството за внатрешни работи. Медиумите денес, особено рубриките кои покриваат теми како насилство и криминал не се заинтересирани за насилството врз жени како тема по себе. Информација за дневните настани добиваат од дневните билтени кои ги издава МВР и кои содржат извадоци од дневните активности на полицијата. Селекцијата кои настани ќе бидат презентирани на јавноста ја вршат во МВР. Новинарите заклучуваат дека насилството врз жени на јавен простор не е ниту интересна тема за медиумите, ниту за Министерството за внатрешни работи бидејќи такви случаи ретко пробиваат во билтените. Токму затоа сите новинари кои беа дел од фокус групата не се сложија со мислењето дека медиумите преку пренагласено објавување на содржини и теми кои говорат за насилството во градот или на јавни простори учествуваат во креирање на стравот и на перцепциите за лична безбедност. Сосема напротив, тие се согласуваат

дека најголем дел од ваквите настани не се ни објавуваат. Еден од новинарите изјави „Ние објавуваме само еден мал процент од страшната реалност“. Овој мал процент исто така е промислено селектиран. Според кажувањата на новинарите, во најголем број случаи, презентирањето на вакви вести е одредено од потенцијалната сензационалност која случајот ја содржи во себе. Со други зборови, медиумите би ги пренеле „најкрвавите и најдрастичните“ форми на насилство врз жени алудирајќи на еден од последните такви случаи пренесен во македонските медиуми, односно на случајот на физичко насилство врз девојка кое траело 8 часа и притоа и била ставена бомба во устата. Дрги форми на насилство кои не се толку драстични не се интересни за медиумите, изјавија речиси сите новинари кои беа дел од фокус групата¹⁰.

Овие форми на селективно прикажување на случаи на насилство врз жени, уште повеќе изборот на радикални примери на насилство, претставуваат една од најсилните „нормализирачки“ стратегии. Сузан Бордо говорейќи за женските тела укажува на овие нормализирачки стратегии кои се исклучително апликативни и врз овој проблем. Таа вели дека критичката свест и во онаа мера која постои е фокусирана врз она што се смета за патолошко или екстремно. Бордо вели дека таквите претставувања поттикнуваат доживување на „циркуска претстава“ која во овој случај го обврзува односот меѓу „нормалните, секојдневни искуства“ и она што е ставено на увид, односно чудовиштата и жртвите. Оваа преокупираност со сверските форми на насилство претставува една од најсилните нормализирачки стратегии денес преку која се занемарува или уште повеќе нормализира и прифаќа структурното насилство врз жените чии манифестации ги читаме во секојдневното користење на јавниот простор на жените, а вклучуваат различни активност, од погледи или зјапање, коментари со сексуална конотација, свиркање и дофрлање, преку упатување навредливи зборови или закани, па се` до потешки форми на физичко, психичко и сексуално насилство.

Оттука, можеме да заклучиме дека перцепциите на жените за нивната безбедност се под влијание на физичкиот изглед на урбаната околина, па така добро одржан, широк, добро осветлен јавен простор ќе ги направи да се чувствуваат безбедно и ќе го зголеми чувството на безбедност преку ден, споредено со ноќе. Ова за возврат влијае врз нивната мобилност, и открива одредени ограничувања во однос на кога, како и кои јавни места ќе ги користат. Овој страв се создава преку контекстот (како на пример зголеменото насилство на јавни места), сензационализирање при известување за брутални случаи на насилство од страна на медиумите, личното искуство со насилни напади и општото чувство на ранливост.

¹⁰ Само еден новинар раскажа дека еден негов текст во кој обработувал токму радикален случај на насилство врз девојка кој вклучувал и силување не добил можност да го објави поради реакција на уредникот кој сметал дека ваквиот случај го сметал за премногу брутален.

ФОРМИ НА НАСИЛСТВО

Жените во јавниот простор се соочуваат со различни форми на родово-базирано насилство: дофрлање и коментирање, несакано сексуално внимание, зјапање, свиркање, преблизок физички контакт, допирање, штипкање, физичко насилство, сексуално насилство, малтретирање, вознемирување, силување и други. Мнозинството од испитаничките во најголем дел се согласуваат дека набројаните форми на насилство не добиваат еднаков третман или препознатливост кај општата јавност, но и тие не добиваат еднаков третман ни од страна на жените, па ни жртвите. Постојат две сосема спротивни перцепции за тоа што ние го нарекуваме „форми на насилство“ и во ова истражување тие се совпаѓаат со ставовите на речиси сите испитаници. Имено, некои од нив јасно го идентификуваат насилството во сите негови форми, и другите кои не го препознаваат, а понекогаш дури и го оправдуваат (поради однесување на жените, изглед или облека која, според нив, провоцира насилство).

Еден од начините преку кои во рамки на анкетата тестиравме кои форми на насилство кои се случуваат на јавните места се препознаени како насилство, беше прашањето за тоа како жените би се чувствувале во случај да се соочат со одредени различни ситуации, од довикување до сексуален напад.

Табела 5. Ако вам ви се случи некоја од овие работи, како би се чувствувале?

	Почестено	Неутрално	Изнервирано	Засрамено	Исплашено	Налутено	Друго
Да свиркаат по неа (од возило или со уста), или да и дофрлаат со „маче“, „срцка“, „жено“ или сл.	1.8%	24.6%	37.6%	9.1%	11.9%	27.1%	2.8%
Да коментираат како изгледа или да даваат сексуални коментари	1.3%	15.7%	39.8%	14.8%	12.8%	27.0%	2.6%
Да ја гледаат или да зјапаат во неа	4.6%	29.5%	30.4%	10.0%	17.2%	17.6%	2.7%
Да и се обраќаат со сексистички коментари (за жените се коментира во негативен смисол)	0.3%	5.8%	39.9%	10.9%	17.1%	39.2%	3.6%
Да и се обраќаат со коментари кои се етнички, расни или верски навредливи	0.1%	6.9%	38.5%	6.8%	16.9%	45.1%	4.0%
Да пцујат по неа или да и покажуваат вулгарни гестови	0.1%	4.1%	37.9%	10.8%	23.4%	40.8%	3.6%
Да ја следат	0%	2.1%	15.8%	2.8%	76.4%	19.4%	5.9%
Намерно да и го попречуваат патот	0%	1.8%	16.8%	2.8%	70.3%	24.6%	6.9%
Да и покажуваат гениталии или да мастурбираат пред неа	0.1%	1.5%	17.7%	9.9%	64.7%	25.2%	13.6%
Да ја допираат и/ или да ја грабаат на сексуален начин	0.1%	1.3%	15.8%	9.1%	73.3%	22.2%	11.9%
Физички да ја напаѓаат (со туркање, шамари и сл.)	0%	0.9%	16.0%	5.6%	73.4%	22.5%	11.5%
Сексуално да ја нападнат	0%	1.2%	13.2%	8.5%	73.8%	21.6%	12.2%
Да и се закануваат дека ќе ја повредат	0.1%	1.0%	13.1%	3.9%	72.9%	22.3%	11.5%

Еден од начините преку кои довикувањето или зјапањето се смета за нормална појава е кога се маскира како комплимент. Сепак, гледајќи во одговорите во табелата погоре, можеме да видиме дека жените не ги доживуваат ниту најлесните форми на вознемирување како додворувања или комплименти. Емоциите кои најверојатно ќе бидат предизвикани кај

жените во ваквите случаи се навреденост и гнев во случаи на вербално малтретирање и, очекувано, страв во случаи на физичко насилство. Она што дополнително може да се заклучи од одговорите на ова прашање, а кое е поврзано и со препознавањето на разните форми на насилство, е тоа што иако повеќето жени реагираат негативно на вознемирување на улица, постои значителен број на жени кои изјавиле дека имаат неутрални чувства во случаи на довикување (24,6%) или зјапање (29,5%). Оваа амбивалентност може да се толкува како форма на справување со најраспространетите форми на родово-базирано насилство, во смисла дека поради тоа што се редовно изложени на нив, многу жени можеби ги прифаќаат како неизбежен дел од тоа да се биде на јавни места. Сепак, како што ќе видиме подолу, неутрализирањето на ваквите "безопасни" вознемирувања само по себе е форма на потврдување на структурно насилство.

Покрај барањето да споделат како испитаничките се чувствуваат во овие ситуации, ние исто така, побаравме и да ја оценат веројатноста за такво нешто да и се случи на една жена низ градот. Табелата подолу покажува дека половина од нашите испитанички веруваат дека тие најверојатно ќе бидат вознемирени доколку користат јавни простори: 61,3% оценуваат дека е веројатно некој да зјапа во нив, 53,9% очекуваат некој да им свирка и да им дофрла и 46,9% очекуваат коментари за нивниот изглед или сексуални коментари. Повеќе од една третина од нашите испитанички очекуваат да бидат подложени на сексистички коментари (34,6%) и нешто помалку од една третина очекуваат национално, етничко, расно или религиозно навредување (31,4%). Друга потенцијална закана препознаена од страна на една третина жени е следењето (33,3%). Иако физичкото насилство генерално не се очекува, околу половина од испитаничките го рангирале ваквиот тип на насилство како неверојатно да се случи. Сепак, загрижувачки е што скоро една од пет жени оценува дека е веројатно да биде сексуално нападна. Значи, во контекст на тезите на Сара Ахмед претставени погоре, резултатите од анкетата покажуваат дека жените најчесто се плашат од мажите и од нефизичките акти кои се резултат на сексуалната објективизација на жените.

Табела 6. Што мислите колку е веројатно на жена на јавно место во градот Скопје да и се случат некои од овие нешта?

	Воопшто не е веројатно			Многу веројатно	
Да свиркаат по неа (од возило или со уста), или да и дофрлаат со „маче“, „срцка“, „жено“ или сл.	5.3%	14.0%	25.6%	20.1%	33.8%
Да коментираат како изгледа или да коментираат во сексуална конотација	6.0%	15.3%	29.6%	18.6%	28.3%
Да ја гледаат или да зјапаат во неа	2.8%	9.4%	24.7%	20.9%	40.4%
Да и се обраќаат со сексистички коментари (за жените се коментира во негативен смисол)	10.5%	21.8%	29.9%	15.9%	18.7%
Да и се обраќаат со коментари кои се етнички, расни или верски навредливи	15.9%	21.5%	29.5%	16.4%	15.0%
Да пцујат по неа или да и покажуваат вулгарни гестови	19.7%	27.7%	23.6%	13.1%	13.2%
Да ја следат	14.0%	21.0%	29.7%	21.2%	12.2%
Намерно да и го попречуваат патот	16.9%	20.9%	29.2%	19.6%	10.9%
Да и покажуваат гениталии или да мастурбираат пред неа	30.8%	23.1%	20.4%	12.6%	10.1%
Да ја допираат и/ или да ја грабаат на сексуален начин	30.4%	26.7%	23.9%	9.2%	7.1%
Физички да ја напаѓаат (со туркање, шамари и сл.)	27.6%	27.1%	26.6%	9.2%	6.9%
Сексуално да ја нападат	27.9%	24.3%	28.2%	10.8%	6.7%
Да и се закануваат дека ќе ја повредат	22.3%	28.1%	28.4%	11.7%	6.9%

Институционално и структурно насилство

Една од клучните области на интерес за оваа студија беше да се види како официјалните институции функционираат како потенцијално небезбедни јавни места. Некои од јавните институции кои ги идентификувавме како потенцијално понебезбедни од другите се разгледуваат во повеќе детали подолу во текстот. Во овој дел, ги разгледуваме овие институции пред се во нивната функција не како простори, туку во насока на поддржување на системите на нееднаквост преку вербалното насилство, исклученоста и дискриминацијата кои се случуваат во нив и се санкционирани од страна на системот. Основната теорија и дефиниција на структурното насилство кое се користи во нашата анализа на одговорите од интервјуираните и учесниците во фокус групите за институциите на системот се дискутира во повеќе детали во оваа секција и заклучниот параграф.

Едни од најчесто посочувани институции каде се очекува родово базирано насилство беа болниците. Пример, еден од докторите со кои што направивме интервју истакна дека докторите, кога се справуваат со пациенти со низок социоекономски статус, различно етничко потекло или со стари лица потсвесно ги дискриминираат бидејќи се чувствуваат посилни, односно помокни спрема одредени групи на луѓе. Според спроведените интервјуа, ова најчесто ги засега жените кои припаѓаат на етничките малцинства и членови на маргинализираните групи, особено неписмените жени. Првиот тип на институционално насилство е вербалното насилство и дискриминацијата од страна на болничкиот персонал кое е најпосочувано од страна на жените кои припаѓаат на етничките малцинства. Тие поради своето недоволно познавање на Македонскиот јазик се подложни на дискриминација и вербално насилство. Многу од испитаниците се сложија дека ситуацијата денес е подобра благодарение на вработувањата на лица кои зборуваат албански и употребата на албанскиот јазик во институциите, но сепак, предизвици сеуште постојат за жените од други етникуми.

Една НВО активистка сугерираше дека овој вид на насилство е последица од функционалната неписменост и најчесто ги погодува жените кои припаѓаат на етничките малцински заедници. Функционалната неписменост претставува термин кој служи да ги опише вештините за пишување и читање кои се неадекватни за менаџирање на секојдневниот живот и работните обврски кои подразбираат комуникациски вештини и читање и пишување над базичното ниво. Функционалната неписменост претставува една голема бариера во користењето токму на јавните простори вклучително и институциите на системот и здравствените институции. Причината за ова се традиционалните и културни разлики, кои ја ставаат жената во подредена положба.

Активистите од ХОПС¹¹ го потврдија понижувачкиот третман со кој се соочуваат Ромките во здравствените институции. Во случаи кога нивните корисници биле придружувани до здравствени институции, тие не откривале дека станува збор за сексуални работнички. Па, сепак, лекарите често наоѓаат секакви изговори само да не ги примат бидејќи се Ромки, потенцираше претставничка од ХОПС. Стратегијата која се применува за да се надмине ваквата пречка е да одат кај лекари со кои веќе имаат воспоставена соработка.

Друг тип на институционално насилство е недостаток на (квалитетен) сервис за одредени групи на жени. Како што беше истакнато од страна на активистите за правата на жените, ситуацијата во здравствените установи во Шуто Оризари (општина во Скопје со мнозинство Роми) е очајна. На пример, нема гинеколог во општината и оние здравствени установи што постојат во Шуто Оризари се најлоши од овој тип во државата.

Слично, корисниците на дрога се уште се соочуваат со стигма и дискриминација од центрите за социјална работа кои треба да им помагаат. Поради овие причини некои од женските корисници на дрога намерно не бараат помош во овие институции.

Во интервју со активисти за женски права, училиштата беа посочени како едни од клучните институции кои произведуваат стереотипи за мажите и жените, кои се изворот на проблемите

¹¹ Healthy Options Project Skopje (Опции за здрав живот)

на насилството врз жените.

Во училиштата пак, соочени со предизвикот да ја завршат предвидената наставна програма во пренатрупани училници, професорите држат „линија на безбедност“ за да се заштитат себеси. Со други зборови, наставниците развиваат свои механизми на дистанца од учениците и токму поради тоа тие ретко пројавуваат афинитети, а камоли капацитети, да изградат однос со учениците и да се справат со насилството.

„Целиот тој контекст генерира насилство“ - посочи интервјуираната. Во своето искуство во работата низ неколку училишта таа дошла до заклучок дека токму училиштето генерира конфликти. „Во училиште кое работи во три смени, со ниски хигиенски услови и стандарди, пренатрупаност и невозможност да се работи квалитетно, насилството извира како ефект, последица.“

Психолог кој работи на младински прашања

Друг пример покажува дека насилството останува незабележано во училиштата. Во едно средно училиште, интервјуираната која работи како професорка била сведок на група ученици кои прво со знаци и сигнали се договараат меѓусебе и потоа заедно и ненадејно напаѓаат еден ученик, го тепаат, удираат и во исто време се разбегуваат. Реакцијата од другите професори бил: „ах,... па тоа е само игра“.

Во интервјуата и групните дискусии учесниците споделија неколку приказни за насилство врз девојчињата во училиштата и сите приказни укажуваат дека стручниот кадар на училиштето не се справува со проблемот се додека проблемот не стане тежок. Таков е примерот споделен и од страна на педагогот од средно училиште во Центар, каде наставникот по физичко вреѓал девојки, на редовна основа. Управата на училиштето била да разговара со него, што не вродило никакви резултати, а случајот се решил дури откако наставникот заминал во пензија и го напуштил училиштето.

Најмалку се зборува за сексуално малтретирање во училиштата, дури и меѓу наставниците/ професорите. Во периодот кога се спроведуваше ова истражување во медиумите осамнаа неколку случаи на педофилија во училиштата (но повеќето жртви беа момчиња) пријавени од страна на ученици кон дадени професори. Овие случаи добија исклучително медиумско внимание, па поради зголемениот интерес на јавноста за можни случаи на педофилија во училиштата професорите повеќе внимаваат на овој вид на насилство.

Мерките за безбедност и сигурност кои се преземаат од страна на државата вклучуваат патролирање на полицијата околу училиштата, најмување на обезбедување и поставување на сигурносни камери. Друг механизам кој се користи особено за превенција на меѓу-етничко насилство во училиштата (како што ни беше посочено во едно средно училиште во Центар) е задолжување на професори да внимаваат за време на смени и паузи и да реагираат за да спречат насилство.

Голем дел од испитаниците сметаат дека овие мерки не се ефективни туку можат да бидат и контрапродуктивни. Како што беше истакнато од страна на педагогот кој го интервјуиравме, прашањата за родово-базираното насилство (од наставниците кон учениците) се обидува да се реши со преговори и разговори, но сепак, тоа не носи резултати и таа чувствува дека постои недостаток на механизми на располагање кои би овозможиле решавање на родово-базираното насилство.

Она што е особено проблематично според интервјуираната, е тоа што стручните служби во училиштата не успеваат да ги препознаваат факторите внатре во училиштето кои можат да генерираат насилство. Обично проблемите и одговорноста се идентификуваат дека доаѓаат „однавтор“. Па така виновни се медиумите и младински забавни програми како филмови, ТВ серии (на пример, турската серија „Долина на волците“), како и насилните видеа. Без да сакаме да ги потцениме влијанијата на овие фактори, ние посочуваме дека училиштата како околина не треба да бидат исклучени од одговорноста.

„За нив (училишниот кадар) проблемите секогаш доаѓаат однавдор. Па така виновни се медиумите, семејствата и слично, и тие така и се обидуваат да ги решат овие проблеми. Најчесто тоа се сведува на поставување на камери, лица кои обезбедуваат, мрежи со кои се затвораат училишните, но и детските игралишта. Сето ова не делува ефикасно, односно дури делува и контрапродуктивно. Тоа создава слика, перцепција на училиштата како воени зони, места во кои вирее насилство и во кои насилството е просто очекувано“

Психолог кој работи на младински прашања

Во својата типологија на насилството, Johan Galtung (1990) вклучува структурно и културно насилство како дополнување на директното насилство. Galtung (1969) го дефинира структурното насилство како форма на насилство креирана, поддржана и оддржувана од одредени општествени структури вклучувајќи ги и институциите. Сексизмот, хетеросексизмот и шовинизмот во најголем дел се институционализирани и како такви претставуваат форма на структурно насилство. Galtung укажува на фактот дека структурното насилство и директното насилство се во голема мера меѓузависни, па оттаму семејното насилство, криминалот од омраза, силувањата не треба да ги гледаме како проблеми на семејствата, индивидуалците или мала група на луѓе туку, токму како најрадикални форми и манифестации на структурното насилство. Преку интервјуата и групните дискусии успеавме да го нотираме отсуството на капацитет за препознавање на структурното насилство, но и она што се нарекува „меко“ или помалку радикално насилство од страна на жените кои се жртви на истото, а понатаму и од институциите.

Во однос на насилството врз жени во овие простори велат дека психичкото насилство е повеќе застапено отколку физичкото. Една од келнерките раскажа за случај на кој била сведок. Имено, некоја келнерка од страна на својот шеф во присуство на целиот персонал и гости била наречена „курвештијо!“ При споделувањето на оваа случка за време на дискусијата останатите келнерки веднаш започнаа да негодуваат изјавувајќи дека тој случај или овој акт на навреда и вербално насилство и нема никаква врска со родовите стереотипи туку причината ја сметаат за длабоко лична, односно како што изјавија „тоа се такви луѓе и тие со сите се однесуваат така“. Понатаму во текот на разговорот некои споделија и лични примери за тоа кога биле напаѓани физички или навредувани од страна на нивните шефови или гости. Сепак, речиси сите келнерки кои беа дел од групната дискусија се согласија дека овие навреди и насилството кое го трпат или може да го трпат на своите работни места не се одраз на родовата нерамноправност, сексизмот и родовите стереотипи туку на личниот карактер на оној кој навредува, неговото воспитување, неговата психо-физичка стабилност и слично. Една од келнерките изјави: Има секакви луѓе, тоа е до самиот човек. На овој начин овие состојби на нееднаквост (имајќи предвид дека насилството главно доаѓа од претпоставените или гостите кои во неолибералната пазарна логика како потрошувачи имаат повисок статус во хиерархизацијата на работната средина) и релациите на моќ и доминација се согледуваат единствено како (нарушен) личен однос меѓу двајца поединци без притоа да се има осет за поширокиот контекст, конструкцијата и оддржувањето на релациите и комуникациите во општествени и политички рамки кои ги вклучуваат стереотипите, сексизмите, моќта и доминацијата, предрасудите низ кои се градат вклучително и професионалните релации.

Во фокус групите со келнерките зборувавме за насилство врз жените во барови и нокни клубови, како и односите на моќ кои се родово специфични, и кои се многу јасно видливи во нивната работа. Наодите од оваа дискусија илустрираа и го разработија концептот на машката доминација, симболичното насилство и недостатокот на препознавање на ваквите односи на моќ од страна на келнерките кои нив и ги одржуваат, без да бидат свесни за нивното постоење. Тука, мора да напоменеме дека одржувањето на концептот на машката доминација беше евидентно во интервјуата и фокус групите и со други жени и мажи и во рамки на истражувањето и овие ќе бидат споменати во текот на анализата.

Келнерките кажаа дека на нивното работно место обично девојки или жени се келнерки, а најчесто мажи или момчиња се шанкери. Некои од нив при вработувањето побарале да работат како шанкерки, но тоа не им било дозволено. Една од девојките го раскажа објаснувањето од страна на газдата:

„служењето е женска работа, но и пиењето на пијалокот треба да биде проследено со убава девојка која ќе те послужи за да се задоволи погледот на муштеријата.“

Тие нагласија дека нормата е да се задоволи потребата на мажите да гледаат убави жени, додека жените кои се нивни муштерици воопшто не ја проблематизираат ваквата ситуација и ја прифаќаат како природна, нормална, очекувана. Веќе тука доаѓа до израз авторитетот на машкиот поглед применет врз замислените, но и очекувани потреби на сите клиенти.

Во однос на насилството, жените кои работат како келнерки велат дека психичкото насилство е повеќе застапено отколку физичкото. Некои од келнерките споделија случаи на вербално насилство од страна на муштерици или газди на нивното работно место. Во случаи каде што муштериите се насилни кон келнерките, најчестиот механизам за справување кој се користи од страна на сопствениците е отстранување на келнерката од работа додека клиентот кој вознемирува не си замине. Ниту една од келнерките не сподели случај кога муштеријата кој е насилен бил отстранат или замолен да замине од од барот / кафулето. Во групната дискусија, учесничките не го перцепираа ваквото вербално насилство како поврзано со родовите стереотипи, доминацијата на мажите и односите на моќ кои се родово-специфични туку причините и образложенијата ги дадоа во личните врски, фамилијата и пријателите.

Францускиот социолог Pierre Bourdieu во својата извонредно подробна анализа „Доминација на маскулинитетот“ (Masculine domination, 1998) зборува за концептот на симболично насилство кој го дефинира како премолчен, речиси несвесен модел на културна или општествена доминација која функционира во секојдневните општествени активности и која е одржувана од свесни субјекти. Симболичкото насилство претставува механизам на контрола и дисциплина кој ги вклучува индивидуата и општеството, индивидуата и групата или заедницата во релации кои се хиерархиски одредени. Оттука, фактот што речиси сите келнерки кои беа дел од групната дискусија се согласија дека овие навреди и насилството кое келнерките го трпат или може да го трпат на своите работни места не се одраз на родовата нерамноправност, сексизмот и родовите стереотипи туку на личниот карактер на оној кој навредува, неговото воспитување, неговата психо-физичка стабилност и слично. Тоа е одличен пример за „слепило“ кон симболичното насилство и нееднаквите односи на моќ од жени кои се дел и учествуваат во такви односи додека се на работа.

Симболичното насилство наоѓа свои манифестации во реторички, однесувања, релации и практики кои се дефинирани како дискриминаторски и стигматизирачки вклучувајќи го тука сексизмот, родово-базираното насилство, расизмот и слично.

Симболичното насилство ги оддржува своите ефекти токму преку она за што говоревме погоре во анализата, односно преку непрепознавање на релациите на моќ вградени во општествените матрици. Често на овој тип на насилство се реферира како на „меко“ насилство. Bourdieu токму укажува на неправилните интерпретации на неговиот концепт за симболично насилство според кои истакнувањето на симболичното насилство претставува минимизирање на улогата на физичкото/ директното насилство, односно форма на игнорирање или заборавање на директните форми како тепање, силување или експлоатација на жените. Не смееме да гледаме на симболичкото како спротивно на „реалното“.

Разгледувајќи го концептот на симболично насилство Bourdieu вели дека за постоење на овој тип на насилство не е потребно единствено да постои некој кој доминира (dominator) туку од особена важност е оние кои се доминирани да ја прифатат нивната позиција во размената на социјалните вредности која се одвиваат меѓу двете страни (оној кој доминира и оној кој е доминиран). Тој ја перцепира машката доминација како највидлив пример на оваа парадоксална субмисија, ефект на она што тој го нарекува симболично насилство,

„почувствуван и невидлив настан за своите жртви, вршен во најголем дел преку чисто симболички канали на комуникација и осознавање, препознавање (поточно не препознавање) па дури и чувствување“.

Насилство на работа

Според истражувањата на НВО „Феминистичка иницијатива“, која се занимава со проблемот на мобинг, повеќето жртвите на мобинг се жени кои се на возраст помеѓу 30-35 години (58%) и 68% од сите мобинг жртви се жени, додека најголемиот дел од сторители се мажи.

Веќе го разгледавме примерот со келнерката која била навредена од својот шеф за време на работа. Видовме слични примери со машини и женски возачи на автобус кои што ги интервјуиравме. Тие споделија приказни за напади од страна на машини патници, често бидејќи одбивале да платат за карта, така што кога возачот инсистирал на плаќање патникот би станал насилен. Дополнително, постојаниот притисок кој што го предизвикува работата дава добро алиби за и самите возачи да практикуваат вербално насилство кон патниците. Во тој контекст, жени возачи на автобуси се поранливи и веројатноста да бидат дискриминирани е поголема. Ова беше образложено од една жена која вози автобус кога таа имала конфликт со машини возач на автобус од друга компанија (во приватна сопственост) а менаџментот на нејзината компанија инсинуирал дека конфликтот настанал како резултат на интимна врска помеѓу двете страни.

Ситуацијата е слична и во здравствениот сектор. Нашите испитаници од здравствениот сектор изјавија, дека докторите од една страна се соочуваат со исцрпеност како резултат на рутина и незадоволство од условите за работа вклучувајќи несоодветна плата, а сето ова се рефлектира на третманот на пациенти. Од друга страна, пациентите не добиваат квалитетен сервис. Доколку докторите станат жртви на насилство, докторите немаат сервис за поддршка што може да им даде помош. Во ретките случаи кога има психолог во просториите, обично тој или таа се занимава со пациенти, а не со докторите, па докторите ретко пријавуваат насилни инциденти. Докторката со која што зборувавме исто така потврди дека мобингот е прифатен како дел од работата и дека жртвите на мобинг ретко превземаат нешто против тоа. Таа беше среќна дека има можност да се намали овој проблем со воведување на закон против мобинг.

Жените со попреченост се особено подложни на насилство на работните места. Претставничката од НВО „Отворете ги прозорите“ ни ја даде следнава изјава: насилството на работно место, вербално или психолошко, е нешто што ги придружува овие лица. Најпрвин бидејќи немаат адекватни услови за работа на нивните работни места, второ се појавуваат одредени манипулации со исплатата на средства за нивниот труд. Обично работодавачот склучува еден договор со личноста и кога ќе треба да се платат пари, настануваат проблеми, така што префрлуваат половина од парите на сметка, а другата половина лицето треба да ја врати во готовина. Личностите со кој што имавме предходен контакт се свесни за овој проблем; но кај нив сепак постои страв, не знаат кога и каде да се пријави, бидејќи имаат големи потешкотии во наоѓање на работа и пробуваат да го задржат она што го имаат. Процентот на компании што вработуваат луѓе со посебни потреби е многу мал.

Друг пример кој ја илустрира стратегијата на нормализација на насилството (Ahmed) е перцепцијата дека насилството може да се одбегне доколку се држиме до патријархалните и андроцентричните очекувања и норми и стоиме доследни на „моралните и етичките принципи“. Така, една од келнерките раскажа за нејзиното искуство во минатото кога работела во киоск на Кванташки пазар. Имено, кога почнала да работи добивала преголем бакшиш, (како 100 Германски марки), со нелогични објаснувања, од типот да се почаста кафе и слично. Кога ги прашала луѓето кои тука подолго работат зошто е тоа така тие и објасниле дека постоело неофицијално мислење дека доколку жената три пати ги земе парите тогаш таа треба да „оди со него“ (претпоставена согласност за сексуален однос). Откако не подлегнала на овие понуди, испитаничката почнала да ужива заштита од мажите на тоа работно место (етнички Албанци). Во периодот кој следел мажите ја заштитувале од сите оние кои се обидуваат да ја нападат, навредат или да и дофрлаат недолични коментари. Она што е интересно во оваа приказна

е што во ниеден момент жената не го проблематизираше фактот што мажите и` доаѓале на работното место фрлајќи и` пари без да и` ја објаснат намерата туку го истакнуваше фактот дека останала при своите морални и етички принципи, во очите на мажите останала „чиста“ па следствено добила заслужена награда - заштита од страна на мажите која и била потребна.

Насилство кај младите

Речиси низ сите интервјуа и фокус групи проблемот на насилството во училиштата беше помалку или повеќе тематизиран. Една од причините зошто училиштатат се сметаат за насилни места лежи и во впечатокот дека наставниците, управата и студентите не ги препознаваат специфичните и различните форми на насилство (на пример, силеџство). Една од интервјуираните спомена пример во средно училиште во општина Чаир каде што работела на проект кој ја тангирал темата на насилство во училиште. Во рамки на тој проект учениците требале самите да го евалуираат училиштето и во одговорите на тие евалуциони прашалници учениците не знаеле да објаснат што е насилство, односно насилството го дефинирале единствено преку поврзување со физички пресметки. Ова беше потврдено и од страна на педагог во општина Центар.

Вербално понижување (викање, расправање, навреди итн) е најчест вид на насилство во школите. Сепак, испитаниците истакнаа дека многу дискусии за овој вид на насилство има во пониските одделенија (до петто оделение) во основните училишта. После тоа, образовниот систем става акцент на образовната компонента и се дистанцира од воспитната компонента. Понов пример за насилство што се случува во училиштата е сајбер насилството односно сајбер силеџство. Еден пример за ова е приказна која ни беше споделена за група од млади момчиња кој користеле Фејсбук и креираале лажен профил за девојче и пишувале сексистички постови за неа.

пomeѓу средношколци се одвива на училишните простории, но исто така знае да се одвива и надвор од училишните простории. Како што беше истакнато од еден од возачите на автобус што учествуваше во нашата фокус група, главната причина за насилство во јавниот превоз се организирани средношколци, кои во негови зборови се „надвор од контрола“. Овие групи главно се состојат од момчиња кој се тепаат меѓусебно, но и задеваат (штипат, туркаат) групи на девојки. Кога се случуваат тепачки помеѓу овие момчиња сите во автобусот се под ризик. Полицијата не може да ги спречи овие настани бидејќи средношколците многу лесно дознаваат кога доаѓа полицијата. Одкога полицијата ќе си замине, средношколците лесно се регрупираат и продолжуваат со тепачки. Возачите на автобус ги знаат (тие ги возат истите млади секој ден) но велат дека не можат да го решат проблемот сами.

Јавното сообраќајно претпријатие се обиде да го реши овој проблем со организирање на едукативни состаноци помеѓу родителите и наставниците на засегнатите школи со претставници од полицијата. Еден од прифатените предлози вклучи префрлање на некој од класовите во други школи со цел младите да се измешаат со свои врсници од други делови на градот. Сепак, родителите од другите школи се жалеа дека ќе треба да ги праќаат нивните деца „меѓу хулигани“.

Една од нашите испитачки, психолог кој работи на проблемите на децата и младите, изјави дека има голема разлика помеѓу основно и средно училиште. Во средно училиште распространето насилство е партнерското насилство. Таа укажа на тоа дека девојчињата се збунети и дека не можат да распределат помеѓу љубов и љубомора и особено не можат да препознаат партнерско насилство. Во многу случаеви мобилноста на овие млади девојки е лимитирана или забранета од страна на нивните родители. Обично не им е дозволено да излегуваат после училиште и да се социјализираат со своите врсници и пријатели, особено со машки. Според испитаниците, младите девојки мешаат љубомора и злоупотреба со љубов и внимание. Некогаш кога партнерот не се однесува љубоморно, девојката се чувствува нељубена. Но мислењето дека овие млади девојки (или некои жени) преферираат да бидат опресирани и доминирани или дека тие самите бираат да прифатат угнетувачки практики е

класична репрезентација на „обвинини ја жртвата“ стратегии. Како што видовме со Bourdieu предходно, симболичното насилство не може да се практикува без придонесот на оние кои се жртви на овој вид насилство. Преку оваа анализа оценуваме дека насилството врз жените е неизбежен резултат на патријархатот, машката доминација и андроцентричното општество. Во создавање и одржување на овие односи на моќ и доминација, доминираниите играат клучна улога. Со други зборови, очекувањата дека девојките и жените треба да ги задоволат машките потреби и желби на секој можен начин се применуваат и во самиот процес на социјализација и на мажите и на жените. Затоа, според многу феминистички писателки, како што се Кејт Милет, Сузан Браун Милер, Сандра Липзиц Бем и други, сексуалното насилство во своите многу форми се гледа како на радикализација на традиционалните родови и сексуални улоги. Наместо согледување на овие форми на насилство како патолошки производи на кривичен и нарушен ум (како што келнерките предложиа во фокус групата), тие тврдат дека сите форми на насилство и бруталност врз жените едноставно се радикални манифестации на машката доминација и женската објектификација кои ги прифаќаа како суштина и норма во контекст на секојдневните хетеросексуалните односи.

Сексуално насилство од страна на партнер

Партнерското насилство е најмалку препознаено кога е во форма на силување. Во досегашното професионално искуство на експертката за насилство меѓу младите, ниту еден од случаите на силување од страна на партнер не е пријавен од страна на жртвата во полиција. Проблемот на непознавање доаѓа оттаму што силувањето се распознава кога доаѓа „од надвор“, односно од страна на непознат или некој со кого девојката не е во емотивна и интимна врска, а многу потешко кога доаѓа од партнер. Препознавањето и признавањето уште повеќе го отежнува фактот што во овој случај, но и во многу други вакви случаи не станува збор за физичко присилување туку за психичко присилување и уцена. Клучните фактори кои го оддржуваат скриено ова насилство, односно стереотипите дека момчињата мора да бидат многу упорни за да ја натераат девојката да има секс со нив, а пак девојчињата треба неколкупати да ги одбијат момчињата пред да стапат во сексуален контакт за да не бидат одбележани како „лесни“.

Исклучително е важно девојчињата да знаат дека имаат право да кажат НЕ! во кое било време пред или за време на сексуалниот чин, а особено е важно да знаат дека имаат право да се предомислат

Психолог која работи со деца и млади

Стереотипите и предрасуди оперираат речиси несвесно во релациите кои младите ги градат меѓу себе. На пример, ако девојка отиде кај момче дома и ако се соочи со силување или друга форма на сексуално малтретирање таа може да се чувствува виновна затоа што свесно дошла кај него дома и тоа да ја демотивира да го пријави насилството, но уште повеќе токму заради тоа да даде согласност за сексуален однос без притоа да го посакува тоа. На оваа тема Бем ќе напише: „Меѓутоа, сега толку е нормално за мажите да продолжуваат со сексуалното пристапување и за жените да ги одбиваат пристапувањата без да направат сцена или да бидат невоспитани, што многу партнери кои се виновни за сексуално насилство не сфаќаат дека сексуалниот однос кој што ќе го добијат е всушност силување.“ Сепак, не смееме да забораваме дека момчињата и мажите не се исклучени од дисциплинирање и контрола преку овие апарати на доминација и субординација за кои говориме. Robert L. Allen и Paul Kivel се дел од Oakland Men's Project, организација која се бави со искоренување на машкото насилство, расизам и хомофобија. Во нивниот article “Men changing Men”¹² тие укажуваат на овие форми на тренинг и учење кај младите момчиња изразувајќи ја нивната поента: „мажите тепаат заради тоа што се научени на тоа; поради тоа што постојат малку општествени санкции против тоа; поради тоа што живееме во општество во кое експлоатацијата на луѓе со помалку општествена и лична моќ е прифатливо.“ Според Allen и Kivel, момчињата преку целокупниот апарат на социјализација (семејство, едукативен систем, медиуми, црква и др. институции) се научени дека жените/девојките се примарно сексуални објекти и многу мажи веруваат дека жените се нивен материјален посед.

¹²Robert L. Allen, Paul Kivel, Men changing Men. In Sexual Violence/ Opposing viewpoints. Eds. Bruno Leone, Scott Brabour, Brenda Stalcup. Greenhaven Press, San Diego, California, 1997

МАРГИНАЛИЗИРАНИ ЖЕНИ

Во процесот на интервјуирање и групни дискусии не ги прескокнавме припадничките на маргинализираните заедници од неколку причини. Прво, нивната ранливост, особено ранливост кон насилство е поголема отколку на останатите жени. Понатаму, сакавме да ја избегнеме стапицата да говориме за жените како унитарна целина наместо да ги земеме превид сексуалните, верски и етнички одредници кои ги прават нивните искуства уникатни. Конечно, меѓу другите причини вреди да се спомене и специфичните форми на насилство со кои се соочуваат овие жени, но и дискриминација која не ретко доаѓа и од страна на други жени кои не се дел од овие заедници.

Сексуални работнички

Врз основа на интервјуата со претставниците од НВО-и кои работат со сексуалните работнички, уличната сексуална работа (отворената сцена) и затворената сцена не се воопшто безбедни. Сексуалните работнички сметаат дека затворената сцена е малку побезбедна, но насилството сепак не е сосема исклучено. Обично веројатноста да се случи насилство доаѓа со непознавањето на градот и ризикот дека клиентот може да ги однесе на некое далечно место надвор од градот, далеку од очите на јавноста, каде што таа би можела да биде силувана и претепана.

Сите сексуални работнички кои беа дел од фокус групата искусиле врз себе тешки форми на насилство, тепање, силување, насилни грабежи, но и вербално и психичко насилство. Оваа маргинализирана група беше единствената кај која детектиравме случаи на насилство од омраза. Еден таков случај раскажа сексуалната работничка дел од групната дискуија:

Сум била тепана од муштерија, ама на дечкото не му беше за [секс]. Јас отидов позади кај бензинската, позади има гранки и дрва. Беше лето меѓу 19.30 и 20.00 часот. Ми праи со главата и ја идам кај него. Колку? 500 денари. И отидов. Во рака имаше прстен. Јас не знаев дека ќе ме удри. И ми ги даде парите. Ме гледаше со страв. Што гледаш, нема никој не се плаши ајде извади се. Јас мислев се плаши. Јас мислев ќе се соблече. Абе коа ме напраи со бокс еднаш. Ми остана флека, уште стои еве веќе 2 години. Кога ме фати ми зема свест и јас паднав. После ме удри во стомак и семав воздух. После кога ме фати абе све у глава ме удираше. Не можев да викам од ударот во стомакот. Ме напраи да не можеш да не можеш да ме препознаеш, све у крв. Крвта од глава ми влезе у грло. Не ми зема ни пари ни злато. Дојде да ме истепна и толку.

Тпросторот во кој се случил овој настан е позната територија на која се нудат сексуални услуги и најчесто навечер е избегнувана од посетители. Сепак, во последниве години на тоа место отворени се две кафулиња, но и Младинскиот културен центар околу кој се простира отворената сцена почнува да работи со зголемена и збогатена програма што го прави овој простор повеќе фреквентен од порано. И покрај тоа, во ниеден од случаите на насилство кои ги споделија со нас сексуалните работнички тие не споменаа помош или заштита од минувачите. Уште повеќе, кога патролира полиција и кога има случаи на насилство тие ги разделуваат насилникот и жртвата, но насилникот не го приведуваат.

Токму поради стигмата и дискриминацијата, но и радикалниот отклон од она што е перцепирано како нормативна и прифатена женска сексуалност, овие жени се многу често жртви на дискриминација, насилство и нееднаков третман не само во општеството туку и во институциите на системот. Нивната појава, изглед, но и припадноста на маргинализираната група која понекогаш се чита од нивните тела, а понекогаш е препознаена преку споделени сознанија меѓу луѓето, соседите, жителите на нивните општини, полицијата итн е доволна

провокација за луѓето (насилници или обични минувачи, жители на градот, соседи и други) да преземаат различни форми на насилство.

Кориснички на дроги

Слично како и сексуалните работнички, и корисничките на дрога исто така трпат насилство на јавните простори. Корисничката популација многу често ги користи оние простори кои се сметаат за помалку безбедни затоа што приморани да користат дроги надвор од домот, па токму таквите места им обезбедуваат минимум интима. Општата јавност има помалку или повеќе право да ги ужива јавните простори поради тоа што постои совпаѓање на нивните лични секојдневни практики со дозволените практики на јавните простори. Недозволените практики (давање сексуални услуги, користење на дрога), односно нормирање на практиките и однесувањата во јавниот простор има ефект. Поради ова, корисничките на дроги се чувствуваат побезбедно на затскриените места, места на кои нема фреквенција на луѓе, но светлото како фактор на безбедност останува затоа што е потребно и за инјектирање ама и заради минимум фактор на безбедност. Факторите за безбедност на јавните простори се генерално слични како и кај многу различни групи, како на пример осветлување, проток на луѓе и возила, отвореност на местото и слично. Сепак, поради принудата да користат дроги на јавен простор, овие фактори се менуваат во тој случај. Безбедноста тогаш е поголема во позатскриени места со помал проток на луѓе. Овие простори се побезбедни затоа што не се изложени на јавен поглед, но и поради тоа што не се комплетно исклучени од внатре (меѓу корисничките) и од надвор.

Интересно е да се разгледа стратегијата за тоа како функционираат наративите за страв, т.е. кој или што е страшен/но или објектите на страв кои имаат опсежни последици за тие што се "обележани", сфатени и доживевани како опасни. Со други зборови, постојат места во Скопје кои се идентификувани како помалку безбедни (најчесто од страна на медиумите) порди постоечката стигма и предрасуди поврзани со одредени луѓе, практики и начини на живот. Местата на кои корисничките користат се обележани како такви места.

Јавниот превоз исто така претставува понекогаш место на кое овие лица, особено девојките се соочуваат со стигма и дискриминација. Корисничките кои се на метадонска терапија се приморани секојдневно да патуваат користејќи најчесто јавен превоз. Некои од нив се изложени на вербално и физичко насилство затоа што се препознаени како припаднички на групата корисници на дроги, особено од страна на патниците кои секојдневно ја користат истата линија и веќе ги препознаваат. Во периодот кога е правено интервјуто, поради зголеменото насилство во јавниот превоз поврзано со веќе споменатиот контекст на етнички насилства, некои од корисничките не го користеле јавниот превоз бидејќи биле уплашени за својата безбедност, не поради етничката припадност туку токму поради нивниот здравствен статус и припадност кон корисничка популација. За нив тоа значи прекинување на терапија и сериозна закана за нивното здравје.

Корисничките на дроги се исто така дискриминирани од страна на инаституциите. Поради фактот што користат дроги, што е нелегално во нашата држава, тие ги сметаат институциите за тела кои казнуваат, наместо тела кои нудат услуги. Како резултат на тоа, корисничките најчесто им се обраќаат на НВО-и за помош, па така инцидентите остануваат непријавени. Искуството покажува дека институциите скоро никогаш не ги разрешуваат случаите на насилство кога жртвата е жена од маргинализирана заедница.

Деца и возрасни со посебни потреби

Повеќето деца и жени со посебни потреби се заштитени од страна на родителите. Многу малку имаат можност сами да отидат на некое место или пак многу малку знаат како да

препознаат различен тип на насилство. Насилството на работното место е исто така нешто што ги прати овие лица и коешто е дискутирано погоре. Оваа постојана заштита и придружба им овозможува апсолутна безбедност. Сепак, токму овие форми на преголема заштита влијаат врз слободата да се користи безусловно јавниот простор. Овие лица живеат со страв и поради тоа дури и кога се повозрасни (над 20 години) одат со придружба која може да биде член на семејство или ангажиран персонален асистент. Овој страв, интервјуираните од невладините кои работат со луѓе со хендикеп го објаснуваат како психички страв и притисок дека „нешто ќе погрешат или дека нема да направат нешто како што треба“:

Мислам дека тука се јавува страв. Страв од неприфаќање, имаат најголем дел од нив намалена самодоверба, што најчесто на нив се гледа како на некој што не може нешто да направи. Мислам дека повеќе е тој страв, оној психички страв дека нешто ќе погрешат и дека нема да направат нешто онака како што треба.

HBO „Отворете ги прозорците“

Овој страв од неисполнување на општествените очекувања ги става овие лица во ранлива или маргинализирана положба. Овие општествени норми и очекувања оперираат на сите нивоа создавајќи средини во кои исклучувањето на луѓето со помала социјална и лична моќ станува прифатено. Но и во овој случај, како што елабориравме погоре, детектиравме непрепознавање на структурното и симболично насилство и префрлање на вината врз личности и семејства. Во таа насока интервјуираните изјавија:

Дури имаме и корисници, еве една девојка што овде доаѓа кај нас, доаѓа со дедо. Дури и кога сака нешто да каже таа првин го погледнува, бара некакво одобрување за работите пред да ги каже за неа. Тоа е проблем и на самите семејства, не е се во општеството, не се само надворешни влијанија. На почетокот ви кажав, презаштитени се.

HBO „Отворете ги прозорците“

Забележавме сличности и слични искуства поврзани со ранливоста на овие жени кон поспутилни форми на насилство. Имено, кога станува збор за жени со хендикеп, тие имаат многу поограничена моќ. Интервјуираните велат дека кога нивните кориснички им раскажуваат за своите емотивни и сексуални искуства, тие понекогаш имаат чувство дека се работи за прелажување и искористување, односно давање одредени добра или ветувања дека доколку таа се согласи на сексуален однос ќе започнат врска или брак кои понатаму не се остваруваат.

Жени жртви на семејно насилство

АСпоред последното истражување за семејно насилство (Поповска et al, 2011), 60% од жртвите на семејно насилство се жени. Типот на насилство што го трпат жените е комбинирано физичко со психичко насилство, а сиромашните семејства и економско насилство. Најнизок е бројот на сексуално насилство, но причина за овие бројки може да биде и непријавувањето на овој тип на насилство поради срам. Најчести сторители се сопружници (сегашни, бивши), партнери, но има и насилство од деца кон родители (најчесто синови кон мајки) кое е физичко насилство. Интервјуираните нагласија дека најтешко се препознава силувањето во брак.

Најчесто семејното насилство се случува во домот, во спалната соба, со цел да се сокрие од децата. Психичко насилство пак повеќе од физичкото се одвива надвор од домот, односно на јавен простор и претставува викање, навредувања или пцуење. Интервјуирана раскажа за случај на кој таа била сведок. Имено, видеела исфрлање на жена од кола од страна на сопругот.

Верува дека ова исфрлување се случило после кавга и таа веднаш и понудила помош. Жената не прифатила, правејќи се дека не ја слуша. Нашата соговорничка смета дека минувачите не реагираат на ваков тип на насилство кога се сведоци, меѓу другото и заради тоа што жените најчесто од срам не прифаќаат помош. Низ интервјуата и фокус групите утврдивме дека многу од испитаниците биле сведоци на семејно/партнерско насилство кое се одвивало на јавен простор. Во најголем дел од тие случаи минувачите не реагирале. Испитаниците сметаат дека минувачите не реагираат на овој тип на насилство бидејќи од една страна го сметаат за личен проблем на двајца возрастни луѓе, но од друга страна тие не почувствувале дека жената или девојката бара помош.

Припаднички на етничките малцинства

Родот, класата и етничката припадност се меѓусебно поврзани општествени поделби, што резултира во одредени социјални односи кои ги прават членовите на загрозените групи поподложни на сите форми на дискриминација, вклучувајќи го и насилството. Една од клучните разлики помеѓу жените во Македонија е нивната етничка припадност, која треба да се гледа низ призмата на структурите на моќ и доминација кои произлегуваат од постоечките општествени односи. Овие односи влијаат на позицијата и доминацијата на некои жени наспроти други, дали во рамките на истиот колективитет или помеѓу различни, но, исто така, како што посочува Nira Yuval Дејвис (1997): „степенот до кој нивното членство во колективитетот претставува 'принуден идентитет'“. Прошетките за оценување на безбедноста покажува дека дури и меѓу етничките Албанки во Чаир, на пример, постои разлика помеѓу немажените Албанки и оние кои се во брак и кои го користат просторот на поинаков начин и како резултат на тоа имаат различни искуства на насилство.

Изјавите од испитаниците укажуваат на тоа дека жените од етничките малцинства во Скопје се поранливи на насилство како последица на нивното етничко потекло. При објаснувањето на инциденти на родовото насилство кое се случува во училиште, педагогот при средното училиште секој пат ги нагласува случаите во кои биле вклучени Албанки. Во еден момент, при опишување на одреден инцидент во кој бил вклучена млада Албанка, педагогот изјави дека не може да биде сигурна за релевантноста на случајот во кој била вклучена Албанката, бидејќи „тие се почувствителни“, што покажува дека не само што се овие жени повеќе подложни на насилство, туку дека е исто така голема веројатноста дека ќе бидат дискриминирани по инцидентот.

Искуствата на граѓанските организации кои работат со Ромките и Албанките, исто така го потврдуваат ова. Според нив, жените кои припаѓаат на етничките малцинства и припадничките на маргинализираните групи, особено неписмените жени, се соочуваат со вербално насилство и дискриминација. Жените од етничките малцинства се жртви на насилство во однос на недостатокот на основни услуги, особено во областите каде што се мнозинство, како што е општината Шуто Оризари. Во изминатите пет години немало ниту еден гинеколог да ги прегледа 13.000-те Ромки во оваа општина, освен неделната акција е дел од активностите на НВО ХЕРА. Причината дадена за тоа што нема гинеколог со полно работно време во Шуто Оризари е дека никој не сака да работи во оваа општина.

Овие наоди се во согласност со резултатите презентирани во извештајот "Етничка дискриминација во Македонија", објавен од страна на МЦМС (2011), каде што етничката припадност е вториот најзастапен (веднаш по политичка припадност) основ за дискриминација во Македонија (67,7%), по што следи попреченост (53,8%) и сексуална ориентација (53,3%). Веројатноста Ромките да доживеат насилство во семејството, исто така е посочена како многу висока во студијата за семејно насилство (Поповска et al, 2011).

ОПШТИНА ЦЕНТАР И ЧАИР

Перцепција на безбедноста во општина Центар

Перцепциите за безбедноста во оваа општина варираа помеѓу учесниците во прошетките за оценување на безбедноста. Од една страна се оние кои сметаат дека оваа општина има највисока стапка на насилство, особено насилни кражби. Поради големата фреквенција на луѓе полесно е да се нападне жена и престапникот лесно може да исчезне во толпата. Од друга страна се оние кои општина Центар ја сметаат за безбедна општина, особено во споредба со другите општини, како што се Чаир, Гази Баба и Сарај (областите населени со мнозинство етнички Албанци).

Учесниците во прошетките за оценување на безбедноста во Центар изјавија дека не можат лесно да се снајдат на јавните места ако не им се познати, но сепак им беше полесно да се снајдат за време на дневните наспроти ноќните прошетки. Една од учесничките рече дека и е прв пат да поминува низ одреден дел од градот и се чувствува загрошено дури и во текот на денот, бидејќи таа не го знае патот, а и видливоста е слаба.

Поголемиот дел од учесничките изјавија дека постојат места каде што напаѓачот може да се сокрие и да не биде виден. Тие идентификуваа конкретни места на кои се чувствуваат позагрозени како на пример: позади зградата на МРТВ, како и на бензиска пумпа која се наоѓа во близина, на патот помеѓу предната и задната страна на МКЦ, околу МОБ, меѓу Камениот мост и Старата чаршија, во Жена парк, кој е во непосредна близина на Градскиот трговски центар (ГТЦ), околу студентскиот дом "Кузман Јосифовски Питу", кај наплатната станица на ЕВН, патеката покрај основното училиште "Гоце Делчев", на патеката помеѓу рестораните „Томче Софка" и „Ања" во Градскиот парк, покрај јавните тоалети во ГТЦ, на малите улички, темните паркинзи, како и генерално околу градилишта, неосветлени простори и несредено зеленило. Некои од нив сметаат дека областа околу МРТВ и МКЦ е безнадежна, поради недостатокот на осветлување, како и поради сексуалните работнички. Тие тврдеа дека не се чувствуваат безбедно во овој дел не поради присуството на сексуалните работнички, туку поради макротаа и клиентите, за кои учесничките се плашеа дека може да им пристапат. Овие места се сметаат за заканувачки и покрај тоа што повеќето од учесниците забележаа дека е надгледувана од страна на полициски патроли.

Учесниците во прошетките за оценување на безбедноста во општина Центар ја оценија општината како генерално безбедна. Аспектите кои го поддржуваат ова чувство се осветлувањето, урбанистичкото уредување на јавните простори (широки отворени простори) и фреквенцијата на луѓе. Наспроти тоа, причините поради кои не се чувствуваат безбедно во одредени делови се недостатокот на осветлување, несредени урбани простори, ѓубре, несредено зеленило и ниската фреквенција на луѓе. Според ова можеме да заклучиме дека во повеќето случаи чувството на небезбедност е директно поврзано со квалитетот, пристапноста и чистота на јавниот простор.

Свесноста за минати напади врз жени кои се случиле во одредени области исто така го зголемува чувството на небезбедност во овие простори, особено ноќе. Други аспекти кои влијаат на перцепциите на жените за безбедноста во Центар се однесуваат на познавањето на местата, како и кој ги користи. Поголемиот дел од учесниците одговорија дека се чувствуваат безбедно на патеките кои ги користат секој ден. На пример, еден од нив изјави дека низ паркот поминува секој ден и се чувствува безбедно, иако тоа го прави во раните утрински часови кога нема луѓе наоколу. Од друга страна, иако питачи не им прават да се чувствуваат небезбедни (туку евоцираат чувство на тага), една од учесничките изјави (и другите се согласија) дека во 90% од случаите се чувствува безбедно во присуство на пијани луѓе, без разлика каде се наоѓа (на улица, во автомобил или на друго место).

Можеме да заклучиме дека жените обично мораат да донесат одлука за тоа кога и каде ќе се движат низ центарот на градот. Една од нив го даде следниот пример: игралишта за деца во Капиштец, кај СП маркетот и покрај трговскиот Зебра треба подеднакво да се одржуваат. Сепак, игралиштето покрај Зебра е подобро одржувано, па таа своите деца ги носи таму:

Ја пример ќе ви дадам од хигиена. Јас сум сега во Капиштец. Имаме сега лулашки Зебра и лулашки СП Маркет. Додека ја немаше Зебра, го носев детето цело време на СП Маркет. Имаме времено вработени лица за одржување на хигиена, на кои сите си имаат реони, на никој не му кажал некој од препоставените, надворешни се тие, немаат врска со општинава, како бригадири, да ги наречамм не знам како се водат по работно место. Никој не му рекол чисти повеќе пред Зебра, не чисти пред СП Маркет. Ама самиве луѓе, знаејќи дека на градоначалникот приватниот бизнис му е Зебра, има драстична разлика во хигиена, и службиве, во осветлување во сè меѓу лулашки Зебра и лулашки СП Маркет. И сеа гледаш што ти одговара и нормално го одбираш подоброто.

Учесничка во прошетките за оценување на безбедноста

Во контекст на ова, мораме да истакнеме дека перцепциите и доживувањата на просторот не се одвиваат изолирано туку се креирани и обезбедени од поширока рамка на општествени и политички дискурси. Просторите, нивното дизајнирање и уредување, но и нивната социјална вредност, улога и корист како и перцепциите за истите вклучувајќи ја тука и перцепцијата за безбедноста се класно, родово и етнички одредени (Gottdiener, 1997). Ако се навратиме на она што на почетокот го кажавме за просторот и формирањето на просторот реферирајќи на Low, тогаш во овој контекст општината Центар како централна општина на главниот град на Република Македонија во која се наоѓаат најголем број од трговските центри (акумулација на социјална вредност во капиталистички општества) институции, Парламент и слично истовремено е дизајнирана, но и перцепирана токму низ механизмите на класна, етничка, родово сегрегација. Формирањето на простори претставува симултана практика на сместување или групирање на луѓе и ствари и поврзување на објекти, практика која низ својата синтетизирачка активност не е имуна на родово, класно или расно ексклузија.

Низ оваа анализа преку елаборирање на перцепциите на безбедност секогаш поврзани со оперирањето на наративите за тоа кои луѓе и кои места/простори се опасни го отвораме полето на хиерархизација и социјално структурирање на јавните простори. Тоа се истите тие механизми кои креираат перцепција дека општина Центар е побезбедна затоа што во неа не се забележува големо присуство на тела кои се расно и класно определени преку јавниот поглед (Роми, Албанци, сексуални работнички итн). Присуството на овие тела не е исклучено од севкупната територија на општина Центар. Напротив, тоа е евидентно на конкретни места или локации од оваа општина кои се затскриени, помалку користени и нефреквентни. Во текот на интервјуата и фокус групите токму за овие локации моравме да објаснуваме дека припаѓаат на општина Центар бидејќи многумина не беа свесни за тој факт. Причината повторно лежи во нашите претходни судови и сознанија за тоа кои тела и практики се прифатени и нормални на територии кои ги сметаме за најрепрезентативни за она што се перцепира како општа јавност, граѓанство, народ.

Перцепција на безбедноста во општина Чаир

Перцепциите за безбедноста во оваа општина зависат од тоа дали учесничката во прошетките за оценување на безбедноста има некаква врска со општината (на пример да живее таму) или не. Оние кои не беа од Чаир изразија сомнежи во врска со безбедноста на општината. Учесничките во прошетките за оценување на безбедноста од Чаир ја

оценија општината како многу безбедна, но препознаваат дека тука има помал проток на народ. Тие се свесни за лошиот имиџ кој го ужива оваа општина, особено во контекст на безбедноста, но тоа го поврзуваат со стереотипите и предрасудите кои мнозинството ги има за Албанците. Овие стереотипи креираат предрасуди за териториите во кои живее мнозинско албанско население како небезбедни места и за мажи и за жени кои не се дел од оваа заедница. Одличен пример за ова е нешто што им се случи на нашите истражувачи. За време на теренските истражувања, тие влегле во такси за да одат на фокус група договорена да се одржи во општина Чаир. Таксистот, кога ја слушнал дестинацијата (населба Гази Баба во Чаир) им се свртел на двете истражувачки и им рекол „Што несреќа ве носи таму?“

Во Чаир, учесничките во прошетките за оценување на безбедноста изјавија дека тие лесно би можеле да се снајдат низ просторот, дури и низ местата кои не ги познаваат од порано, што важи за дневните прошетки, но не и за ноќните. Мнозинството од испитаниците идентификуваа места каде напаѓачот може да се скрие и да не биде виден. Тие идентификуваа конкретни места на кои се чувствуваат позагрозени, како што се: темниот дел од паркот во Чаир, на патот кон "Принц" и, исто како во општина Центар, мали улички, темни паркинзи и градилишта, неосветлени делови и несредено зеленило.

Сепак, и покрај посочените проблематични точки, генералната оценка на учесничките е дека општина е безбедно. Исто како и во општина Центар, аспектите кои го поддржуваат ова чувство се осветлувањето, урбанистичкото уредување на јавните простори (широки отворени простори) и фреквенцијата на луѓе. Наспроти тоа, причините поради кои не се чувствуваат безбедно во одредени делови се спротивните: недостатокот на осветлување, несредени урбани простори, ѓубре, несредено зеленило и млади луѓе во групи.

Во тој контекст, учесничките на прошетката укажаа на потребата за подобрувања во уредувањето на јавните простори кои би придонеле да се чувствуваат побезбедно.

Друго важна работа која директно влијае врз безбедноста на жените во општината е начинот на живот кој е прифатен како норма во оваа заедница. Ова беше елаборирано од страна на таксистите од општина Чаир, кои секојдневно комуницираат со жителите од оваа општина. Според нив, жените во оваа општина во главно се движат низ јавните простори во текот на денот. Навечер најчесто не излегуваат, а кога излегуваат одат во други општини, како на пример општина Центар. Според испитаниците, една од можните причини за ова е тоа што не постојат места или простори кои ќе ги анимираат жените.

Просторите кои им се достапни на жените во Чаир се неколкуте пазари во кои има и ресторани („Веро“, „Принц“) со простор за играње за децата. Просторот е организиран на начин кој привлекува семејства, особено оние со мали деца и обично нуди семејно ориентиран активности.

Спротивно на општина Центар каде што аргументиравме дека просторот е замислен како населен и користен од прифатени и нормативни тела кои ја уживаат највисоката позиција во социјалната хиерархизација, општина Чаир иако претставува територија населена со претежно припадници на етничко малцинство (Албанци) таа сепак не се измолкнува на овие стратегии на хиерархизација. Социјалното структурирање на јавните простори во општина Чаир кое ја практикува хиерархијата како форма е силно родово, сексуално и класно условено. Оттаму, јавните простори се така дизајнирани да привлекуваат единствено одреден тип на жени (семејни жени, мажени со деца) кои уживаат висок статус во држави, општества и култури во кои семејствата се највисоко репрезентирани заедници, хетеросексуалноста е единствено признаена како форма на емотивни, сексуални и социјални релации, а жената ужива најголема респектибилност кога е во својата улога на мајка или сопруга.

Општа оценка од прошетките за оценување на безбедноста

Многу е тешко да се поделат и споредат јавните места според нивниот вид и функција (јавни објекти и станбени области, разни јавни простори - паркови, улици, плоштади и сл), бидејќи проценката за нивната безбедност се прави врз основа на аспекти на нивното одржување, како што се осветлувањето, изолацијата, одржувањето, итн. Од друга страна, многу е контрадикторно тоа што дури и во центарот на градот, јавните простори преминуваат од многу безбедни во многу застрашувачки на многу кратки растојанија. Практично е невозможно да се избере континуирана безбедна патека, па жените мора да вртат за да стигнат до нивната цел, што подразбира повеќе време и планирање од нивна страна и ги прави поранливи.

Постои значителна разлика во оценувањето на безбедноста помеѓу дневните и ноќните прошетки. Учесниците се чувствуваат побезбедни во текот на денот и во двете општини. Навечер, тие се чувствуваат најбезбедно ако се наоѓаат во возило. Очекувано, најмалку безбедни се чувствуваат ако се сами или со некој што зависи од нив (дете, постаро лице или лице со хендикеп) и треба да поминат подолго растојание. Лице со хендикеп како придружник се смета за особено небезбедно навечер.

Огромните разлики помеѓу перцепцијата за безбедноста дење и ноќе се должи на тоа што одредени локации во Центар, како што се МТВ и МКЦ, се области кои се неосветлени, изолирани места каде што се нудат комерцијални сексуални услуги. Улицата што води од нив до МОБ, како и целата област околу МОБ е место каде што интензивно се гради и како резултат е неосветлено, запоставено, неодржано, валкано и генерално непривлечно. Сликата е сосема поинаква дење, бидејќи многу јавни институции се наоѓаат во оваа област и има голема фреквенција на луѓе. Во Чаир пак, некои делови од патот, како на пример патот кон пазарот / ресторанот "Принц", се прилично фреквентни, но многу темни, со расфрлан градежен материјал и несредени зелени површини. Пластичарска е многу добро осветлена, но навечер таму поминуваат само автомобили.

МЕСТА И ПРОСТОРИ

Едно од прашањата во анкетата оддржана на самите јавни простори беше дизајнирано да идентификува кој тип на јавни места жените ги сметаат поопасни од другите. Затоа ги прашавме жените да ја оценат веројатноста за тоа дали на било кој начин ќе бидат вознемирувани на различни јавни простори. Врз основа на нивните одговори, можеме да заклучиме дека жените ги сметаат отворените простори за најнебезбедни, а имаат тенденција да ги сметаат познатите и затворени јавни простори (како на пр. нивните автомобили, работни места или училишта) како побезбедни.

Шетање во парк, во природа или по кејот на реката се сметаат за најризични: од испитаничките дури 57% сметаат дека е веројатно на овие места да бидат нападнати или вознемирувани, а повеќе од една третина (38,1%) сметаат дека тоа не само што е веројатно туку е и многу веројатно. Патиштата, улиците и паркинзите исто така се сметаат за небезбедни, па 46,2% од испитаничките сметаат дека е веројатно да бидат нападнати на овие места, а една од четири смета дека тоа е многу веројатно. Пазарите и плоштадите, иако отворени простори, се сметаат за помалку ризични (само една од пет жени смета дека е веројатно да биде вознемирена на овие места) веројатно поради тоа што овие места се пофреквентни. Јавниот превоз и автобуските постојки од друга страна, и покрај фреквенцијата на луѓе кои ги користат, се сметаат за поризични отколку пазарите и плоштадите. Една четвртина од испитаничките (24,9%) се изјаснуваат дека е веројатно да бидат нападнати додека чекаат или додека користат јавен превоз. Нашите испитанички исто така препознаваат веројатност за вознемирување во кафулињата, рестораните и дискотеките, па така 29,9% веруваат дека и на овие простори веројатно би биле вознемирувани. Според нашите испитанички, најбезбедни се просторите кои тие често и редовно ги користат и каде познаваат други луѓе, како што е случај со нивните училишта или работни места. Само една од десет жени смета дека е веројатно да биде подложени на вознемирување и на овие места.

Табела 7. Кога станува збор за јавните места кои би биле небезбедни за жени – оценете ја веројатноста да бидете на каков било начин нападнати на некое од јавните места наведени подолу. На скалило од 1 до 5, каде 1 е воопшто неверојатно, а 5 мошне веројатно.

	Воопшто не е веројатно			Мошне веројатно	
Пат, улица, паркинг	9.4%	18.7%	23.5%	21.8%	24.4%
Јавен превоз/ додека се чека	17.8%	31.6%	22.7%	11.9%	13.0%
На пазар, на плоштад	28.9%	28.0%	19.9%	10.3%	9.2%
Во парк, во природа, покрај река	6.8%	12.6%	20.4%	18.9%	38.1%
Во возило	33.1%	24.5%	17.1%	7.6%	6.7%
На работа	42.5%	25.0%	14.8%	6.4%	3.1%
Во барови, ресторани, дискотеки	27.3%	19.4%	18.9%	16.3%	13.6%
На училиште, на факултет	34.7%	29.0%	19.5%	5.6%	5.5%
Други јавни објекти	25.0%	26.3%	21.3%	10.7%	7.2%
Other (specify)					

Во однос на конкретните урбани елементи кои придонесуваат за општото чувство на небезбедност, мнозинството од испитаничките го идентификуваа лошото осветлување како главна причина за загриженост. Во прилог на ова, една од десет жени изјави дека се чувствуваа небезбедно кога нема продавници или продавачи во областа, една од три се загрижени за недостатокот на видлива и ефикасна полиција и една од пет го идентификуваат општиот недостаток на почит кон жените од страна на дел од мажите како фактор што придонесува за перцепција на (не)безбедност.

Табела 8. Кои фактори придонесуваат да не се чувствуваме безбедно на овој јавен простор?

Слабо осветлување	59.6%
Немање/ недоволно знаци или информации	2.6%
Лошо одржување на јавните места	12.2%
Премногу народ во јавниот превоз/ на автобуските станици	6.7%
Ѓубре и смет	6.4%
Пречки на патот (паркирани возила, жардинерии, други објекти)	6.3%
Нема продавачи или тезги/ луѓе во подрачјето	11.7%
Нема ефективна/ видлива полиција	29.7%
Луѓе кои дилаат или земаат дрога/ пијат алкохол	22.5%
Групи млади луѓе кои се „акаат“ наоколу	27.0%
Нема почит за жените од страна на мажите	21.2%
Улични кучиња	42.0%

Во текот на интервјуата, групните дискусии и прошетките за оценување на безбедноста испитаничките издвоија конкретни места во двете општини кои ги сметаат за помалку безбедни и поретко ги користат. Во продолжение ви ја даваме листата на места кои се перцепирани како небезбедни или помалку безбедни:

Градски парк

Градскиот парк се протега на територијата меѓу две соседни општини – Центар и Карпош, но неговото одржување спаѓа во надлежностите на град Скопје. Паркот не беше детектиран како небезбеден од страна на оние кои го користат исклучиво кога е сезоната за рекреирање (кога времето е топло, а присуството на луѓе е значително), туку од испитаници кои поради работното место или други причини се приморани да го користат секојдневно. Еден од испитаниците работи во објект крај Градскиот парк и тој сподели со нас искуства на свои колешки кои биле нападнати на таа локација во работен ден и денски. Една од колешките решила да пријави во полиција напад кој го доживеала во Градскиот парк и оттаму и` кажале дека на тој простор имаат многу често пријави на насилство врз жени. Еден од новинарите кој беше дел од фокусната група со новинари раскажуваше за овие случки во Градскиот парк од кои некои ги снимиле и ги пуштиле во програма како прилози. Тој изјави дека внимавале да не се открие идентитетот на жртвата.

Паркот околу Природно-математичкиот факултет (ПМФ)

Паркот околу Факултетот за природно-математички науки (ПМФ) во Скопје се наоѓа во Општина Гази Баба. Иако оваа општина не беше во фокусот на нашето истражување, таа е соседна општина на целните општини, а овој парк го вклучуваме поради големиот број на индикатори за недостаток на безбедноста на ова јавно место. Речиси да не постои поголем град во светот во кој нема „ring park“. Во град Скопје, токму паркот околу ПМФ е познат како таков имајќи предвид бројни силувања кои се случиле таму. Паркот се наоѓа на периферијата од урбаното јадро на градот, сокриен е од погледи, слабо е осветлен, а во околината се наоѓаат факултети, чие работно време е ограничено. Овие услови го прават исклучително пригоден за насилство вклучувајќи го насилството врз жени. Во вечерните часови овој парк не го користат многу луѓе, освен студенти и студентки од околните студентски домови или од факултетот кои поради некои причини се задржале во објектот на факултетот. Не постои алтернативен пат кој би бил осветлен и фреквентен, така речи побезбеден кој би можел да се користи како излез од факултетот кон главната улица. Овој парк беше детектиран како небезбеден од голем дел од учесниците во групните дискусии и интервјуираните. Некои од

нив перцепциите ги изградиле од раскажани искуства или од медиумите кои пренесувале за насилствата врз жени на овој простор, други пак перцепцијата ја изградиле врз лично искуство. Една новинарка која беше дел од групната дискусија вели дека живеела во студентскиот дом во близина на овој парк потврдувајќи дека од лично, но и прераскажано искуство верува дека ова е една од најнебезбедните точки на градот. Сексуалните работнички кои беа дел од групната дискусија исто така реферии на овој парк како место на кое тие или нивни колешки доживеале сексуално и физичко насилство. Тие се свесни за ризикот кога клиентот го предложува овој простор, но понекогаш заради заработка мораат да прифатат.

Подвозници

Еден дел од испитаничките ги детектираа подвозниците како најмалку безбедни места за жени. Имајќи предвид дека во Скопје нема многу подвозници тие го посочија единствено оној кај хотелот Континентал (во општина Гази Баба). Сепак, испитаничките кажаа дека никогаш или премногу ретко користеле или во иднина би користеле подвозници. Нивната перцепција можеби е изградена од филмови или од медиумите бидејќи тие ниту искусиле ниту чуле за насилство врз жена во подвозник во Скопје. Сепак тука мора да се има предвид нивното свесно избегнување на овие простори, па со тоа и можноста да се соочат со насилство на такви места. Една испитаничка објасни зошто токму подвозниците ги смета за најмалку ебзбедни. Според неа, овие места се малку фреквентни, скриени од погледот на јавноста и во случај на насилство многу се мали шансите некој да ги види или да ги чуе нивните повици за помош. Испитаничките сметаат дека во урбаното дизајнирање на Скопје не е паметна идеја да се создаваат нови подвозници бидејќи како места перцепирани за небезбедни нема да бидат од корист на луѓето, особено на жените.

Мали и скриени патеки околу кои има дрва и џбунови

Овие патеки дел од испитаниците ги детектираа како небезбедни за жени. Во општина Чаир постојат неколку такви патеки, па таксистите од општина Чаир кои беа дел од групните дискусии раскажаа дека во вечерните часови понекогаш возат жени на многу кратка релација (релација која за исклучително брзо време се поминува и пешки) токму поради тоа што во тие релации се вклучени вакви улички и патеки. Други испитанички велат не ги користат ваквите патеки бидејќи и дење и ноќе на такви места некој може да се скрие во грмушките и да ги нападне.

Паркинзи

Дел од испитаничките го сметаат јавните полузатворени или отворени паркинзи за ризични места. Како причина за ваквата перцепција ја детектираат помалата фреквентност во вечерните часови, стравот од можни грабежи, но некои од испитаничките истакнаа дека за разлика од затворените паркинзи, овие паркинзи немаат сигурносни камери и обезбедување.

Градилишта

Многу од учесниците во прошетките за оценување на безбедноста ги оценија како небезбедни деловите од градот каде што се одвиваат градежни работи. Како причини за тоа тие ги издвоија лошото осветлување на градилиштата во вечерните часови, расфрланите градежни материјали, градежниот отпад и високите огради околу градбата кои ја блокираат видливоста, и фактот што секој може да се сокрие и да ги нападне. Поради проблеми со теренот (дупки, итн), беше оценето дека од овие места е тешко да се избега и дека тука лесно може да се биде одвлечкана до изолираните делови од градилиштата каде што никој не би ги чул повиците за помош.

Кафулиња и дискотеки

Перцепцијата за небезбедност на овие места ја нагласија испитаничките кои се поворасни, кои поретко излегуваат и чии деца многу повеќе ги користат овие јавни простори, така

што стравот за безбедноста не е личен туку насочен кон безбедноста на своите деца. За разлика од нив, келнерките кои беа дел од групната дискусија објаснија дека кафулињата, дискотеките и ноќните клубови се безбедни места за жените затоа што има големо присуство на луѓе, персоналот е секогаш спремен да помогне, а дополнително сите келнерки кажаа дека локалот во кој работат има ангажирано обезбедување кое ја гарантира безбедноста на клиентите, особено клиентките.

Како што видовме погоре, испитаничките во уличните интервјуа исто така немаат тенденција да ги доживуваат овие места како особено ризични. Сепак, публикуваното силување кое што се случи во периодот на спроведување на студијата, и кое започна во ноќен клуб во градскиот парк, покажува дека оваа перцепција за кафулиња и дискотеки како безбедни можеби не е отсликана во реалноста, туку е резултат на тоа што жените не очекуваат нападот да остане незабележан покрај толку многу луѓе, и покрај обезбедувањето на објектот. За жал, ова очекување се покажа како неточно во овој случај, кога една францужинка беше извлечена од ноќен клуб од група на мажи без никој во клубот да реагира на оваа сцена, по што била однесена на паркинг, а потоа во хотелска соба каде што била силувана.

Јавен транспорт

Тука повторно чувствуваме потреба да нагласиме дека истражувањето е спроведено во период на зачестено физичко насилство на етничка основа кое главно се одвиваше во автобусите или автобуските станици. Тоа секако влијае врз одговорите на испитаниците. Еден од новинарите кој беше дел од групната дискусија нагласи дека тепачки во автобуси отсекогаш постоеле. Тие биле на различни основи, а доминирала пресметката меѓу момчиња од различни населби. Новинарот смета дека медиумите при нагласено известување за тепачките врз етничка основа креираат слика дека единствено на оваа основа младите физички се пресметуваат. Токму, преку форсирање на одредени типови на насилство (во случајов насилство врз етничка основа) се минимизираат и игнорираат други форми на насилство вклучувајќи го родовото насилство кое континуирани е присутно токму во автобусите за што сведочат нашите испитанички.

Низ интервјуата и фокусните групи испитаничките ги посочија автобусите како опасни места и места на кои искусиле различни форми на насилство, најчесто несакано сексуално внимание, покажување на гениталии, преблизок контакт, допирање и сл. Дел од испитаничките велат дека автобусите се исто така ризични места поради неможноста брзо да се избега во моментот на напад, односно мора да се чека следната станица на која ќе се отвори вратата од автобусот. Овој тип на насилство, велат испитаничките, може да се случи и дење и ноќе. Денски, автобусите се полни па насилникот има можност да се приближи и да допира барајќи алиби во гужвата и турканиците, а ноќе автобусите се празни и стануваат исто така опасно место на кое насилникот може без посериозни последици да изврши насилство и да избега на следната станица без некој да реагира навреме.

Во двете групни дискусии со такси возачи тие потврдија дека жените побезбедно се чувствуваат во такси отколку во автобус, особено во вечерните часови. Таксистите од едната фокусна група изјавија дека 90% од нивните клиенти се жени, додека пак таксистите од втората фокусна група изјавија дека во вечерните часови 80 до 90% од нивните клиенти се жени. Ова јасно зборува за перцепциите за безбедност на жените во град Скопје, особено поврзани со користењето на јавниот простор и јавниот превоз.

Келнерките кои беа дел од групната дискусија говорейќи за нивната безбедност ја отворија темата на користење на јавниот простор и превоз после работното време во ноќните часови кога треба да се вратат дома. Еден дел од нив имаат обезбеден превоз од нивните газди, но тоа не е официјално регулирано туку зависи од добрата волја на газдите. Останатите велат дека би користеле автобуси, но ноќните линии се поретки па затоа мораат да користат такси кое чини многу повеќе од автобуска карта или да одат пеш или во топлите денови да користат велосипед.

РЕАКЦИИ НА НАСИЛСТВОТО

Низ интервјуата и групните дискусии дел од испитаничките споделија искуства (лични, но и прераскажани од страна пријателки или корисници на услуги) за насилство врз жени кои содржеа во себе различни форми на реакција на насилството од страна на жртвите или потенцијалните жртви. Сепак, мора да се нотира фактот дека во најголем број случаи овие реакции претставуваа механизми на самозаштита и одговор на насилствата без притоа да се користат институционалните механизми. Причината за тоа, според испитаничките, е големата недоверба која тие или нивните корисници на услуги ја негуваат кон институциите на системот. Примарно, оваа недоверба се исчитува во свесното избирање да не се пријавуваат одредени случаи на насилство врз жени на јавен простор.

Ако ги погледнеме одговорите од уличните интервјуа, можеме да видиме дека постојат големи разлики во начинот на кој жените реагираат на насилството, во зависност од тоа дали тие се подложени на малтретирање на улица или на физички напад. Скоро 44,7% не би реагирале воопшто во случај на вербално малтретирање на улица, но една од три (33,5%) се изјасни дека ќе му се спротивстави на сторителот. Околу една од пет жени ќе побара помош од случајни минувачи, а исто толков број ќе пријави во полиција. Од друга страна, во случај на директен физички или сексуален напад, само 1,4% се изјавиле дека не би направиле ништо, а повеќе од половина сметаат дека ќе се соочат со сторителот. Еден загрижувачки резултат што го добивме од ова прашање е дека само половина од испитаничките се изјаснија дека би го пријавиле нападот во полиција, па подоцна во извештајот ќе ги разгледаме искуствата нашите испитанички со полицијата, и зошто мислат дека овие форми на насилство често остануваат непријавени.

Табела 9. Според вас, како би реагирале во случај на ? [можни се повеќе одговори].

	вербален напад на улица?	директен физички или сексуален напад?
Не би реагирала	44.7%	1.4%
Би му се спротивставила	33.5%	57.8%
Би пријавила во полиција или кај позорникарот	21.4%	52.2%
Би побарала помош од минувачите	19.4%	43.0%
Би пријавила на отворена линија или друга слична услуга	5.1%	5.5%
Би го известила семејството и од него би побарала помош	11.0%	20.3%
Би известила пријател(ка) и од неа/ него би побарала помош	4.7%	7.8%
Друго	1.3%	1.3%

Помош и реакција од случајни минувачи е исто така очекувана заштита за некои од испитаничките. Сепак, повеќето од испитаниците во истражувањето кои со нас споделија случаи на насилство (било како жртви било како сведоци), истакнаа дека во вакви случаи ретко случајните минувачи застануваат и ги штитат жените. Во повеќето случаи тоа се такси возачи како сведоци на насилството и обично тие биле единствените кои помогнале. Еден од таксистите од фокус групите рече дека се чувствува како полициски службеник, дури и повеќе од тоа, бидејќи често е на улица и има можност директно да види што се случува. Тие потврдија дека, како сведоци на насилство, секогаш и помагаат на жртвата или пак го одделуваат сторителот од жртвата, за да го прекинат на насилството. Сепак, насилството не го пријавуваат во полиција.

Во уличната анкета, повеќе од половина од испитаничките очекуваат дека сведок на нападот ќе понуди да помогне или да го истера напаѓачот сам, и дополнителни 11,6% сметаат дека

случајниот минувач ќе побара помош. Сепак, и покрај оваа доверба која мнозинството од нашите испитаници ја имаат во сведоците, повеќе од една четвртина од нив се уште верува дека и покрај забележувањето, минувачите не би реагирале во ваква ситуација.

Табела 10. Според вас, која е најчестата реакција на луѓето кои се сведоци на некој од инцидентите наведени погоре

Другите нема да обрнат внимание	7.6%
Ќе забележат но нема да реагираат	26.6%
Би помогнале	50.8%
Ќе повикаат помош	11.6%
Друго	1.0%
Без одговор	2.4%

Новинарите ни раскажаа за случаи кога жртвите на насилство бараат помош од нив, односно од медиумите. Во повеќето случаи, овие жени жртви на насилство ги презеле сите институционални мерки, но чувствуваат дека институциите не успеале да го решат проблемот. Во такви случаи жените се обраќаат на медиумите како последно средство за решавање на нивниот проблем.

Келнерките се согласија меѓу себе дека институциите се последното место каде што би побарале помош. Во случај на насилство врз нив, прво би се обратиле на мажите вработени во кафулињата во кои работат (на шанкерите или нивните претпоставени), а ако тоа не даде никаков резултат, би се јавиле на обезбедувањето на објектот. Тие се јавуваат во полиција само во случаи на „порадикални“ форми на насилство, кога има голема групна тепачки во кафулињата.

Еден интересен пример за конкретна акција како одговор на заканата од насилство врз жените слушнахме во фокус групата со таксистите. Кога ги прашавме за можноста патничките да бидат изложени на насилство од страна на возачите, еден од таксистите ни кажа дека нивната компанија има воспоставено комисија кај која клиентите можат да пријават било какво незадоволство, вклучувајќи го и насилството. Комисијата потоа дејствува понатаму и ги санкционира своите вработени. Во овој случај, насилството се третира од страна на тело формирано од приватна фирма, а не од страна на институциите, но сепак може да биде корисно да се следи работата на оваа Комисија, и ако е успешна, може да се користи како позитивен пример за како приватниот сектор може да преземе активни мерки за решавање на најгорливите општествени проблеми.

Пријавување на насилство врз жените

Низ интервјуата и групните дискусии испитаниците детектираа неколку фактори кои влијаат врз непријавувањето на насилството. Една од причините, како што веќе споменавме, е недовербата која луѓето ја имаат кон институциите. Оваа недоверба е базирана понекогаш на лични искуства, но најчесто на прераскажани или веќе етаблирани мислења и ставови поврзани со неефективноста на овие институции, но и лошиот третман кој некои луѓе го искусуваат во овие простори. Оваа слика за институциите во голема мера зависи од припадноста на маргинализирана група кај жените. Па така, припадничките на маргинализирани групи немаат доверба во институциите на системот, вклучително и полицијата поради страв од лош третман кон нив и изразување на отворени сомнежи кон можноста маргинализирани жени да бидат жртви на насилство. Ова е случај особено кога станува збор за сексуално

насилство врз сексуалните работнички. Многу често пред институциите на системот овој тип на насилство се смета за невозможен врз жени кои нудат комерцијални сексуални услуги. Веќе погоре опишавме за слични искуства на корисничките на дроги.

Во интервјуто со претставнички од Шелтер центарот за жени-жртви на семејно насилство, тие раскажаа дека најмалку имаат пријавено сексуално насилство, додавајќи притоа дека причината за тоа можеби е срамот да се пријави таков вид на насилство. Во неформална дискусија со жените, нашите истражувачки беа изненадени од тоа колку случаи на силување не се пријавуваат од страна на жртвите, само поради стравот дека ќе бидат “обележани” во средината како “оштетени” и дека ќе бидат дополнително дискриминирани по трауматичното искуство.

Нема што да се пријавува силување. Сестра ми беше силувана и пријави. Никој никогаш не беше осуден, а таа не може да се омажи, зошто во заедницата ја викаат “силуваната”

33-годишна жена од Скопје

Исто така,

Јас бев зачудена каква стигма постои и од младите луѓе. Тие кажуваат за некаков случај во Струга, некоја девојка била силувана, ама таа вика нон-стоп носеше мини, провоцираше. И тоа од млади девојки на 18 годишна возраст го слушам ова и не ми се верува. Значи девојкава го пријавила случајов, меѓутоа мислењето на цела незјина заедница е дека она сама си го барала.

Претставничка од СОЖМ

Друга важна причина за непријавување на насилството е неспособноста тоа да се препознае. Според испитаничките, такви форми на неприепознаено насилство се вербално, психичко, па дури и полесни форми на физичко насилство. Се чини дека жените треба да доживеат тешки физички последици за да го пријават насилството. Ова беше илустрирано во изјавата дадена од страна на една од активистките со кои зборувавме:

Треба да ги истепеат пред да го пријават насилството, инаку не го сфаќаат сериозно

Претставничка од Хелсиншкиот комитет

Од една страна дел од испитаничките сметаат дека овие форми на насилство не се перцепирани како насилство туку како непријатна норма, секојдневие со кое се соочуваат жените, а од друга страна пак еден дел од нив сметаат дека нема да бидат сериозно сфатени од полицијата доколку пријават таков тип на насилство.

Низ разговорите со испитаниците кои работат во невладин сектор тие укажаа на фактот дека жртвите почесто пријавуваат насилство во невладините организации отколку во институциите на системот поради недоверба и страв дека ќе бидат третираны презриво и стигматизирачки. Исто така, испитаниците укажаа на еден сериозен проблем кој ги одвраќа жените жртви на насилство тоа да го пријават. Имено, станува збор за немањето системска заштита и помош на жртвите. Најголем дел од испитаничките го повториле истото, односно дека клучното прашање кое една жена која е жртва на насилство ќе си го постави е: “Ќе го пријавам насилството и после што?” Тие стравуваат дека ќе бидат обележани како жртви, ќе бидат изложени на стигма и срам, но и од можна одмазда на насилникот кого го пријавиле.

Во училиштата наставниците се позаинтересирани за сексуалното злоставување на малолетниците, поради подигнатата свест и реакции за таков вид насилство. Меѓутоа, овој

вид насилство не се решава систематски. Се се врти околу “приказни за наставници кои сакаат да пипкаат и допираат девојчиња.” Конкретна формална реакција не постои. Постојат многу причини за тоа, па од една страна е тешко да се разложи негативната колегијална солидарност меѓу наставниците, вработените и возрасните воопшто (инспекторите, вработените во министерството), но од друга страна, лошите искуства со институциите на системот се уште една силна мотивација да не се реагира. Дури и учениците немаат доверба во системот.

Наставникот може да најде врски во Министерство или во Педагошка и случајот ќе го снема.

Психолог која работи со деца и млади

Таа ја истакнува доверба во системот како една од клучните причини за несоодветната реакција на овој вид (и други видови) насилство. Друга важна причина за непријавување на случајот пред институциите на системот, според една од нашите соговорнички, е зачувувањето на угледот на училиштето.

Механизми за самозаштита

Поради погоре опишаната недоверба во институциите на системот и стигмата со која се соочуваат некои жени во тие институции низ интервјуата и групните дискусии со испитаничките добивме богат репертоар на механизми за самозаштита кои жените ги спроведуваат за да обезбедат минимум сигурност додека го користат јавниот простор. Овие механизми во најголем дел го потврдуваат она што погоре го аргументиравме, а се однесува на рестрикцијата на мобилноста на жените или свесното избирање жените да не го користат јавниот простор, особено ноќе или свесно одбирање да го користат јавниот простор единствено во придружба. Така, најголем дел од испитаничките заради своја безбедност избираат кои делови од градот ќе ги користат во кое време од денот и одбираат дали ќе го прават тоа сами или во придружба. Тоа влијае врз мобилноста на жените и нивното право апсолутно да ги користат јавните простори во кое било време и сами.

Покрај самонанесените ограничувања, кои беа најчестиот вид на самозаштита, идентификувавме и други механизми кои жените ги употребуваат кога ги користат јавните простори. На пример, една од жените со кои зборувавме која најпрво ни кажа дека се чувствува многу безбедно во Скопје, потоа ни кажа дека носи нож во чантата во секое време. Дополнителна стратегија за самоодбрана дознавме од возачката од ЈСП. Таа ни кажа дека навиката да снима со камерата од телефонот и помогнала во една конкретна ситуација кога имала сообраќајна несреќа. Кога виделе дека е жена, полициските службеници веднаш ја обвиниле дека го предизвикала сударот. Навиката да снима и помогнала да го добие судскиот случај.

Механизмите за самозаштита се исклучително развиени кај припадничките на маргинализираните групи, веројатно поради фактот што овие жени се најчесто изложени на опасности и насилство. Така, сексуалните работнички имаат свои механизми да препознаат потенцијален насилник меѓу клиентите. Најпрво тие гледаат како се однесува, на кој начин им се обраќа, дали е во алкохолизирана состојба и што е многу важно дали се работи за група на мажи. Во овие случаи најчесто сексуалните работнички се повлекуваат. Понатаму, тие одбегнуваат да носат марами или накит околу врат, особено накит кој е од злато или личи дека е злато поради можноста, при обид да бидат ограбени, да бидат задавени. Стоењето или движењето во група е уште еден механизам на заштита кој им овозможува на девојките да бидат сигурни дека доколку нешто им се случи ќе има кој да повика помош. Активистите за правата на сексуалните работнички им даваат и совет да избегнуваат да носат високи потпетици кои би го отежнале бегањето/трчањето, но поради професијата со која се бават

голем дел од овие девојки сепак се одлучуваат да носат високи потпетици. Како превентива за насилството девојките меѓу себе споделуваат регистарски таблици и описи на клиенти кои се насилни.

Девојките кои користат дроги понекогаш носат заштита со себе. Најчесто одат во група без разлика дали се под терапија или користат дрога затоа што групата им гарантира поголема сигурност. За време на интервјуто со корисничка на дрога која е активист за правата на корисниците, таа ни кажа: „Во нашата заедница [заедницата на кориснички на дроги], можам да забележам дека девојките одат во двојки или во групи, дека се чувствуваат побезбедно во групи, особено ако имаат иста зависност. Но не секогаш е така. Обично кога се свесни за ризикот и кога одат на места каде се плашат“ Во голем број случаи сексуалните работнички имаат свој заштитник/ партнер, а исто и корисничките на дроги многу често одат со својот партнер или другар да земат терапија или да користат дроги.

Луѓето со посебни потреби најчесто се заштитени од нивните семејства, или пак од некој тип на помошник, и не одат никаде без придружба, дури и кога станува збор за возрасни припадници на оваа група кои се можат да прават сами.

Мислам дека им се јавува некаков страв, зошто дел од нив и кога одат на факултет, значи веќе се возрасни луѓе над 20 години, обавезно одат со некоја придружба. Дали тоа ќе биде член на семејството, дали ќе ангажираат некој персонален асистент кој ќе оди со нив, дали од некоја организација бараат човек, одат со некого. Мислам дека тука се јавува страв.

HBO „Отворете ги прозорците“

Во училиштата, како што ни кажа педагогот од Центар, тие се свесни за можното насилство против нивните ученички надвор од училиштата и се обидуваат да ги поврзуваат девојките од истите населби во истите класови, за да можат да доаѓаат и да си одат од школо заедно. Сепак, таа беше резервирана за успешноста на овој механизам, поради тоа што минаната школска година имале случај кога близу до школото покрај банката, маж со нож се заканувал дека ќе го земе ланчето од вратот на една ученичка, и покрај тоа што таа била со две нејзини другарки, а настанот се случил преку ден.

Фреквенцијата со која облеката беше споменувана во интервјуата и фокус групите, како и во уличните интервјуа е загрижувачка. Импликацијата дека облеката на некаков начин поканува насилство и уште пострашно, го оправдува, е уште еден наратив кој истовремено ги ограничува жените и служи како механизам за обвинување на жртвите. Покрај тоа што ги зацврстува стереотипите за жените кои се облекуваат невообичаено, ова е многу проблематично поради тоа што голем број од жените кои учествуваа во студијата се убедени дека ако носат “правилна” облека, ќе бидат поштедени од насилство, што секако не е случај. Дел од пријавите поднесени на платформата Реагирај! совршено го отсликуваат ова, па имавме случаи каде жените кои биле пратени или нападнати чувствуваат потреба да го истакнат фактот дека носеле обична и неразголувачка облека.

Разните механизми за заштита на кои се ослонуваат жените за да не бидат нападнати исто така беа покриени со уличните интервјуа. Околу една од три жени целосно ќе избегне да користи одреден простор или да оди на сокриени места, и еднаков број избегнуваат да излегуваат навечер. Околу половина од испитаничките избегнуваат сретнување на погледи, а третина постојано се вратат зад себе и ја скенираат околината. Една од четири испитанички ќе се преправа дека зборува на телефон за да го намали ризикот од насилство, и 15% ќе се преправаат дека се во врска. Покрај ова, една од пет жени се изјаснила дека избегнува да носи одреден вид на облека како форма на заштита од можни напади.

Табела 11. Дали некогаш сте направиле некоја од работите наведени подолу од страв да не стапите во интеракција со непознати на јавни места/ или со цел да го намалите ризикот од тоа да бидете жртва на насилство на јавно место? (можни се повеќе одговори):

	Никогаш	Многу ретко (само неколку пати)	Често (секоја недела или месец)	Секогаш	Без одговор
Вежбате во затворен простор наместо надвор	66.8%	15.4%	5.1%	2.7%	10.0%
Си носите куче	76.8%	7.3%	3.6%	2.1%	10.3%
Зборувате на мобилен	34.3%	30.6%	20.7%	5.6%	8.9%
Се преправате дека сте во врска	52.2%	19.4%	11.9%	3.9%	12.6%
Одите на курсеви за самоодбрана	77.5%	6.8%	2.2%	1.7%	11.8%
Постојано гледате околу себе и се вртите	23.1%	35.0%	22.1%	12.2%	7.6%
Избегнувате контакт со очи	19.3%	22.1%	25.4%	24.9%	8.3%
Преминувате улица или менувате насока на движење	14.6%	34.1%	24.4%	20.4%	6.4%
Носите работи за самозаштита (спреј и сл.)	66.9%	15.4%	4.5%	3.5%	9.8%
Одите во друга населба/ маало	61.1%	17.6%	8.0%	1.2%	12.2%
Менувате работно место поради тоа што со вас работи насилник	76.0%	6.4%	3.7%	2.2%	11.7%
Избегнувате јавен превоз	56.9%	24.4%	6.7%	1.5%	10.5%
Во целост избегнувате одредени јавни места	36.3%	31.1%	13.9%	9.4%	9.4%
Избегнувате да излегувате сами во секое време од денот	54.3%	22.8%	9.2%	2.6%	11.0%
Избегнувате да излегувате сами откако ќе се стемни	32.2%	30.8%	16.8%	11.4%	8.7%
Избегнувате да одите на несигурни места	30.7%	28.6%	19.6%	12.7%	8.3%
Не носите одредена облека	42.6%	25.7%	12.8%	9.9%	9.0%
Не, не правам ништо	40.8%	9.0%	4.4%	7.4%	38.3%
Друго					

- „Ако си облечена провокативно, нормално дека ќе ти зборат машки“;
- „Гледам да не сум изазовно облечена да не би привлела нечие внимание“;
- „Се пазам од сексуални мањаци“
- „Се што може да се случи ќе се случи ако си добро заштитен, никогаш ништо не се знае.“

Институционална заштита

АСпоред испитаниците, институционалната заштита многу малку се користи или најчесто свесно се одбегнува според испитаничките исклучувајќи ја оттука полицијата кај која првично се реагира во случаи на насилство. Во најголем дел, случаи на семејно насилство се предочуваат и пријавуваат пред надлежните институции и НВО-и. Во интервјуто со вработените од Шелтер центарот за жени жртви на семејно насилство, тие укажаа на фактот дека тие во случаи на пријавено насилство од нивните клиентки реагираат до центрите за социјална работа и полицијата. Сепак, тие се оние кои на жртвите им ги изнесуваат сите можности за поддршка на жртвите кои во Центрите за социјална работа не секогаш и не во целост им ги презентираат. Исто така Центрите за социјална работа ги препраќаат жртвите до Шелтер центарот за тие да им помогнат во поднесувањето на барање за времени мерки. Причините за тоа понекогаш се во тоа што Центрите за социјална работа имаат навистина широки ингеренции и се премногу оптоварени па не останува доволно време и енергија да се посветат на секој случај исцрпно и со индивидуален пристап. Во интервјуто со претставничките од организацијата НВО „Отворете ги прозорците“ тие укажаа на фактот дека нив им е многу полесно да комуницираат со невладиниот сектор отколку лице со хендикеп да упатат во релевантна институција на системот. Од друга страна пак, дел од експертките со кои разговаравме посочија дека Центрите за социјална работа имаат за цел да го чуваат, односно оддржуваат семејството што претставува проблем кај жени кои се жртви на семејно насилство, а кои поради процедурални олеснувања водат бракоразводна постапка во граѓанско право каде помирувањето е задолжително.

Во овој контекст, дел од соговорничките ја истакнаа институционалната дискриминација кон маргинализираните жени – жртви на семејно насилство. Дobar пример за ова е одбивањето на жени помлади од 18 години во шелтер центрите, што е проблематично за младите Ромки кои често влегуваат во брак малолетни и иако можат да бидат жртви на семејно насилство, не можат да добијат помош. Сепак, соговорничките истакнаа дека центрите се преполни и немаат капацитет да примат нови жени. Предизвикот тука е дека шелтер центрите се малку и работат со ограничени капацитети.

Здравствените институции се исто така важна алка во реакцијата на насилството врз жените. Кај жртвите на семејно насилство, според испитаничката која работи во Шелтер центарот за жени-жртви на семејно насилство, токму здравствените институции најмалку придонесуваат во отворање на патот за институционално решавање на проблемот. Испитаничка нагласи дека здравствените институции при контакт со пациентка која е жртва на семејно насилство имаат обврска да го документираат насилството утврдено преку заеднички протокол за процедури во институциите. Меѓутоа, оваа обврска не е почитувана од страна на лекарите, најверојатно поради тоа што не е уредена со закон и тие немаат реперкусии за непостапување. Според протоколот, луѓето од здравствените организации имаат обврска да ја информираат полицијата за случаи на семејно насилство кои тие медицински ги третираат. Ова е особено важно затоа што ако после извршено семејно насилство врз жена се оди со кривична пријава, тогаш потврдата од лекар е исклучително важна за докажување на насилството.

Во однос на институционалниот одговор во случаи на силување, активистките од ХОПС ја истакнаат важната улога која ја имаат здравствените институции во институционалното решавање на ваквите случаи. Коалицијата „Сексуални и здравствени права на маргинализираните заедници“ заедно со ХОПС организирале семинар за лекарите на кој тие одлучиле дека во случаи на силување тие сериозно ќе постапуваат, наместо да се препраќаат жртвите во институтот за судска медицина. Сепак, тоа не станало случај во пракса. Причината за тоа, сметаат испитаничките, особено во случаи на силувања и физичко насилство врз жени каде што постојат видливи траги на насилство, е тоа што тие не сакаат понатаму да

бидат вклучени и инволвирани во постапката (пред суд, полиција и сл) каде што ќе треба да сведочат.

Уште еден голем предизвик со кој се соочуваат жртвите на насилство е недоволната соработка на полицијата со другите релевантни институции што е од особена важност за жртвите. Голем дел од испитаниците сметаат дека институциите само ја префрлаат одговорноста од една на друга. Овој аспект ќе биде разгледан во продолжение, во делот кој се однесува на полицијата и нејзината улога во реакцијата и заштитата на жените од насилство.

Полиција

Член 3 од Законот за полиција (2006) јасно ја прифаќа главната улога на полицијата да ги штити и почитува човековите права загарантирани не само во меѓународното законодавство, туку и во ратификуваните меѓународни договори, покрај улогата да го одржуваат јавниот ред и мир во општеството. За да подобро разбереме зошто насилството врз жените често не се пријавува во полиција, ги прашавме испитаничките да споделат свои искуства, или искуства на некоја жена што ја познаваат, при пријавувањето на инцидент во полиција. Само 102 или 13,1% од испитаничките кажаа дека знаат некоја жена што имала искуство со полицијата после напад.

Табела 12. Дали знаете жена која пријавила инцидент во полицијата?

	Број на испитанички	%
Не	678	86.9%
Да	102	13.1%

Најголемиот дел од инцидентите за кои ни раскажаа испитаничките беа физички по природа. Една петина од пријавите (21,5%) биле поднесени по насилен физички напад, 15,6% по поблага форма на физички напад (допирање) и 8,8% по сексуален напад.

Табела 13. За каков инцидент станува збор?

	Број на испитанички	%
Вербален (дофрлања, свркања, понижување и сл.)	5	5%
Физички (допирање и сл.)	16	15.6%
Визуелен (зјапање, свркање, пазачи и сл.)	5	5%
Манијачење	17	16.6%
Насилен физички напад (туркање, притискање, шамарање, влечење или фрлање предмети врз неа)	22	21.5%
Закана до неа лично или до некој нејзин близок?	14	13.7%
Сексуален напад	9	8.8%
Друго (наведи)		
Без одговор	10	9.8%

Испитаничките потоа беа прашани за реакцијата на полицијата на пријавеното насилство. Во најголемиот дел од случаите, полицијата го евидентирала инцидентот (20,5%). Само 6 пријави резултирале со истрага и 8 со апсење на напаѓачот. Се чини дека во многу случаи реакцијата на полицијата била несоодветна, па ако ги погледнеме првите три реакции дадени во табелата подолу (обвинување на жртвата, минимизирање на инцидентот, или недостаток на акција), можеме да заклучиме дека мнозинството од инцидентите не го добиле потребното внимание.

Табела 14. Кој беше нивниот одговор?

	Број на испитанички	%
Ја обвинија неа за инцидентот	8	7.8%
Го минимизираа/ го направија вообичаен	11	10.7%
Не направија ништо	10	9.8%
Го евидентираа инцидентот	21	20.5%
Го истражија инцидентот	6	5.8%
Го фатија сторителот	8	7.8%

Врз основа на одговорите на претходното прашање, не зачудува тоа што најголемиот дел од жртвите не биле задоволни со начинот на кој полицијата го водеа нивниот случај. Само 1.9% рекоа дека жртвата била многу задоволна со тоа како се одвивал нејзиниот случај, и повеќе од една третина (36,1%) или биле незадоволни, или многу незадоволни со водењето на нивниот случај.

Табела 15. Колку беше задоволна со начинот на кој полицијата постапила со нејзиниот случај?

	Број на испитанички	%
Многу задоволна	2	1.9%
Задоволна	14	13.7%
Незадоволна	22	21.5%
Многу незадоволна	16	15.6%
Не знам, не се сеќавам	4	3.9%
Одбива да одговори, без одговор	28	27%

Конечно, ги прашавме испитаничките за нивното мислење за тоа зошто многу жени не го пријавуваат насилството во полиција. По одговорите на другите прашања во овој дел, не изненадува тоа што околу третина од испитаничките (33,8%) сметаат дека полицијата не може никако да им помогне, или пак што еднаков број (33,9%) сметаат дека жените се плашат да одат во полиција. Она што беше препознаено од страна на повеќе од половина од нашите испитанички е дека причината за непријавувањето е во тоа што жените се срамот или пак се плашат дека луѓето ќе ги судат нив или нивните семејства. Ова укажува на тоа дека иако може многу да се направи за да се сензибилизира полицијата да одговори на случаи на насилство против жените, често она што го спречува пријавувањето е неоснованото чувство на срам кое не е ретко меѓу жртвите на родово-базирано насилство.

Табела 16. Многу жени не ги пријавуваат случаите на насилство во полиција. Според вас, кои се причините за тоа?

Премногу е засрамена или исплашена дека луѓето ќе и извадат муабети неа и на семејството	53.3%
Не било толку сериозно за да го пријави	9.9%
Исплашена да оди во полиција	33.9%
Не мисли дека полицијата ќе направи нешто	33.8%
Нема да и веруваат/ ќе ја обвинуваат жртвата	9.6%
Постапката е премногу комплицирана	8.6%
Не сака сторителот да биде уапсен/ да си има проблеми со полицијата	2.8%
Пријавила кај некој друг (наведи)	0.3%
Друго (наведи)	
Не е применливо – мислам дека сите инциденти се пријавуваат	2.4%
Не знам	9.9%
Одби да одговори	0.8%

За најголем дел од испитаниците и испитаничките полицијата е клучниот фактор во институционалниот одговор на насилството врз жени. Низ интервјуата и фокусните групи, испитаниците особено ја потенцираа полицијата како најпрепознаена институција во заштитата од насилство и ги споделуваа своите искуства и перцепции поврзани со работата на полицијата во случаи на насилство врз жени на јавен простор. Постоенето на недоверба за која говоревме погоре во делот за пријавување на насилството е сериозна причина за некористење на овој орган во случаите на насилство. Оваа недоверба, како што веќе потенциравме, е најизразена кај припадничките на маргинализираните групи.

Покрај причините кои ги набројавме, во овој дел вреди и да се спомене непостапувањето на полицијата во случаи на насилство врз маргинализираните жени (особено сексуалните работнички, корисничките на дроги и ромките) во пријавени случаи кои изобилувале со докази како запишан регистарски број на возилото на насилникот, детален опис на автомобилот и насилникот и слично. Во групната дискусија со претставничките од НВО ХОПС тие раскажаа за еден случај на насилство врз сексуална работничка, теренската работничка и социјалната работничка кога биле на работа на терен на отворената сцена каде што се нудат комерцијални сексуални услуги. Тие биле жртви на напад на 5 алкохолизирани машини лица кои биле во автомобил и кои најпрво ги нападнале втурнувајќи го автомобилот во нив. Потоа, двајца од нив излегле од автомобилот и физички ги нападнале при што теренската работничка се здобила со удар. Двете жени успеале да останат прибрани и свесни во оваа ситуација и веднаш го запишале регистарскиот број на автомобилот, деталниот изглед и марка на автомобилот, облеката и изгледот на напаѓачите и отишле во полиција да го пријават случајот. Случајот добил потценувачки однос и однос кој бил несериозен и полн со исмевање, бидејќи девојката која била со нив била препознаена од полицајците како сексуална работничка, смета испитаничката. Таа нагласи дека за сексуалната работничка пријавувањето во полиција претставувало дополнителна траума после нападот на кој била жртва. И покрај сите информации кои овие жени им ги пружиле на полицијата, и покрај присуството на сведоци кои биле на местото коде што биле нападнати во исто време случајот се` уште не е решен..

Во интервјуата и групните дискусии сепак слушнавме и позитивни примери на постапување на полицијата. Еден таков случај раскажа претставничката од Антико. Овој случај дава вистинска контрастежа на претходниот и покрај позитивниот пристап на полицијата отвора дилеми околу нееднаквиот третман на полицијата и дискриминацијата и стигмата со која се соочуваат некои жени во оваа институција. Имено, испитаничката раскажа дека во нејзината канцеларија дошле мајка и ќерка кои побарале помош од оваа невладина организација бидејќи девојчето било нападно кога се враќало од училиште кое се наоѓа во општина Чаир од страна на маж кој сакал да ја грабне пикајќи ја во својот автомобил. Жртвата и нејзината мајка биле придружувани од тимот на оваа организација до полиција и таму бил пријавен случајот. Во овој случај полицијата постапила позитивно и свесно за постоење на ризик за повторување на нападот му било обезбедено на девојчето едномесечна полициска придружба до училиште и назад. Ова укажува на фактот дека полицијата може да ги решава долгорочно случаите и да ги нуди своите услуги на девојки и жени кои се или се чувствуваат загрозувано да го користат јавниот простор вклучувајќи го тука и училиштето. Сепак, и во овој случај пријавувањето од страна на жртвата било во невладина организација наместо во полиција.

Искуството и знаењето на истражувачкиот тим кој работеше на оваа студија укажува на тоа дека НВО играат важна улога во разрешувањето на случаите на насилство врз жените. Причината за ова е во тоа што се по родово сензитивни во работата со жртвите, имаат поставено системи на соработка со клучните институции (Центрите за социјална работа, полицијата, зддравствените работници, судовите) и можат да ги водат жените низ системот за да им обезбедат правна заштита.

Новинарите кои беа дел од групната дискусија кои во своето работно секојдневие во голема мера соработуваат токму со Министерството за внатрешни работи сметаат дека насилството врз жени на јавен простор не се пријавува во полицијата поради недовербата која постои кон оваа институција. Друга причина која тие ја посочија за важна е лошиот однос на полицијата кон граѓаните, однос кој е нељубезен и кој не дава чувство кај жртвите дека полицијата се грижи за нив. Следна причина која новинарите ја нотираа е непостоењето на дискреција. Тие сметаат дека во Скопје, но особено во помалите места кадешто полицијата ги знае сите жени, насилството нема да се пријави бидејќи полицајците ги прераскажувале информациите на сограѓаните, па така постои реален ризик деталите околу случајот и статусот на жртва брзо да се расчуе низ местото на живеење. Дел од испитаничките рекоа дека токму поради оваа причина и во случај кога тие би биле жртва на насилство не би пријавиле во полиција. Новинарите сметаат дека лошиот имиџ кој го ужива полицијата е креиран и одржуван од страна на одредени непрофесионални полицајци, но сепак тие истакнуваат дека во полицијата има многу полицајци кои се вистински професионалци и кои секојдневно треба да се борат со постојаните стереотипи и ставови на граѓаните за полицијата.

Возачите од ЈСП исто така изразија незадоволство од работата на полицијата. Тие се согласија меѓу себе дека полицијата не е заинтересирана да ги решава проблемите. Еден од возачите посочи дека лично фатил двајца крадци како крадат од патниците и дека им ги предал на полицијата, но тие не биле уапсени. Возачката од ЈСП сподели неколку примери. Во едниот, кога некој патник не сакал да плати карта за возење, таа му пристапила на полицаец кој бил на должност за помош, но тој и рекол “Што е работава? Ајде сега, само 35 денари се. Пушти го.”

Контролорите не информираа дека се случиле преговори за зголемување на бројот на полицајци кои ќе патролираат по автобусите, и дека дури и ЈСП понудиле дополнителни средства за да се покријат платите на полицајците. Меѓутоа, според изјавите на учесниците во оваа фокус група, полицијата нема доволно човечки ресурси за да одговори на овој предлог.

Уште една голема пречка во реакцијата на полицијата на насилството врз жени на јавен простор се стереотипите и предрасудите за мажите и жените, како и културата и традицијата на родова нееднаквост и доминацијата на машиот поглед и авторитет. Една од претставничките на ХОПС раскажа дека во разговор со началник од полиција тој и` рекол дека мора да ги штити мажите бидејќи „утре на секоја жена може да и` текне да си го пријави мажот или дечкото за насилство“. Во уште еден случај кој таа го сподели, претставничките од ХОПС заедно со сексуална работничка се обиделе да пријават случај на силување во полиција. Во текот на целиот разговор со полицаецот тој постојано на жртвата и` давал до знаење дека за лажна пријава се одговара кривично. На крајот девојката се откажала од пријавување на случајот бидејќи се уплашила дека ќе добие кривична пријавала бидејќи не можела да обезбеди докази.

Во рамки на патријархални општества, општества кои многу добро ги познаваат и оперираат со сексизми и во кои жената е сексуален објект чија цел е да ги задоволи желбите на машиот субјект тешко е да се говори за институција, па дури и институција како што е полицијата која не е продукт на патријархатот и која нема да ги одржува овие системи дури и на професионално поле. Овој авторитет на машиот поглед за кој зборуваме, мора да го дистанцираме од мажите или група мажи, односно да не го поврзуваме со одредена група на мажи кои го спроведуваат истиот субординирајќи ги жените во општеството. Напротив, машиот поглед претставува начин на гледање, разбирање и доживување на светот, себеси и општеството и тој е системски во културата и општеството, а неговите механизми се исчитуваат истовремено и кај мажите и кај жените. Во групната дискусија со новинарите, но и со другите испитаници и испитанички овие наративи стануваа навистина очигледни кога тие

се обидуваа тематизирајќи го насилството врз жени на јавен простор да ги истакнуваат оние случаи кои се процентуално малцинство на злоупотреба на закони и лажно пријавување на насилство од страна на жени или да го истакнуваат изгледот и облеката на жените како причина, предизвикување и вина за насилството врз нив.

Конечно, она што беше најмногу потенцирано од страна на испитаничките во контекст на одговорот на насилството, беше прашањето што ќе се случи понатаму откако насилството ќе се пријави. Немајќи одговор на ова прашање, жртвите често се откажуваат од пријавување на случаи на насилство. Оние кои сепак решаваат да го пријават се соочуваат со празнината на она што тие го дефинираа како „понатаму“, односно отсуство на системска заштита, рехабилитација, ресоцијализација и помош на жените жртви на насилство. Низ случаите кои ни беа раскажани, најголем проблем во овој дел претставува несоработката или исклучително слабата соработка на полицијата со другите релевантни институции на системот во комплетно решавање на случаи на насилство врз жени. Кога говориме за комплетно решавање на случаите на насилство не мислиме единствено на пронаоѓање и казнување на сторителите на насилството, туку и на помош и заштита на жртвата за понатаму таа да може без страв и стигма да продолжи со својот живот. Оваа социјална, медицинска и етичка компонента полицијата не може да ја пружи на жртвата самостојно и затоа има потреба таа да соработува со други релевантни институции кои нудат такви услуги на граѓаните. За жал, речиси во сите случаи кои беа споделени со нас отсуствуваше овој вид на меѓуинституционална соработка кое најмногу влијае токму врз жртвите или потенцијалните жртви. Во споделените случаи од испитаниците полицијата дури и во случаи кога реагира после пријавено насилство таа не ја спроведува жртвата во релевантните институции, не ја придружува во здравствените институции каде се вади лекарска потврда, а многу ретко им ја објаснува целокупната процедура која е потребна во понатамошното процесирање на случајот на насилство. Многу од испитаниците, споделија дека оваа процедура ја доживуваат како бирократски лавиринт во кој жртвите тешко се снаоѓаат и кој е речиси невозможен за изодување, па тоа влијае врз демотивирање на жртвите случаите на насилство да ги процесираат докрај. Најголем дел од нив се согласија дека доколку добиваат јасни информации од полицијата и доколку таа ги придружува во релевантните институции тие овој пат полесно и поедноставно би го изоделе.

ГЛАВНИ НАОДИ, ЗАКЛУЧОЦИ И ПРЕПОРАКИ

Насилството врз жените е континуум на акти кои ги прекршуваат основните човекови права на жените. Тоа подразбира физичко, психичко и сексуално повредување кое е насочено против жените само поради нивниот род. Во оваа студија се обидовме да дадеме увид во состојбата со родовото насилство врз жените на јавните простори во Скопје. Студијата ги разгледува степенот и различните димензии на насилството врз жените во јавните простори, првенствено со фокус на перцепциите на жените за безбедноста и влијанието што тоа ги има врз нивните животи, како и видовите на насилство со кои се соочуваат и стратегиите што им се на располагање за да се справат со насилството. Ги разгледувавме искуствата на жените во градот Скопје во целина, но исто така направивме и длабинска анализа на две општини, Центар и Чаир, со што беше овозможена споредба врз основа на неколку социо-економски индикатори.

Главни наоди

- Република Македонија генерално се смета за безбедна земја во однос на општите стапки на насилство. Насилството на јавните простори главно подразбира напади, злоупотреба и присилно однесување и учество во и/или поттикнување тепачки на јавни простори. Сите овие инциденти (освен вториот) покажуваат постојан пораст во изминатите години, и покрај тоа што општиот тренд на прекршоци од областа на нарушување на јавниот ред и мир се намалува. Пријавените кривични дела (тешки телесни повреди, загрозување со опасно оружје за време на тепачка, киднапирање, силување, сексуална експлоатација на неспособно лице и обљуба на малолетни лица) покажуваат постојан пораст, со благ пад во периодот меѓу 2007-2010 година. Сепак, сите овие бројки се однесуваат на пријавени кривични дела. Како што покажа нашата студија, постои тенденција за непријавување во случаи на насилство врз жените, со што се оневозможува проценувањето на точниот број случаи на насилство против жените. Дополнителна пречка е недостатокот на систематско собирање на податоци за насилство врз жените на јавните простори во Македонија.
- Студијата покажува дека ниската јавна свест и разбирање на овој проблем не соодветствуваат со реалната распространетост на насилството врз жените. Во слични ситуации, подобрувањето на јавната свест за семејното насилство и сексуалната злоупотреба на децата го зголеми бројот на пријавени случаи. Според тоа, може да се забележи поврзаноста помеѓу подигањето на јавната свест и зголемувањето на подготвеноста да се пријави насилството. Насилни акти против жените и девојките во јавни простори (особено силување) се уште ретко се пријавуваат. Оттука, медиумите играат важна улога во подигање на јавната свест. Одлуката да се објавуваат само најстрашните и скандалозни случаи на сензационалистички начин дава искривена слика за вистинските причини зад насилството и ги зајакнува стереотипите за жените во општеството со тоа што ги објективизира и деградира, и со тоа ги нормализира различните форми на насилство.
- Како резултат на притисокот од страна на организациите за унапредување на правата на жените, како и од страна на меѓународната заедница, политичката посветеност за справување со родовата еднаквост и насилството врз жените е зголемен во изминатата деценија во Македонија. Сепак, овие напори во главно имаа ефект врз законската рамка за семејно насилство, што доведе до тоа кривичните дела извршени како семејно насилство да резултираат со повисоки правни последици (казни) за сторителот. Родовото насилство не е препознаено како посебен вид на насилство во македонското законодавство и оттаму нема конкретни реперкусии. Прашањето за безбедноста во јавните простори за мажите и за жените не се земаат предвид во законите за урбано и просторно планирање, а законите кои го регулираат јавниот ред и мир иако содржат конкретни казни за различни видови на прекршоци, сепак тоа го прават без земање предвид на причините и нивните последици. Кога станува збор за насилство врз жените кое се случува во заедницата, се уште има области кои не се опфатени, како и слабости и пропусти во системот за поддршка. Ова прашање сè уште не е дел од јавната дебата за родово насилство во земјата.

- Првичната проценка на перцепцијата на жените за безбедноста покажува дека жените ги сметаат јавните простори во Скопје за прилично безбедни. Сепак, истражувањето покажува дека повеќе од една третина од испитаничките секогаш или понекогаш се плашат да излезат сами во текот на денот и речиси 60% изјавиле дека се плашат да излезат сами ноќе. Прошетките за оценување на безбедноста, како и дополнителната анализа, покажаа дека позитивната проценка за безбедноста на јавните места се однесува само на оние јавни места кои жените веќе ги користат, т.е. оние места во кои се чувствуваат доволно безбедно да ги користат.
- Жените го препознаваат родот како фактор во нивната перцепција за безбедноста. Во оценувањето на факторите кои придонесуваат за нивното општо чувство на безбедност, жените сметаат дека "да се биде жена" (38,5%) и "да се биде сама" (35,9%) се најважните причини за насилството, а дополнителна четвртина од испитаничките сметаат дека "носење на одредена облека" е исто така причина за насилство.
- И покрај општо чувство на безбедност, жените имаат тенденција да го избегнуваат користењето на одредени јавни простори: повеќе од една третина од испитаничките (36,6%) понекогаш или секогаш се плашат да излезат сами, дури и во текот на денот. Една од две жени (54,2%) се плаши да оди во одредени населби или да оди по одредени улици, а нешто помалку од половина (45,3%) од испитаничките се плашат да користат слабо посетени јавни места.
- Стравот поврзан со излегување надвор во различни контексти е веројатно рефлектиран во реалната употреба на јавните места од страна на жените. Само 16,3% од анкетираниите жени изјавиле дека излегуваат сами секој ден. Една од десет жени воопшто не излегла сама во изминатиот месец, а повеќе од една третина од нашите испитанички (36,9%) излегле сами само неколку пати.
- Физичкиот изглед на урбаната средина влијае врз перцепцијата на безбедност кај жените, така што одржувани, широки, добро осветлени урбани простори помагаат во тоа жените да се чувствуваат побезбедни. Покрај тоа, чувството на безбедност е поголемо во текот на денот во споредба со ноќе. Ова пак влијае врз нивната мобилност, со тоа што поставува одредени ограничувања за тоа кога, како и кои јавни простори ќе ги користат.
- Во двете општини местата преминуваат од многу безбедни во многу застрашувачки на многу кратко растојание. Многу е тешко да се оди по континуирано безбеден пат, па наместо тоа, жените мораат да користат алтернативни рути за да стигнат до нивната дестинација, што бара повеќе време и планирање од нивна страна, и што ги прави поранливи.
- Стравот од потенцијално вознемирување значително ја органичува слободата на движење на жените. Овој страв е генериран од контекстот, сензационалистичкото известување за брутални случаи на насилство од страна на медиумите, лични искуства со насилни напади и општото чувство на ранливост.
- Заканата од насилство се обликува преку наративите кои утврдуваат што е закана, а што не е, и кои се и кои не се предмети на страв. Во таа смисла, пристапот до јавните простори за жените е ограничен поради ширењето на наративите дека тие се повеќе ранливи. Оперирањето на наративите за тоа кој и што е закана влијае врз перцепциите на жените за нивната безбедност. Таквите наративи се оформени преку тоа кој го користи јавниот простор (на пример корисници на дрога), како и видот на активностите / дејностите што се одвиваат во конкретниот простор (на пример, давање на комерцијални сексуални услуги).
- Наративите за женската ранливост, како и перцепциите за безбедноста на жените во јавните простори играат клучна улога во свесното и несвесното ограничување на мобилноста, вклучувајќи го и правото на апсолутно користење на јавните простори од страна на жените. Така, женските реакции на насилството во јавните простори се ограничена мобилност (ограничена на места / простори во кои се чувствуваат безбедно) како еден од главните механизми за самоодбрана, кои тие ги комбинираат со разни други.
- Жените на јавните простори во Скопје се соочуваат со различни форми на родово насилство: безобразни коментари, непосакувано сексуално внимание, зјапање, свиркање,

допирање, штипење, физичко насилство, сексуално насилство, малтретирање, силување, итн. Некои жени јасно го препознаваат насилството во сите негови форми, додека други не го препознаваат, а понекогаш дури и го оправдуваат (однесување, изглед или облека кои, според нив, провоцираат насилство). Со тоа што редовно се предмет на најчестите форми на родово насилство (како што е зјапање, свиркање, сексуални коментари), многу жени едноставно го прифатиле овој вид на насилство како неизбежен дел користењето на јавните места.

- Жените ги сметаат отворените простори за најнебезбедни, а имаат тенденција како побезбедни да ги гледаат познатите места и затворените јавни простори, како што се нивните автомобили, работни места или училишта. Така, следните простори во градот беа оценети како помалку безбедни: паркови, подвозници, мали и скриени патеки, паркиралишта, градежни локации, кафулиња и дискотеки, и јавниот превоз.
- Вербалното насилство ретко се препознава како родово базирано од страна на жените во македонското општество. Тоа е прифатено како еден вид фреквентно непријатно однесување, кое се игнорира или чија важност се сведува на однесување на одредени поединци наместо како форма на структурна машка доминација.
- Денес е општо прифатено дека родовото насилство е манифестација на нееднакви односи на моќ помеѓу мажите и жените и обид да се зачува подредената положба на жените во општеството. Сепак, ставовите и убедувањата кои преовладуваат во општеството го презентираат насилството врз жените како неважно, или уште полошо, како нешто што самите жени го поттикнуваат, па оттука и причината зошто некои форми на насилство се толерирани и ретко санкционирани. Институциите во Македонија (како што се болници, училишта, полицијата) често не го препознаваат насилството и на тој начин придонесуваат за одржувањето на овој систем на нееднаквост преку вербално насилство, исклученост и дискриминација кои се случуваат во неговите рамки и не се санкционирани од страна на системот.
- Родовото насилство меѓу учениците и средношколците е широко распространето. За овој проблем се дискутира и тој делумно се решава во основните училишта, а помалку во средните училишта. Поголемиот дел од наставниците, управителите и учениците не ги препознаваат специфичните и различни форми на насилство (на пример, силеџство). Наставниците и управата се заинтересирани за одржување на угледот на училиштето, па ја минимизираат важноста на насилни инциденти за да го избегнат окото на јавноста. Многу е проблематично тоа што вработените во училиштата не успеваат да ги препознаат причините за насилството како нешто што има корен во нивната средина, па сметаат дека насилството е резултат на негативното влијание од "надвор".
- Насилството на работното место во Македонија е поврзано со општите социо-економски услови. Вработувањето на жените во неформалниот сектор, или во голем број на ниско платени работни места, ги изложува на насилство. Можности за санкционирање на мобингот од неодамна се воведени во законодавството. Психолошката агресија, заканите и навредите на работа се уште главно се сметаат како (нарушени) лични односи помеѓу колегите и претпоставените, со што не се препознава општествениот и политичкиот контекст на работните односи, кои не се имуни на негативните стереотипи, сексизмот и родовата борба за надмоќ.
- Родовото насилство меѓу младите се јавува во форма на партнерско насилство, со тоа што девојките не разликуваат помеѓу љубов и љубомора, што ја ограничува нивната мобилност и слобода да комуницираат со нивните врстници на начини кои ги сметаат за адекватни. Како резултат на тоа, девојките имаат потешкотии да препознаат силување, бидејќи го поврзуваат со идејата за напад од страна на непознат човек наспроти психолошка принуда и уцена од страна на интимниот партнер или луѓе кои ги познаваат.
- Сексуалните работнички, корисничките на дрога, жените со попречувања и жените од малцинствата се во групата жени кои особено ги погодува насилството. Кај нив е поголема веројатноста да бидат жртви на насилство поради природата на нивната работа / попреченост / етничка припадност, а исто така се повеќе ограничени во можностите да

го избегнат насилството и да избегаат. Во случаите кога услугите за поддршка се достапни секому, овие маргинализирани групи се соочуваат со рестрикции во нивното користење. Жртвите на семејно насилство се исто така повеќе ранливи и помалку е веројатно да избегаат од насилството затоа што покрај тоа што страдаат од комбинација на физичко и психичко насилство, тие често се од семејства со ниски приходи во кои жените се економски зависни од нивните партнери.

- Одбранбените механизми кои жените ги користат за да се заштитат од насилство се различни. Тие се особено развиени меѓу маргинализираните групи и вклучуваат, но не се ограничени на: избегнување да употребуваат одредени јавни простории, избегнување да излегуваат сами навечер, избегнување да сретнат погледи, како и постојано вртење зад себе и скенирање на околината. Дури и носењето на одредена облека се смета за форма на заштита од потенцијални напади.
- Недостатокот на доверба кон институциите на системот резултира во тоа жените да не ги искористуваат институционалните механизми како реакција на насилството. Овој недостаток на доверба првенствено е рефлектиран во свесната одлука да не ги пријавуваат во полицијата конкретните случаи на насилство со кои се соочуваат жените.

Заклучоци

Оваа анализа за опсегот на родово-базираното насилство и постоечките политики на оваа тема во Македонија покажува дека постојат подобрувања во пристапот кон ова прашање, но дека тие главно се занимаваат со семејно насилство. Во врска со насилството во јавни простори, откривме многу недостатоци кои итно мора да се адресираат од страна на дел од државните и локалните институции. Студијата ги разгледува овие недостатоци преку следните четири аспекти (Taylor, 2011):

- Недостатоци во политиките и законите. Во Македонија најголем дел од политиките се фокусираат на семејното насилство, а го запоставуваат насилството на јавни места, како и структурните форми на насилство.
- Невидливите прашања во политиките, како што е ограничена мобилност на жените и ранливоста на одредени групи на жени како резултат на родово насилство, што не се опфатени со политиките во Република Македонија.
- Поврзување на постоечките закони кои штитат одредени права со правата на жените. Постоечките закони за урбанистичко планирање се мошне важни за безбедноста на жените во јавниот простор, но ја прават препознаваат оваа поврзаност.
- Специфичност за значењето на безбедноста, особено безбедноста на жените. Исклучувањето на некои форми на насилство во македонското законодавство претставува предизвик за обезбедување на безбедност за жените.

Главните заклучоци се следниве

- Родовото насилство не е вклучено во законодавството и политиките во Македонија, што резултира со тоа различни форми на насилство врз жените и девојките да не се третираат за родово насилство и / или да се гледаат изолирано едни од други. Постоечкото законодавство и политики не вклучуваат други форми на родово насилство освен силување и физичко насилство. Дури и во случај на силување, дефиницијата која е основана на употреба на сила не е во согласност со моменталната јуриспруденцијата на европско ниво. Родот како основа за дискриминација е вклучен само во Законот за спречување и заштита од дискриминација.
- Нефизичкото насилство се сфаќа како дел од доминантните културни норми и е минимизирано како однесување на поединецот, а не поголем општествен проблем.
- Насилството во јавните простори е недоволно пријавувано и недостатоците во постоечките процедури и протоколи ја отежнуваат обработката на ваквите случаи.
- Институциите задолжени за обезбедување на заштита и поддршка често ги поддржуваат

родовите стереотипи, предрасуди и претпоставки кои ја одржуваат ранливоста на жените на насилство, а особено на насилство на јавни простори. Во студија откривме дека многу испитаници, вклучувајќи и многу жени го застапуваат ставот дека облеката е главен фактор кој допринесува за сексуално насилство. Овој сексистичка стереотип е широко распространет и служи за да оправда злосторства, за да се омаловажуваат женските сведоштва и конечно, за да се репродуцира насилство кое останува неказнето.

- Значаен дел од испитаничките во нашата студија претпоставуваат дека одредени маргинализирани групи на жените не можат да бидат жртви на насилство (сексуалните работнички, корисничките на дрога, жените со попречувања).
- Заштитата и поддршката на жртвите на насилство е непотполна, со недостаток на одредени услуги како психо-социјална поддршка, центри за поддршка по силување и шелтер-центри.
- Ставовите на жените не се земаат предвид во иницијативите за урбано планирање.

Препораки

Препораките од оваа студија се следниве:

1. Промени во законодавството

И покрај хармонизацијата која веќе се случува во многу сфери, сепак остануваат голем број предизвици во однос на прилагодување на системот за заштита од насилство врз жените за да ги одрази европските стандарди, како и за да се препознае родово-базираното насилство во сите закони, а не само во Законот за спречување и заштита од дискриминација (Мирчева, 2011).

Препораки:

- Обезбедување еднаков третман на сите форми на насилство во законодавството.
- Дефинирање на насилството врз жените како форма на дискриминација и вклучување на дефиниција на родовото-базирано насилство врз жените.
- Вклучување на родово-базираното насилство во новата Националната стратегија за родова еднаквост, која во моментот се подготвува, бидејќи последната стратегија предвидуваше единствено активности против семејното насилство и трговијата со жени. Ова треба да се прошири и на сите политики кои се занимаваат со насилството врз жените. Повеќето политики формално вклучуваат насилство против жените, но всушност определуваат активности кои се занимаваат само со борбата против семејното насилство, при што другите видови на насилство се помал приоритет.
- Да се даде експлицитна дефиниција на економско насилство како форма на насилство во националното законодавство.
- Да се вклучи родово-базираното вербално насилство како прекршок во релевантното законодавство.
- Да се дополни Кривичниот законик со воведување на психолошкото насилство како кривично дело или дополнување на постоечкиот криминал: Загрозување на безбедноста, каде ќе бидат санкционирани сериозни оштетувања на психолошкиот интегритет на едно лице преку принуда или закани.
- Да се дополни Кривичниот законик или да се додаде ново кривично дело: Демнеенење, или пак со дополнување во постоечките одредби за кривичното дело: Загрозување на безбедноста.
- Да се дополни делото од член 186: Силување, преку подобрување на дефиницијата за да вклучува повеќе од "присилно" силување и да се хармонизира со европските стандарди и препораките на CEDAW.
- Иако овие се вклучени во Законот за вработување, да се воведат одредби во Кривичниот законик за да се покријат сите случаи на сексуално вознемирување.

- Да се вклучи јавната безбедност во законите и плановите кои го одредуваат урбаниот развој, како што се урбано планирање, транспорт, јавно осветлување, итн.

2. Политичка и институционална посветеност

Политичката и институционална посветеност треба да се зајакне со тоа што зборовите ќе се претворат во пракса. Декларацијата усвоена во 2006 година од страна на Собранието за борба против насилството врз жените јасно кажува дека борбата против сите форми на насилство врз жените ќе биде приоритет. И покрај ова, клучните активности утврдени во Декларацијата се преземени само во областа на семејното насилство, занемарувајќи ги сите други форми на насилство врз жените. Министерството за труд и социјална политика има 30 центри за социјална работа кои функционираат како столбови на системот на социјална заштита. Сепак, нашата студија покажува дека жените жртви на насилство не ги идентификуваат овие институции како места кои нудат поддршка. Согласно Законот за социјална заштита (2009, 2011), Центрите покриваат огромен број аспекти на социјалната заштита, кои се движат од поддршка за корисниците на социјално, до детска заштита и поддршка на старите лица. Преоптоварени со работа и во недостаток на кадар, тие се претворени од центри одговорни за директно обезбедување на професионална социјална работа кон корисниците, во управни органи за администрирање на социјалната заштита (Димитриевска 2011).

Препораки:

- Собранието треба да организира надзорна расправа со цел да го оцени напредокот на спроведувањето на приоритетите утврдени во Декларацијата и да постави нови заклучоци кои ќе го забрзаат процесот на имплементација.
- Националната власт официјално треба да ги поддржи принципите и стандардите за услуги како одговор на насилството против жените, потпирајќи се на препораките за стандарди од Советот на Европа (Kelly и Dubois, 2008).
- Да се обезбеди поддршка и финансирање на специјализирани НВО услуги за жените жртви на насилство, особено на сексуално насилство. Овие услуги (како што се кризни центри за силување или центри за сексуално насилство) треба да бидат соодветни, достапни и да исполнуваат минимум стандарди.
- Подесување на системот за заштита од насилство врз жените за да ја одрази европските договорени стандарди, како што е на пример бројот на прифатни центри по глава на жител (Kelly и Dubois, 2008). Да се стават на располагање ефикасни прифатни центри за жените жртви на сите форми на насилство и нивните деца.
- Развивање на специфични програми кои се справуваат со насилството врз жените надвор од плановите и стратегиите за родовата еднаквост. Овие програми треба да нудат конкретни решенија кои се однесуваат на маргинализираните жени.
- Одвојување на административната работа на центрите за социјална работа од професионалната работа со корисниците. Исто така препорачуваме реорганизирање на центрите за да се вклучат посебни одделенија и тимови за посебните услуги кои ги обезбедуваат.
- Проширување на групата на корисници за да се вклучат жените кои се жртви на родово-базираното насилство (не само семејно насилство) и да им се обезбеди неопходната поддршка, вклучувајќи ги тука и жртвите на силување.
- Диверзификацијата на услуги исто така може да се постигне со вклучување на услуги од страна на НВО-и кои ќе бидат поддржани преку насочени грантовски шеми за обезбедување на соодветна, квалитетна и специјализирана поддршка (психо-социјална поддршка за жртвите на силување, поставување кризни центри за силување, шелтери и др.)
- Развивање силни системи за мониторинг и евалуација со јасно утврдени цели, активности и, што е најважно, финансирање на сите нивоа и во сите институции. На пример, Државниот завод за статистика може да спроведува редовни истражувања за перцепцијата на јавната безбедност, што можат да даде индикации за овој проблем и да

служат во насочувањето на идни активности. Во таа насока, спроведување на национално истражување на идентификување на видот и фреквенцијата на насилство кое жените го трпат или доживеале е клучно.

- Поставување на систем за следење на две нивоа во Министерството за труд и социјална политика. На првото ниво, следење на статусот и бројот на случаи на различни ранливи групи со цел да се препознаат трендовите, да се врши анализа и да се информираат политичките одлуки, и на второ ниво, развивање на јасни показатели за следење на квалитетот на услугите во центрите.
- Промовирање на интегриран пристап, со тоа што сите релевантни чинители ќе преземат акција и одговорности, како и ќе се соочат со последици кога не ги исполнуваат условите.

3. Развој на капацитети на институционални и интерни системи

Нашата студија покажува дека насилството е структурно вкоренато во институциите на системот, па очекуваме дека предложените препораки во овој дел ќе бидат најтешки за спроведување, бидејќи во оваа област беа идентификувани најголемиот дел од недостатоците. Состанокот за валидација на наодите со претставници од невладини организации, општините, центрите за социјална работа и Народниот правобранител покажа дека институциите со мандат за заштита од и справување со насилството се уште немаат знаење и разбирање за родово-базираното насилство и покажуваат многу висока толеранција на неговите различни манифестации.

а) Полицијата

Полицијата се смета за институција која е најодговорна за заштита и поддршка на жените кои се жртви на насилство. Една од главните жалби што ги слушнавме како од невладините организации кои се занимаваат со жртвите на семејно насилство, така и од самите жени жртви на насилство започнува со првичниот контакт со полициски службеници при известување за случајот. Голем број од испитаниците истакнуваат дека полицајците не се чувствителни на проблемот со родово-базираното насилство и често сметаат дека однесувањето на жените на некаков начин придонело за насилството што го претрпеле. За ова придонесува и фактот што често на жртвите им треба одреден период за да се охрабрат да го пријават насилството, што од страна на полицијата се смета како околност која не е во прилог на жртвата. Така, некои од невладините организации кои нудат услуги на жртвите на семејно насилство се чувствуваат лицемерно кога ги праќаат жените во полиција и покрај тоа што знаат дека тие таму нема да добијат квалитетна услуга поради тоа што постои недостатокот на знаење за причините за родово-базираното насилство. Со цел да ги спречи криминалните дела, полицијата треба да ги третираат сите криминални дела како "сериозни".

Препораки:

- Вклучување на родова еднаквост како нов предмет или како дел од предавањата за човекови права на Полициската академија;
- Обука на полициски тимови за справување во случаи на родово-базирано насилство, вклучувајќи и обезбедување соодветна поддршка во полициските станици. Зголемување на родовата еднаквост меѓу припадниците во полицијата исто така ќе допринесе за справување во случаи на родово-базираното насилство;
- Подобрување на меѓу-институционалната соработка и координација на полицијата во справувањето со случаи на родово-базирано насилство преку развивање и почитување на договорените процедури и протоколи за соработка.
- Развивање на интерна регулатива за справување со случаи на родово-базирано насилство пријавено од страна на жртвите, како и интерно меѓу полициските службеници. Во тој контекст, Секторот за внатрешна контрола на полицијата треба да го следат и санкционираат непочитувањето на прописите за почитување на родовата еднаквост и особено виктимизацијата на жените.
- Развивање на надворешна контрола за мониторинг на спроведувањето на родово одговорни политики во полицијата кои се однесуваат на нивниот кадар, како и на нивната работа со жените.

- Унапредување на системот за евиденција на кривичните пријави, со задолжително вклучување на полот на жртвата и осомничениот како главни категории, за тие да можат да служат како извори на информација за опсегот на родово-базираното насилство.
- Реализација на активности за подигнување на свеста и знаењето на граѓаните за можната реакција во случај да бидат сведоци на родово-базирано насилство на јавните места.

б) Локалните власти и јавните претпријатија

Жените сметаат дека изгледот на средина има влијание врз тоа како тие ќе ја оценат нејзината безбедност. Неколку јавни претпријатија во Скопје, основани од страна на градот или општините, се одговорни за одржување на разните физички аспекти на урбаниот профил на градот. Сепак, како што покажаа интервјуата со претставниците од јавните претпријатија задолжени за одржување на градските паркови и зеленило, како и јавните паркинзи, овие организации не се заинтересирани за прашањето на безбедноста или перцепцијата на безбедноста и се фокусира единствено на исполнувањето на нивните основни задачи. Еден од испитаниците смета дека жените ги сметаат одредени делови на градот за опасни поради видот на активности кои се одвиваат таму (присутство на корисници на дрога сексуални работнички), а не поради нивниот изглед. Ова не само што претставува зајакнување на стигмата околу одредени маргинализирани групи на мажи и жени, туку е и лесен начин да се избегне обезбедувањето на урбани простори во чие дизајнирање и градење е земена предв безбедноста. Покрај тоа, овој коментар дополнително открива дека родово-базираното насилство не е дел од партиципативниот развој и планирање.

Локалните власти се одговорни за урбанистичкото планирање и промени во урбаниот простор. Во Скопје, градот се состои од 10 општини и градот Скопје како посебна единица на локалната самоуправа (Законот за градот Скопје, 2004). Тие имаат поделени одговорности во сите надлежности на локалната самоуправа. Многу често тоа може да доведе до потешкотии за граѓаните при обидот да се решат урбанистички и комунални проблеми, бидејќи граѓаните не знаат кој дел влегува под надлежност на општината, а кој во надлежноста на град Скопје, а многу често овие надлежности се испреплетени.

Градот Скопје во 2011 година донесе Стратегија за родова рамноправност (2011) со што ја постави визијата за Скопје како град во кој родовата еднаквост е начин на живот на неговите граѓани. Еден од четири стратешки области во кои Градот ќе ги концентрира своите напори е жените и насилство. Наша препорака е овој дел да се ревидира со цел да се вклучат вистинските потреби на жените кога станува збор за насилството со кое се соочуваат, особено насилството во јавни простори.

Во овој дел исто така го разгледуваме јавниот превоз (автобуси), бидејќи тоа беше истакнато како место каде што голем дел од жените се чувствуваат небезбедни. Истражувањата (Yavuz and Welch, 2010; Loukaitou-Sideris et al. 2009) покажуваат дека мажите и жените се чувствителни на карактеристиките на средината во која функционираат. Сепак, жените се чувствуваат повеќе ранливи на насилство на јавни места, вклучувајќи го и јавниот транспорт, па така за нив се потребни и различни решенија за овој проблем во споредба со мажите. Инсталирање на камери и надзорни системи, на пример, го зголемува чувството на безбедност кај мажите, но не и кај жените. Како резултат на тоа, зголемени и фокусирани мерките за безбедност даваат поголем позитивен ефект кај женските патници. Жените повеќе се плашат да го користат јавниот превоз навечер, бидејќи се плашат од празни автобуски постојки и автобуси.

Препораки:

- Подобрување на меѓу-институционалната соработка помеѓу јавните претпријатија и општините, со цел да се острнат и решат проблемите и прашањато од областа на јавната безбедност.
- Со оглед на тоа дека сите општини имаат воспоставено Комисии за еднакви можности на жените имажите, тие треба да работат во рамките на своите мандати и да вршат ревизија

- на сите планови за работа на општината и претпријатија, со цел да се осигураат дека е вклучен принципот на родова еднаквост, што подразбира и елиминирање на родовото насилство на јавни простор, како и следење на нивната имплементација.
- Годишниот работен план (нивните главни активности) на јавните комунални претпријатија треба да бидат презентирани и дискутирани со јавноста. Ова е многу важно, бидејќи жените имаат многу специфични барања во однос на урбана средина.
 - Менување на праксата деталните општински урбанистички планови да се презентираат на премногу механички начин, за да се избегнат премногу технички дискусијата со цел да им се остави простор на граѓаните, вклучувајќи ги и жените, да ги искажат своите проблеми. Исто така, треба да одвои доволно време за дискусија и презентирање на урбанистичките планови.
 - Ревидирање на оние делови од Стратегија за родова рамноправност на Град Скопје (2011) кои се однесуваат на жените и насилство, со цел да се инкорпорираат вистинските потреби на жените кога станува збор за насилство, особено насилството на јавни простори.
 - Стратегијата исто така треба да ги вклучи сите аспекти на надлежностите на градот во комуналната сфера (транспорт, одржување на улици, осветлување, одржување на паркови и зеленило, хигиена, итн) кои, како што покажа нашата студија, имаат директно влијание врз перцепцијата на жените за опасноста од насилство на јавните простори. Градот може да им препорача на своите јавни претпријатија да го вклучуваат родовиот аспект кога ги подготвуваат своите годишни програми, кои што градската Комисија за еднакви можности исто така ќе ги разгледува.
 - Подобрување на форматите за проценка на влијанието на активностите финансирани од градот врз жените и мажите.
 - ЈСП треба да соработуваат со истражувачки/консултантски организации со цел да добијат релевантни информации за состојбата со безбедноста на нивните патници, со посебен фокус на жените.
 - ЈСП треба да ги земе предвид потребите на жените во процесот на планирање. Ова може да се изведе преку консултации со локалните невладини организации, организирање на фокус групи со жени, како и истражувања насочени кон жените; или пак организирање на оценки на безбедноста.
 - Партнерства со женски НВО-и. Ваквите иницијативи можат да дадат увид за тоа како жените гледаат на јавниот превоз и да помогнат во идентификувањето на одредени групи кои имаат потреба од дополнителна поддршка, што ќе резултира со нови услуги кои би ги нудело ЈСП.
 - Со оглед на тоа дека тепачките помеѓу групи на млади се идентификувани како една од главните ограничувања на безбедност, во соработка со полицијата, а особено локалните совети за превенција, од клучно значење ќе биде да се спречат тепачките во и околу автобусите, како и да се идентификуваат и санкционираат виновниците.
 - Потребен е поцелосен пристап кон безбедноста во транспортот кој ќе се занимава не само за безбедноста во автобусите, туку и со безбедноста на автобуските постојки. Ова ќе биде голем предизвик со оглед на тоа дека предвидува соработка и координација со други релевантни локални актери (општините, градот Скопје, други јавни претпријатија), но сепак, ако е поставено како приоритет може да има големо влијание на општата јавна безбедност.
 - Кампањи за подигање на јавната свест, вклучувајќи реклами во автобусите инспирирани од „Ако видите нешто, кажете нешто“, која ќе ги охрабри патниците да реагираат кога ќе бидат сведоци на несоодветно однесување.

с) Училиштата

Структурното насилство во училиштата е клучен аспект кој мора да се адресира од страна на системот. Здружението на професионални тела (Актив) беше формирано на ниво на град Скопје и ги вклучува педагозите, психолозите и социолозите од сите училишта во градот. Актив има усвоено Политика за намалување на насилството во училиштата. Ова може да биде чекор

напред во решавањето на проблемот со родово насилство во училиштата.

Препораки:

- Да се ревидира Политиката за намалување на насилството во училиштата за да се обезбеди нејзина родово сензитивност, како и да се постави систем за мониторинг за да се обезбеди нејзина посветена имплементација.
- Дополнување на само-оценувањето на училиштата, што е законска обврска на секои три години, за да се вклучи родово-базираното насилство.

d) Здравствениот сектор

Родово-базираното насилство е предуслов за распространетоста на сериозни здравствени проблеми кај жените, како физички така и психички, кои се движат од повреди, физиолошки нарушувања, до ментални здравствени проблеми (Ellsber и Heise, 2005). Здравствениот сектор е идентификуван како најслабата алка во синџирот на заштита и поддршка на жртвите. Нашите испитаници укажуваат на структурно насилство во здравствениот систем, особено кон маргинализираните групи на жени и жените од алцинствата, што се гледа во необезбедувањето на услуги или нивен целосен недостаток. Постоечките протоколи за жртвите на семејно насилство, како и обврската за пријавување на секој случај на насилство исто така не се почитува.

Препораки:

- Годишната национална програма за јавно здравство треба да дефинира активности или анализи во однос на: здравствените ризици и влијанието на насилството врз жените кои живеат и/или работат во насилни услови; оценка на улогата на лекарите во поддршката на жртвите на насилство, потребите на жените (жртви на насилство) од здравствениот сектор, употребата на лекарските протоколи во случаи на насилство, итн. Овие анализи во комбинација со подобрени механизми за собирање на податоци во сите гореспоменати институции ќе го овозможатразвивањето на подобро информирани одлукикои ќе влијаат во потребните области.
- Обуки за лекарите за препознавање на повреди од родовото насилство и користење на СЗО класификација за овие повреди (тука е корисен WAVE-UNFPA порталот: <http://www.respondgbveesa.org>, како и Центарот за виртуелно знаење на UN Women за повеќе ресурси во однос на здравствените интервенции како одговор на родово базирано насилство: <http://www.endvawnow.org/en/modules/view/6-health.html>)

4. Невладините организации

- НВО-и (поединечно или заедно со Владата) треба да работат на активности за подигање на свеста и промовираат јавни кампањи кои ќе се однесуваат на олабавување на цврстите родови улоги, во која машкоста е поврзана со сила и доминација. Тие треба да го осудат насилството и да испратат порака дека жените никогаш не си гобараат насилството на кое се изложени.
- НВО-и треба да работат на застапување за специјалистички услуги, како и на развивање и диверзификација на нивните специјализирани услуги во смисла на поддршка на жените жртви на насилство. Овие специјализирани услуги како одговор на насилство против жените треба да функционираат за сите форми на насилство против жените, вклучувајќи и насилство на јавни простори и силување, а не само семејно насилство и трговија со луѓе. Тие исто така треба да ги опфатат сите групи на жени (рурални / урбани, жените од етничките малцинства, жени со попречености и друго)
- НВО-и треба да изградат сопствена експертиза за насилството врз жените и да развијат целосен пакет на услуги за сите жртви на насилството, како што се бесплатна правна помош и психо-социјална поддршка. За да го направат ова, невладините организации исто така треба да се залагаат за услуги за жртви на насилство против жените.
- Да се залагаат и да лобираат кај донаторита и кај владата за финансиска поддршка за специјалистички услуги и нивната стандардизација. Ова финансирање не треба да ја загрози независноста на овие услуги.

5 Донаторски агенции и меѓународни организации

- Донаторските политики, особено оние на ЕУ, треба да ги поправат своите преференци за канализирање на средствата преку државите и наместо тоа да ги пренасочат средства од институциите конневладините организации кои се занимаваат со родова еднаквост. Во спротивно, донаторите придонесуваат кон поддржувањето на структурно насилство во институциите на сметка на зајакнување на жените. Меѓународните донатори треба да му дадат приоритет на финансирањето на давателите на услуги. (UN Women Стратегија за застапување, 2011).
- Покрај тоа, донаторите треба да ги поправат своите селективни интереси, преку кои насочуваат средства за специфични форми на насилство против жените - особено семејно насилство и трговија со луѓе - на сметка на посеопфатни интервенции, и да овозможат финансирање на насилство против жените со цел да се обезбеди похोलистички пристап за решавањето на овој проблем.
- UN Women треба да извршат притисок врз Владата за исполнување на обврските кои произлегуваат од ратификуваните меѓународни документи кои се однесуваат на насилство против жените.

Ограничувања на студијата

Со оваа студија се обидовме да дадеме увид во користењето на јавните простори од страна на жените и девојките со цел да ги разбереме специфичните локални манифестации на насилство врз жените и девојките, особено во јавните простори во таргетираните општини во градот Скопје (Центар и Чаир). Нашето истражување мораше да надмине многу пречки. Првата и најчеста пречка, со која се соочуваат многу истражувачи, беше недостатокот на податоци од областа на истражувањето. Ова значеше недостаток на државни и невладини студии, проекти кои се фокусираат на родово-базираното насилство (со исклучок на семејното насилство) и нови перспективи за насилството со кое се соочуваат жените. Затоа, во најголем дел моравме да се потпираме на секундарни извори, главно од меѓународни невладини организации и научна литература.

Голям проблем беше и спорото одговарање од страна на институциите, односно нивното неодговорање. Со неколку исклучоци, истражувачите мораа да користат лични контакти и препораки од страна на клучните лица кои не беше лесно да се идентификуваат. Поврзано со ова и вредно за споменување е одлуката од страна на повеќето претставници од јавни институции да бараат целосна анонимност, што значеше барање да не бидат цитирани во финалниот извештај.

Со тоа што проблемот со семејното насилство е ставено високо на јавната и државната агенда од страна на агенциите на ООН за поддршка на националната стратегија за борба против овој проблем, многу малку простор останува за препознавање и дискутирањена други форми на насилство против жените. Според тоа, со повеќето претставнички на невладини организации и државните институции вклучени во процесот беше тешко да се разговара за какви било други манифестации на родово-базираното насилство освен семејното насилство.

Конечно, еден значаен недостаток на нашата студија е изборот да се исклучат нефизичките јавни места. Зголемената пенетрација на интернет во Македонија создаде едно ново „бојно поле“ и буквално милиони нефизички јавни места на интернет каде жените и девојките се повеќе подложни на малтретирање од мажите и момчињата. Причината за ова исклучување е тоа што ова е област на истражување која е во пораст и предметот заслужува посебна студија за овој нов проблем.

И покрај ограничувањата, очекуваме дека студијата ќе придонесе за подигнување на свеста за ова прашање и ќе инспирира понатамошни истражувања во областа на родово насилство на јавните места, како и дополнителни активности. Очекуваме дека наодите и препораките дадени погоре ќе станат дел од една стратешка рамка која ќе дава насоки за интервенции за Скопје да стане побезбеден град, со тоа што ќе им се овозможи на жените со различни позадини да го исполнат своето основно право да работат, учат и се движат без насилство и страв.

Библиографија

- Ahmed (2004) – Sara Ahmed, *The Cultural Politics of Emotion*, Edinburgh University Press Ltd.
- Allen and Kivel (1997) - Robert L. Allen and Paul Kivelarepart, "Men changing Men" in Bruno Leone, Scott Brabour & Brenda Stalcup (eds.) *Sexual Violence/ Opposing viewpoints*, Green haven Press, San Diego, California.
- Bem (1997) - Sandra Lipsitz Bem, "The Lenses of Gender: Transforming the Debate on Sexual Inequality" in Bruno Leone, Scott Brabour & Brenda Stalcup (eds.) *Sexual Violence/ Opposing viewpoints*, Greenhaven Press, San Diego, California.
- Bordo (1993) – Suzan Bordo, *Unbearable Weight: Feminism, Western Culture, and the Body*, University of California Press, California.
- Bourdieu (1998) - Pierre Bourdieu, *Masculine Domination*, Stanford University Press, Stanford, California.
- CISCSA (2006) - Tools for the promotion of safe cities from the gender perspective, 1st Edition - Córdoba: CISCSA: 2006.
- Council of Europe (2011a). *Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence*
- Council of Europe (2011b), *Explanatory report Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence Against Women and Domestic Violence*, CM (2011) 49 final, 7 April.
- Crepaldi et al. (2010) - Chiara Crepaldi, Manuela Samek Lodovici, Marcella Corsi, in collaboration with Sandra Naaf, *Violence against women and the role of gender equality, social inclusion and health strategies*, Synthesis Report, EGGSI coordinating team: European Commission, 2010.
- Ellsberg and Heise (2005) - Mary Ellsberg and Lori Heise, *Researching gender based violence*, WHO, 2005.
- Moser, Annalise (2007). *Gender and indicators*. Bridge, July 2007.
- Galtung, (1969) – Johan Galtung, "Violence, Peace and Peace Research" in *Journal of Peace Research*, Vol. 6, No. 3, pp. 167-191.
- Galtung (1990) - Johan Galtung, "Cultural Violence" in *Journal of Peace Research*, Vol 2, No. 3, pp. 291-305
- Gottdiener (1997) – Mark Gottdiener, *The Social Production of Urban Space*, University of Texas Press, Austin, Texas.
- ICCPR (2012) - *International Covenant on Civil and Political Rights*, June (online at <http://www2.ohchr.org/english/law/ccpr.htm> , last accessed on 23.09.2012)
- Kelly and Dubois (2008) - Liz Kelly and Lorna Dubois, *Combating violence against women: minimum standards for support services*, Council of Europe, Strasbourg, September 2008.
- Klitgaard et al. (2000) - Robert Klitgaard, Ronald Maclean-Abaroa & H. Lindsey Parris, *Corrupt Cities*, ICS Press and World Bank Institute, 2000.

Loukaitou-Sideris et al. (2009) - Loukaitou-Sideris with Amanda Bornstein, Camille Fink, Linda Samuels & Shahin Gerami, How to ease women's fear of transportation environments – Case Studies 2009, October 2009.

Low (2006) – Martina Low, “The social construction of Space and Gender”, European Journal of Women's Studies May 2006 vol. 13no. 2 119-133.

MacKinnon (1993) – Catharine MacKinnon, Only Words. Harvard University Press, Harvard.

Massey (1999) –Doreen Massey, Power-Geometries and the Politics of Space-Time, University of Heidelberg Press, Heidelberg.

McCall (2005) – Leslie McCall, The Complexity of Intersectionality, Journal of Women in Culture and Society, Vol. 30, No. 3.

Mirceva (2011) - Stojanka Mirceva, Analysis of the national legislation and identification of key areas for alignment with the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence, April 2011.

Optional Protocol to the Convention on Elimination of all Forms of Discrimination against Women (2003).

Popovska et al. (2011) – Ljubinka Popovska, Vlado Rikalovski and Dr. Elizabeth Villagomez, Report from the Study of the National Poll on Domestic violence, UN, Skopje.

Stojanovska (2008) - Dominika Stojanovska, Gender Equality and Human Development in Macedonia during Transition (1991-2006), PhD thesis

Tavares & Thomas (2010) - Cynthia Tavares and Geoffrey Thomas, Population and social conditions in Eurostat, Statistics in Focus, no. 58. (online at http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-SF-10-058/EN/KS-SF-10-058-EN.PDF, last assessed on 22.09.2012)

Taylor (2011) - Alice Taylor, Women and the city: examining the gender impact of violence and urbanization, Action Aid.

UN Convention on the Elimination of all Forms of Discrimination against Women (1991).

UNICEF (2012) – “The State of the World's Children 2012: Children in an Urban World”, February.

UN Women Advocacy Strategy 2011 - Financing Services in Response to Violence against Women, Tirana, November 8-11, 2011 (http://www.unifem.sk/uploads/doc/AdvocacyStrategy_ServicesVAW.pdf, last assessed on October 23rd, 2012)

Yavuz and Welch (2010) - Nilay Yavuz and Eric W. Welch, Addressing fear of crime in public space: gender differences in reaction to safety measures in trains transit, Urban Studies, November 2010.

Yuval-Davis (1997) - Nira Yuval-Davis, Gender and Nation, Sage.

Zizek (2008) – Slavoj Zizek, Violence / Six Sideways Reflections, Picador, New York.

Град Скопје (2011) – Скопје родово еднаков град, Стратегија за родова еднаквост на Градот Скопје, септември 2011.

Декларација Свет по мерка на децата (2005)

Декларација за борба против насилство врз жените, вклучувајќи го и семејното насилство (2006) –Службен весник, бр.124.

Димитриевска (2011) – Вера Димитриевска, Понуда на социјални услуги во Македонија, GiZ, 2011.

Државен завод за статистика (2011) Соопштение бр.2.1.11.19 (<http://www.stat.gov.mk/pdf/2011/2.1.11.19.pdf>)

Закон за семејство (2006) –Службен весник, бр. 33

Закон за комунални дејности (2012) - Службен весник, бр.95.

Закон за заштита на децата (2010) - Службен весник, бр.170.

Закон за еднакви можности на мажите и жените (2012) - Службен весник, бр.6.

Закон за високото образование (2008) - Службен весник, бр. 35.

Закон за евиденции во областа на здравството (2009) - Службен весник, бр. 20.

Закон за малолетничка правда (2007) - Службен весник, бр.87.

Закон за работни односи (2010) –Службен весник, бр.158.

Закон за полиција (2006) - Службен весник, бр.114.

Закон за спречување и заштита од дискриминација, Службен весник, бр. 50.

Закон за спречување на насилството и непристојното однесување на спортските натпревари (2004) - Службен весник, бр. 89.

Закон за основно образование (2008) – Службен весник, бр.103/08.

Закон за јавно здравје (2010) - Службен весник, бр. 22.

Закон за прекршоците против јавен ред и мир (2007) - Службен весник, бр. 66.

Закон за средно образование (2002) –Службен весник, бр. 52/02.

Закон за социјална заштита (2009, 2011) - Службен весник, бр. 79/09, 36/11 и 51/11.

Закон за просторно и урбанистичко планирање (2011) - Службен весник, бр. 60.

Закон за град Скопје (2004) - Службен весник, бр.55.

Јовановиќ et al (2010) - проф. д-р Амалија Јовановиќ, Весна Јованова, Неда Малеска – Сачмароска, проф. д-р Слободанка Марковска Јовановиќ et.al. (2010)- Родово-буџетска анализа на социјалната заштита и активните политики за вработување во република македонија, Министерство за труд и социјална политика.

Кривичен закон (1996) – Службен весник, бр.37.

МЦМС (2011) - Дискриминацијата во Македонија по основа на етничка припадност, МЦМС, март.

Најчевска и Имери (2012) - д-р Мирјана Најчевска, м-р Љуан Имери, Извештај во сенка за комисија во сенка, ФООМ, март 2012.

НАППРЕ (2007) - National Action Plan for Gender Equality 2007-2012, Скопје, Мај.

Национален план за вработување (2008-2011).

Национална стратегија за заштита од семејно (2008-2011) – Скопје,

Народен правобранител (2011) – Годишен извештај (<http://www.ombudsman.mk/ombudsman/upload/documents/2012/lzvestaj%202011-MK.pdf>).

Народен правобранител (2007) – Посебен извештај за добиените одговори од децата по прашањата поставени во анкетниот лист за физичко, психичко и сексуалномалтертирање во училиштата
(<http://ombudsman.mk/upload/documents/lizvesta-fizicko%20maltretiranje-mk.pdf>)

Устав на Република Македонија (1992) - Службен весник, бр.5

Хаџи-Зафиров, Коцевски и Прџановиќ (2012) – Жарко Хаџи-Зафиров, Гоце Кцевски и Емил Прџановиќ, Бајка или реалност!? Брсплатната правна помош во Република Македонија, Анализа на примената на Законот за бесплатна правна помош за 2011, ФООМ, март 2012.

ЦРПМ (2007) – Дали Скопје е град за деца?.

РЕАКТОР

истражување во акција

РЕАГИРАЈ!

СПОДЕЛИ ПРИКАЗНА, СПРЕЧИ НАСИЛСТВО

